

14595

144

2000 3

ISSN 1029-7200

Національна академія наук України
Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Науково-теоретичний та практичний журнал

№ 3 2000

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

LIBRARY NEWS

У цьому році виповнюється 200 років з часу першого видання шедевр світової літератури – давньоруської пам'ятки "Слово о полку Ігоревім". У НБУВ відбулися наукові читання, книжкові виставки, присвячені цій даті

Ювілейні читання академіка В. І. Вернадського

В історії науки знайдеться небагато імен, які б могли зрівнятися з ім'ям акад. В. І. Вернадського — людини, громадянина, вченого, мислителя, першого президента Української Академії наук, одного з засновників Національної бібліотеки України, котра зараз по праву носить його ім'я. За традицією березневими днями ми вшановуємо пам'ять видатного діяча науки проведенням у стінах нашої Бібліотеки щорічних читань. Укотре зал засідань Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського зібрав численну аудиторію слухачів.

У вступному слові генеральний директор НБУВ, акад. НАН України О. С. Онищенко привітав присутніх з відкриттям Х Ювілейних читань, звернувши увагу на урочисту атмосферу, що панувала в залі. Професор, підкресливши визначну роль В. І. Вернадського у вивченні історії наукових знань, зазначив, що найважливішим його доробком стала теорія ноосфери, зібраний воедино комплекс знань про Гео — Землю, про діяльність людини на планеті, що зумовила перехід біосфери до якісно нового стану — сфери розуму.

Змістовною й інформаційно насиченою була доповідь чл.-кор. НАН України, д. філос. н., проф. М. В. Поповича, котрий порушив питання щодо політичного кредо В. І. Вернадського та його загального світогляду. Промовець ознайомив присутніх з новими матеріалами, що висвітлюють досить несподівані факти щодо участі В. І. Вернадського в створенні атомної зброї в СРСР; аспекти його листування з сином, який після громадянської війни емігрував у США, та з відомим ученим-істориком П. А. Флоренським (до 1934 р.).

Мимоволі постає питання: як взагалі вдалося Вернадському вижити за часів масових переслідувань, політичних репресій та перлюстрації пошти, колишньому члену Центрального комітету партії кадетів.

— Справа в тому, — наголосив доповідач, — що одним із таких чинників була його дружба ще за часів студентства з братом В. І. Леніна Олександром Ульяновим, завдяки чому вченому були відкриті двері до приймальні вождя революції у будь-яку пору, хоча жодного разу В. І. Вернадський цим не скористався. По-друге, — це величезний вплив на творчу громадськість тієї епохи. Він був душею наукового співтовариства країни, людиною, навколо якої згуртувалася наукова громадськість та діючі в галузі новітніх військових технологій військово-теоретичні рухи. В. І. Вернадський одним із перших розкрив роль атомної зброї в питанні оборони країни і разом із групою провідних учених-атомників розробив ряд положень та пропозицій щодо цього питання, котрі згодом були пред-

ставлені на розгляд Й. В. Сталіну. Все це, на думку дослідників, й створило йому політичну недоторканність. Взагалі, В. І. Вернадський та його однодумці являли собою той тип інтелігенції, котра прикривала собою молоде покоління однодумців, що сприяло створенню наукової бази для держави.

Талант не визнає ні територіальних, ні національних меж — він є здобутком усього людства.

— Відомо, — зауважив далі М. Попович, — що більша частина життя В. І. Вернадського була пов'язана з Україною. Тимчасом, не приховуючи свого українського походження, він не був прихильником відділення України від Росії. В. І. Вернадський, уособлюючи Україну, її народ, науку, водночас застерігав від перетворення її на глибоку провінцію через втрату історичних культурних зв'язків з Росією.

Опікуючись українською культурою, мислитель приділяв значну увагу й релігії. Ці питання висвітлювалися В. І. Вернадським у листах до П. А. Флоренського і мали неабияке значення для дослідників його світогляду. Орієнтований на наукову розробку ноосфери і не будучи людиною релігійною, відзначав, однак, глибокі народні корені релігії як невід'ємної частини життя та культури етносу. В. І. Вернадський вважав, що доки вчені не в змозі науково обґрунтувати й пояснити загадкові атмосферні чи природні явища, описати їх, доти ми маємо звертатися до містики та релігії.

— Шляхи дослідження і розв'язання численних важливих проблем щодо охорони природи, — узагальнив М. В. Попович, — були передбачені геніальним мислителем ще багато років тому.

Зі словом про академіка В. І. Вернадського виступила заступник голови Комісії НАН України з розробки його наукової спадщини А. І. Шевченко.

Присутні підтримали її пропозицію щодо створення на базі НБУВ своєрідного інформаційного центру, куди б мали надходити всі матеріали про В. І. Вернадського — вітчизняні й зарубіжні.

— Тоді, — зауважила А. І. Шевченко, — щорічні читання набули б творчого підходу і залучили до своєї аудиторії багато молодих дослідників та науковців. І перший крок тут уже зроблено: ми одержали від Університету з м. Палермо раритетні роботи італійських майстрів живопису, присвячені творчій спадщині академіка. Сподіваємося, що наступного року вони прикрасять кабінет В. І. Вернадського. Його добре було б відкрити до чергових ХІ Читань.

*Лілія Вишнеvsька,
редактор науково-видавничого відділу НБУВ*

Головний редактор
академік НАН України **О. ОНИЩЕНКО**

Редакційна колегія

Г. БОРЯК, д. і. н.; А. БРОВКІН, к. і. н.; Л. ДУБРОВІНА, д. і. н.; С. ЗУБКОВ, д. ф. н.; Л. КОСТЕНКО, к. т. н.;
Л. КРУШЕЛЬНИЦЬКА, д. і. н.; С. КУЛЕШОВ, д. і. н.; М. НАЄНКО, д. ф. н.;
В. НЕМОШКАЛЕНКО, акад. НАН України, д. ф.-м. н.; А. НЕПОКУПНИЙ, чл.-кор. НАН України, д. ф. н.;
В. НІМЧУК, чл.-кор. НАН України, д. ф. н.; В. ОМЕЛЬЧУК, д. і. н.; Р. ПАВЛЕНКО; Т. ПАВЛУША, к. п. н.;
М. ПЕЩАК, д. ф. н.; В. ПОПРОЦЬКА, к. п. н. (заст. головного редактора);
Н. СОЛОНСЬКА, к. і. н. (заст. головного редактора); П. ТРОНЬКО, акад. НАН України, д. і. н.;
І. УСЕНКО, к. ю. н.; А. ЧЕКМАРЬОВ, к. е. н.; В. ЧИШКО, д. і. н.;
В. КИТАСТИЙ (Консорціум економічних досліджень та освіти, старший радник),
МАЙКЛ БЕРД (директор Британської Ради),
МІЛЕНА КЛІМОВА (директор Народної бібліотеки в Празі, Чехія),
ХАННЕЛОРЕ ГОНШІОР (Державна бібліотека, Мюнхен, Німеччина),
ХАННА ЛАСКАРЖЕВСЬКА (Бібліотека Народова, Варшава, Польща)

Засновники — Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
та Національна академія наук України

Зміст.**ДОКУМЕНТАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА
ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ**

Радченко В. Створення елементів національної системи
інформаційних ресурсів з науково-технічної та економічної інформації 2

Корнієнко В. Проблеми розвитку стандартизації бібліотечної
та видавничої справи в Україні (аналітичний огляд) 6

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Бардієр К. «Інформаційна та обчислювальна техніка»
(ієрархічна структура розділу рубрикатора) 12

**БІБЛІОТЕЧНІ ФОНДИ – ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ,
НАУКИ, КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ**

Вересовська Т. Видавнича та бібліографічна діяльність
Інституту демографії УАН-ВУАН (1919-1928) 19

Варава Т. Словникові комісії УАН-ВУАН (1918-1933) 24

БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

Романюк М. Наукові здобутки і творчий пошук колективу
Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН
України 28

**ЛІНГВІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕЧНО-
ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ**

Лучик А. Відображення еквівалентів слова в базових слов-
никах української мови 35

НАШІ КОЛЕГИ

Вальо М. Володимир Теодорович Полєк 39

ДАРУНКИ БІБЛІОТЕЦІ

Добко Т. З особистої бібліотеки Богдана Ясінського 42

ЮВІЛЕЇ БІБЛІОТЕК

Клименко С. Тальнівській центральній бібліотеці – 100 5

Сушко І. Бібліотеці Дніпропетровського технічного уні-
верситету залізничного транспорту – 70 11

Максимова Н. Науково-технічній бібліотеці Українського
державного хіміко-технологічного університету – 70 23

Павловська Н. Науково-технічній бібліотеці Придніпров-
ської державної академії будівництва та архітектури – 70 44

Голідьбіна А. Бібліотеці Київського державного універси-
тету технологій та дизайну – 70 44

ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ. ХРОНІКА ПОДІЙ

Шульгіна В. Другий міжнародний музикологічний конгрес
«Шопен та його творчість» 38

Ковальчук Г. Книжкові пам'ятки: досвід Росії 46

Баркова О. Інформаційне обслуговування науковців за
програмою INTAS (1997-1999) 49

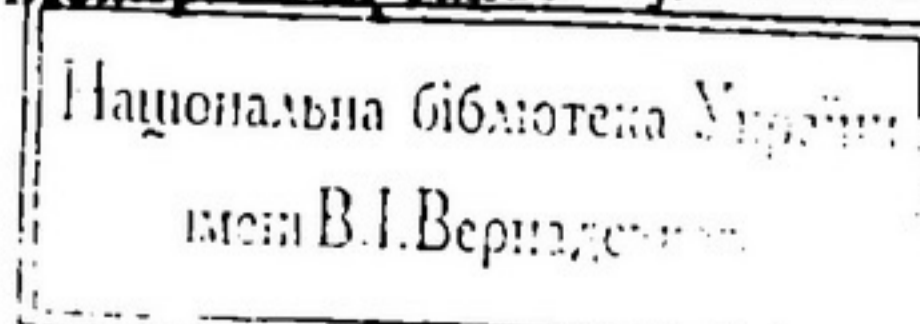
Вишневецька Л. Ювілейні читання академіка В. І. Вернад-
ського 2 стор. обкл.

РЕЦЕНЗІЇ

Пінчук Ю., Ясь О. Ковальський М. П. Етюди з історії
Острога 34

Корольов Б. Матяш І. Б. Українська архівна періодика 1920-
1930-х рр. 52

Моторний В. Jakub Wjaclaw. Serbska bibliografija 53

ДОКУМЕНТАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Володимир Радченко,
заступник директора з автоматизації Київського державного центру
науково-технічної і економічної інформації

Створення елементів національної системи інформаційних ресурсів з науково-технічної та економічної інформації

Проаналізовано особливості розвитку в Україні ринку інформаційної продукції та розгортання підприємництва в цій сфері. Порушуються проблеми доступу вітчизняного користувача до світових інформаційних ресурсів, висвітлюється діяльність Київського державного центру науково-технічної та економічної інформації (КиївЦНТЕІ), що взяв на себе відповідальність за питання ліцензування та трансферу українських технологій до зарубіжних країн.

Соціальний та економічний прогрес у світі викликано, певною мірою, технологічними досягненнями, технічною творчістю і науковими дослідженнями. Вони, в свою чергу, базуються на науково-технічній та економічній інформації (НТЕІ), яка стала одним із головних елементів, що прямо чи опосередковано визначають загальний рівень розвитку продуктивних сил розвинених країн.

НТЕІ на Заході вже давно приділяється велика увага, насамперед з боку державних органів, котрі надають належну підтримку процесам її узагальнення та інтеграції на рівні національних закладів, створюваних для виконання цих функцій.

Не залишилася осторонь й Україна. Останніми роками на її теренах виник та розвивається ринок інформаційної продукції, розширюється підприємство у цій галузі.

Уже сформовано, принаймні, п'ять секторів інформаційного ринку, які відрізняються специфічним колом споживачів та домінуючими видами інформаційних послуг:

1. **Ділова інформація** — оперативні й аналітичні дані про економічну кон'юнктуру:

- ◆ біржова та фінансова інформація (кон'юнктура на біржах, курси валют, кредитні ставки, інвестиції, ціни, ринки товарів і капіталів тощо);
- ◆ статистична економічна інформація (статистичні й соціологічні дані, прогнози, оцінки);

- ◆ комерційна інформація про учасників ринку (персоналії, фінансовий стан підприємств, виробнича і комерційна політика, ціни на товари та послуги, зв'язки, укладені й плановані угоди тощо);

- ◆ оперативні новини про події на ринку.

2. **Правова інформація:**

- ◆ інформація про правові умови господарчої діяльності (документи, консультації, довідки, послуги з реєстрації, ліквідації та приватизації підприємств);

- ◆ інформація про правові умови соціального захисту населення, юридичне консультування.

3. **Політико-аналітична інформація та політична реклама** (інформування владних структур і громадськості):

- ◆ політологічні аналізи, прогнози, дані соціологічних досліджень (аналіз соціально-політичної ситуації, тенденцій еволюції внутрішньої та зовнішньої політики, зміни у владних структурах, політологічні прогнози);

- ◆ політична реклама й організація виборчих кампаній (презентація політичних програм, іміджмейкерство, формування громадської думки).

4. **Інформація для фахівців**

- ◆ науково-технічна інформація (пріоритети, перспективи розвитку науки й техніки, патенти, реферати, огляди, бібліографія, переклади, першоджерела);

- ◆ професійна інформація (спеціальні відомості для управлінців, економістів, бухгалтерів, інженерів, лікарів, освітян та ін.).

5. **Споживацька інформація для населення** (приватні оголошення, служба знайомств, наявність товарів і побутових послуг, туризм, розваги й відпочинок, прогноз погоди, новини культури, спорт тощо).

© Радченко В. М., Київ, 2000

Сучасне інформаційне середовище України утворюється двома типами ІР: традиційними і бінарнокодovаними. Традиційними ІР є переважно паперові документи, фонограми, фільмограми, оригінали і копії витворів образотворчого мистецтва та ін.

Для створення ІР на традиційних носіях у нас існує розгалужена національна інфраструктура (видавництва, друкарні, кінофабрики, радіозаводи, кіно-, радіо- й телестудії тощо), але орієнтація держави на традиційні носії інформації й масмедіа обмежує сферу впливу інформаційного середовища України її державними кордонами.

З іншого боку, сучасні ІТ пов'язані, насамперед, зі створенням і споживанням бінарнокодovаних ІР, із застосуванням обчислювальної техніки й систем комунікації. В інформаційному просторі розвинених постіндустріальних суспільств саме бінарнокодovана інформація становить левову частку ІР, де вони використовуються вже на побутовому рівні (для нашої країни це є справою майбутнього).

Тому роль і місце України в світовому інформаційному просторі не відповідає її геополітичному положенню, технічним можливостям і національним інтересам як незалежної держави.

Слід звернути увагу ще на один аспект даного становища.

Історично склалося так, що в Україні був нагромаджений потужний науково-технічний потенціал, котрий у багатьох галузях виявився на високому рівні в світовому рейтингу. Хоча він був майже повністю зорієнтований на головного споживача — оборонний комплекс, але завдяки концентрації матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів організовувалися наукові й науково-технічні інститути, творчі зусилля яких народжували ідеї, відкриття, винаходи та розробки, що принесли Україні широке визнання у світових наукових колах.

Водночас, як бачимо з наведеного переліку, більшість уже створених та ще створюваних інформаційних ресурсів не пов'язані з новаціями в науці та техніці. Тимчасом саме такі ІР є чи не найголовнішим багатством України.

В окремих галузях вони створювалися, але, в більшості випадків, традиційно. Тому навіть для вітчизняного користувача доступ до багатьох інфотек відомчої підпорядкованості є проблематичним чи дуже неефективним, а національні інфотеки потрібної спрямованості відсутні або не відповідають вимогам користувачів у зв'язку з неповнотою, неактуальністю чи недостовірністю інформації в них.

Отже, попри наявність в Україні значного інтелектуального капіталу, ІР не відображають його належним чином і тому збіднюють уявлення

про нашу країну як високорозвинену державу в очах потенційних інвесторів. ІР не можуть стати реальним капіталом, оскільки не відповідають ustalеним нормам міжнародної інтеграції таких ІР і доступу до них.

Тому зрозуміло, що прискорення розвитку України та її визнання світовим загалом як повноправного суб'єкта міжнародного співробітництва, досягнення певного рівня в галузях виробництва та технологій неможливе без залучення нових ІТ та ІР, насамперед у сфері науки, техніки й інтелектуальної власності. Цим забезпечиться доступ вітчизняних учених, інженерів, розробників та винахідників до новітніх науково-технічних і технологічних досягнень світової інтелектуальної еліти, а також буде змога узагальнити й найефективніше використати інтелектуальні ресурси держави через розв'язання проблем ліцензування і трансферу українських технологій до зарубіжних країн.

Щоб забезпечити такі можливості для України, Київський державний центр науково-технічної та економічної інформації створив допоміжні структури, які відповідають саме за цей напрям, — Центр «Укртрансфер» та інноваційний бізнес-інкубатор «КІБІН» — і за фінансової підтримки Міннауки України став діловим партнером **Міжнародного банку технологій і Ділових можливостей** (МБТ і ДМ), визнаного діловим Заходом офіційного каналу ознайомлення потенційних покупців чи продавців з-понад 60 країн світу з інтелектуальною продукцією та торгівлі нею. МБТ і ДМ зорієнтований на обслуговування світового ринку інтелектуальної власності — нових розробок, технологій, методик та «ноу-хау», що можуть стати об'єктами ліцензійних угод чи продажу. Він є найбільшим у світі акумулятором новітніх ідей, тому серед його постійних клієнтів — всесвітньовідомі компанії. За його допомогою забезпечується ефективний передпатентний пошук конкурентних розробок, відкриваються широкі можливості трансферу національних технологій та «ноу-хау» на світовий ринок інтелектуальної власності.

Використання інформації МБТ і ДМ забезпечує передпатентне експертування вітчизняних винаходів без великих витрат, які мають місце за прямого патентування у головних країнах-патентотримувачах. За його допомогою може автоматично формуватися інформаційна база інтелектуальної промислової власності України для внутрішнього користування, що є нагальною потребою і зараз відсутня. Ініціативним сприянням такій роботі в державі стане розгортання мережі спеціальних представництв по регіонах, оскільки необхідно гарантувати доступ до унікального ІР по всій країні. Отже, потрібен

координатор цих творчих зусиль, щоб надати можливість вітчизняним винахідникам продавати інтелектуальну власність та забезпечити консультування з оптимізації її комерційної реалізації в Україні і на міжнародному ринку, включаючи продаж або купівлю ліцензій, створення спільних підприємств, пошук інвесторів, укладання угод типу «інжиніринг», розроблення інвестиційних проектів та ін. Важливим стає й проведення маркетингових досліджень, що мають на меті пошук покупця (продавця) ліцензії або покупців чи продавців інтелектуальної власності, готують необхідні юридичні документи з урахуванням міжнародного права, які супроводжують купівлю-продаж ліцензій, «ноу-хау», безпосередньо технологій і розробок.

Для забезпечення патентним захистом перспективних проектів, їх доведення до промислового впровадження та подальшого продажу ліцензій замовникові має бути гарантований пошук інвесторів. Кожна зацікавлена особа (юридична чи фізична) може звернутися до офіційних представників із запитом на пошук чи з пропозицією на розміщення у базі даних МБТ і ДМ інформації. Через цих представників вони збиратимуться від фірм та фізичних осіб за встановленою формою з метою їх розміщення у Банку. Розгорнута розподільча система його підтримки використовує сучасні електронні комунікації для доступу до нього і, тим самим, забезпечує оперативність у роботі.

Приділяючи належне купівлі (продажу) інтелектуальної власності, в КиївЦНТЕІ не забули про реалізацію кінцевого результату, тобто готової продукції творчих зусиль вітчизняних винахідників. І тут у великій нагоді стало партнерство з інформаційною мережею ATN (**American Trading Network**), найбільшою світовою системою в галузі інформаційного обслуговування товарного ринку та ринку послуг. Координаційна рада мережі, що підтримується Конгресом США, особливу увагу приділяє інформації про наукоємні розробки та перспективні технології, продукцію інтелектуальної власності, тому інформаційні можливості ATN доволі ефективно доповнюють МБТ і ДМ. Мережа, відзначимо, забезпечує автоматичне розповсюдження інформації серед користувачів у масштабі реального часу. Це надає унікальної можливості пошуку інвесторів для фінансування перспективних українських проектів та розробок.

У КиївЦНТЕІ також розв'язано проблему доступу інформації для подальшого творчого пошуку через STN (**Scientific & Technical Network**). Ця мережа є найбільшим акумулятором наукової, науково-технічної та нормативно-правничої інформації, гарантує простий, але водночас і ефек-

тивний та помірний за цінами доступ до найсвіжішої інформації вітчизняним науковцям, розробникам та винахідникам. STN — ефективний засіб розповсюдження інформації про досягнення України в галузі науки, техніки та технологій у понад 70 країнах світу. STN International, як інформаційна мережа, не має собі рівних у сфері патентної справи (23 млн. патентних документів від 55 країн світу, в т.ч. патентних організацій та комітетів Німеччини, США, Японії й Європейського відомства). Інфотеки STN містять не тільки бібліографічний опис документів, а й, у більшості випадків, їх повний текст.

Отже, активне використання ІР таких мереж дасть змогу українським виробникам, насамперед вітчизняної наукоємної продукції, опанувати світовий ринок і сприятиме становленню у нас цивілізованого ринку інтелектуальної власності.

Подальша робота з користувачами й забезпечення їм доступу до вищезгадуваних ІР світового рівня показало, що в нашій державі теж можна створити ІР, гідні того, щоб показувати їх широкому світовому загалу. Але передусім їх треба накопичити та інтегрувати в єдину цілісну систему.

Так виникла ідея заснування *Єдиної Національної системи інфотек науково-технічної та економічної інформації*, яка б змогла:

- ◆ акумулювати всі інтелектуальні здобутки країни в різних сферах діяльності: науково-технічній, промисловій, фінансово-економічній, соціальній, гуманітарній та ін;
- ◆ координувати зусилля з ефективного використання надбаних ІР на державному й регіональному рівнях;
- ◆ забезпечити подальше накопичення ІР цієї системи, розширення їхньої тематики та доступу до них, удосконалення механізмів її супроводження і розвинення за рахунок інтегрування з ІР інших країн;
- ◆ на всіх етапах підготовки і прийняття рішень щодо керування державою забезпечити владні структури повною і достовірною інформацією;
- ◆ представникам різних сфер діяльності забезпечити на всій території України простий та швидкий доступ до ІР, у тому числі й світових, які стануть основою подальшого розвитку науково-технічного та промислового потенціалу країни, створення високотехнологічної, інтелектуальноємної конкурентоспроможної продукції, надасть можливість нашій державі зайняти гідне місце в світі.

Досвід роботи регіональних центрів НТЕІ показав, що за родом своєї провідної діяльності саме їм традиційно притаманна роль інтеграторів інформаційних джерел, і система центрів

НТЕІ — найпідготовленіша для розв'язання проблеми, що постала перед Україною. Це зумовлено такими факторами:

- ◆ основні функції системи ЦНТЕІ збігаються з поставленими завданнями;
- ◆ система ЦНТЕІ є державною, що дає можливість належним чином, не розпорошуючи кошти, координувати роботи зі створення вищезгаданої Системи;
- ◆ вона повинна бути цілісною в методичному, інформаційному і програмному плані, що простіше досягається в межах однієї організаційної структури;
- ◆ ЦНТЕІ накопичили певний досвід побудови БД різного характеру традиційними методами — на паперових носіях з ручним пошуком;
- ◆ майже всі регіональні Центри мають достатній організаційний і методологічний потенціал для забезпечення кваліфікованого пошуку необхідної інформації.

КиївЦНТЕІ як одна із структурних одиниць системи НТІ взяв на себе ініціативу розробки проекту такої Системи, свого часу підтриманої бюджетним фінансуванням.

Стан сучасної економіки України не давав змоги реалізувати Систему в цілому, тому керівництво Центру прийняло рішення зосередитися на створенні її окремих елементів, які

зможуть найшвидше дати реальну віддачу й слугувати основою для подальшого поетапного нарощування її інформаційної потужності.

Такими ІР першої черги стали інфотеки конкурентоспроможних розробок та науковців і фахівців міжнародного рівня. Зараз у Центрі відбувається накопичення та оброблення інформації в ці інфотеки, завершується створення програмно-технічних комплексів для їхнього супроводження.

У ЦНТЕІ дедалі нагромаджується позитивний досвід використання інформації з названих інфотек для просування українських розробок на міжнародний ринок інтелектуальної власності і залучення українських учених до співпраці на замовлення західних компаній. Отже, з'явилася можливість багатьом талановитим фахівцям не виїжджати за кордон і отримувати за свою роботу оплату, гідну їхнього досвіду, вміння й таланту.

Усе це дає підстави для впевненості в майбутньому пов'язати досвід із формуванням вищезгаданої національної системи, а також збиранням, накопиченням і класифікацією інформації щодо інновацій, інтелектуальної та промислової власності, науково-технічного й технологічного потенціалу України в розрізі регіонів і створення сучасних ІР на їхній основі з організацією доступу до них широкому міжнародному загалу.

Тальнівській центральній бібліотеці — 100

20 квітня 1900 р. в містечку Тальному Уманського повіту Київської губ. відкрилася перша народна бібліотека-читальня. Відомості про неї дослідив місцевий краєзнавець М. С. Діхтяренко, працюючи в Київському обласному державному архіві над вивченням історії Тальнівщини. У його книзі «3 історії землі Тальнівської» (Черкаси: Сіяч, 1995) є розділ, присвячений історії бібліотек району — «3 хат-читалень у Будинки культури».

Народна книгозбірня стала основою для організованої 1930 року районної бібліотеки. Під час Великої Вітчизняної війни книжковий фонд було знищено, а післявоєнний збирали всією громадою.

У 1950 р. з фонду районної бібліотеки для дорослих його частину було виділено для створення районної книгозбірні для дітей.

З 1-го січня 1977 р. створено Тальнівську ЦБС, яка об'єднала дві районні (для дорослих та дітей) та 38 сільських бібліотек. Районну бібліотеку перейменовано в центральну, яка в 1978 р. удостоєна звання «Бібліотека відмінної роботи».

У 80-ті роки на базі ЦБ працювали обласні школи

передового досвіду: з управління системою, інформаційного обслуговування спеціалістів народного господарства, бібліографії.

Бібліотека була неодноразовим переможцем республіканських та обласних оглядів-конкурсів. Сьогодні вона обслуговує 4 тис. тальнівчан, яким щорічно видає 72 тис. од. зб. Книжковий фонд універсальний — 42 тис. прим. українською та російською мовами, 18 назв газет, 16 назв журналів. Функціонує чотири відділи: обслуговування користувачів, комплектування й обробки літератури, методично-бібліографічний, районне книгосховище. 34 сільські бібліотеки є її філіалами. Штат ЦБ — десять бібліотечних та чотири технічних працівники. Надаються такі платні послуги для користувачів: читацький квиток, позачергове користування літературою підвищеного попиту, «нічний абонемент». Працюють любительські об'єднання: клуб «Я — жінка», літературна вітальня «Світлиця», Школа етикету.

Світлана Клименко,
директор ЦБС

© Клименко С., Київ, 2000

Валентина Корнієнко,
м. н. с. відділу загального бібліотекознавства НБУВ

Проблеми розвитку стандартизації бібліотечної та видавничої справи в Україні (аналітичний огляд)

Аналізуються проблеми стандартизації бібліотечної, інформаційної й видавничої справи в Україні, розвиток нових бібліотечно-інформаційних технологій, спрямованих на оперативний пошук і обмін внутрісистемної, міжвідомчої, вітчизняної й міжнародної інформації на сучасному етапі, що можливо здійснювати тільки на засадах узгоджених та взаємопов'язаних стандартів.

Система стандартів з інформації бібліотечної і видавничої справи (СІБВС) функціонує з кінця 70-х років ХХ ст., хоча спроби створити перші стандарти були ще в 20-х роках. Розвиток суспільства, науки й виробництва — процес безперервний. Інтенсивне зростання промисловості в 60—70-х роках привело до зміцнення індустріального суспільства. Традиційні форми діяльності бібліотек уже не задовольняли його. Потрібні були інші форми й методи роботи з абонентами і користувачами, що спричинило появу різної форми аналітико-синтетичної переробки документів. Ці тенденції сприяли створенню інформаційних служб різних рівнів, які ввійшли до Державної системи науково-технічної інформації (ДСНТІ).

Крім вказаних органів, у СРСР функціонували бібліотеки різних систем і відомств. Тільки в Україні їх нараховувалося понад 50 тис. Перед багатоступеневою бібліотечно-інформаційною системою ставилося складне завдання: розширювати та поглиблювати міжгалузеві зв'язки, розвивати міжнародні контакти, впроваджувати досягнення вітчизняної і зарубіжної науки й техніки у виробництво та створювати нові автоматизовані бібліотечні й інформаційні системи. Розв'язання проблем можливе було шляхом комплексного впорядкування вже існуючих теоретичних і практичних основ у галузі бібліотекознавства, бібліографознавства, інформації й видавничої справи.

Активізація та вдосконалення технологій бібліотечної, інформаційної і видавничої діяльності

стимулювали створення СІБВС. У 1978 р. Держстандарт СРСР починає її запроваджувати. Мета й завдання — забезпечувати координацію нормативного та методичного керівництва науково-інформаційною, бібліотечно-бібліографічною, архівною і видавничою діяльністю на засадах взаємодії відповідних міністерств та відомств.

Система СІБВС складалася з підсистем: науково-технічна інформація (НТІ), бібліотечна справа й бібліографічна діяльність, видавнича справа.

Розробкою стандартів цієї системи керував Держстандарт СРСР, діяльність у цілому координував підвідомчий головний інститут — Всеросійський науково-дослідний інститут класифікації, термінології та інформації зі стандартизації й якості Держстандарту Росії (ВНДІКІ). Підсистемою НТІ керував Державний комітет науки і техніки СРСР (ДКНТ СРСР), підсистемою бібліотечної справи й бібліографічної діяльності — Міністерство культури СРСР, підсистемою видавничої справи — Державний комітет СРСР у справах видавництва, поліграфії і книжкової торгівлі (Держкомвидав СРСР). Координацію, організаційно-методичне та науково-технічне керівництво підсистемами було покладено на головні організації зі стандартизації: ВІНІТІ ДКНТ СРСР і АН СРСР; Державну бібліотеку СРСР ім. В. І. Леніна Мінкультури СРСР; науково-виробниче об'єднання «Всесоюзна книжкова палата» Держкомвидаву СРСР. Республіканські стандарти розроблялися переважно мовні. Розробка нормативно-технічних документів (НТД) визначалася програмами і реалізувалася за встановленим порядком. Створення СІБВС сприяло прискоренню оптимізації процесів інтеграції діяльності з НТІ, бібліотечної та видавничої справи шляхом розробки взаємопов'язаних нормативних документів, що об'єднували названі підсистеми.

Система СІБВС активізувала ефективність віддачі служб інформації, бібліотек і видавництв,

© Корнієнко В. О., Київ, 2000

об'єднуючи їх інформаційну сутність і чітко окреслюючи єдиний комплексний об'єкт стандартизації.

З розпадом ДСНТІ СРСР в Україні почала створюватися національна система стандартизації бібліотечної, інформаційної та видавничої справи. Процес розробки комплексів стандартів у різних галузях знань непростий і тривалий, тому країни СНД, Балтії та Україна уклали угоду про проведення узгодженої політики в сфері стандартизації, метрології та сертифікації, згідно з якою стандарти системи СІБВС набули статусу міждержавних. Їх кількість нараховує понад 50 [1]. Нині стандартизація стає дедалі важливішим фактором, що забезпечує технічну й термінологічну єдність і взаємозамінність, підтримує механізм впровадження досягнень науково-технічного прогресу [2]. На її рівні також потребує розв'язання проблема входження України до світового інформаційного простору, виставлення в глобальних комп'ютерних мережах вітчизняних інформаційних ресурсів [3].

Раніше 70% НТД створювалося в Москві, а в Україні — 30% [4]. Цей досвід став базою для розробки Державної системи стандартизації України (ДССУ). Декрет Кабінету Міністрів України «Про стандартизацію і сертифікацію» (1993) визначив правові й економічні основи систем стандартизації та сертифікації, встановив організаційні форми їх функціонування на терені нашої держави. Керівництво з питань стандартизації покладено на Державний комітет України по стандартизації, метрології і сертифікації (Держстандарт України). Він зобов'язаний займатися організацією фундаментальних досліджень у галузі стандартизації, щоб сприяти економічному розвитку країни, підвищувати конкурентоспроможність науково-технічних та дослідно-конструкторських розробок, технологій і виробів. Мета Комітету в галузі стандартизації — застосовувати системний підхід до розробки комплексу стандартів з пріоритетних напрямів економічної діяльності, національних НТД з міжнародними стандартами для забезпечення відповідності вимогам ринкової економіки. Держстандарту підпорядковано 118 технічних комітетів (ТК). Частина з них співпрацює з ТК і підкомітетами ISO IEC і країнами СНД [5]. У системі ДССУ функціонує Український науково-дослідний інститут стандартизації, сертифікації та інформатики (УкрНДІССІ), Міждержавна рада зі стандартизації, метрології та сертифікації (мета — вдосконалення діяльності системи) [2]. НТД створюються на підставі узагальнення досягнень науки, техніки й практичного досвіду. ДСТУ 1.0-93 «Державна система стандартизації України. Основні положення»

нормативно закріпив структуру державної системи стандартизації, вказав мету, об'єкти стандартизації, категорії і види НТД [6, 7]. Порядок розробки й затвердження проектів стандартів передбачено ДСТУ 1.2-93 «Державна система стандартизації України. Порядок розроблення державних стандартів» [8]. Держстандарт України видав такі покажчики: «Межгосударственные стандарты» і «Державні стандарти України» (з 1995 р. — «Каталог нормативних документів»), щомісячний покажчик «Стандарти. Інформаційний покажчик», «Стандарти. Інформаційний покажчик (додаток, щомісячно)», «Технічні умови України» (щоквартально) [9]. Розроблені та видані «Каталог ISO» (англо-українська версія в двох частинах) і сумісний з Міжнародною класифікацією стандартів (ICS), прийнятою Міжнародною організацією по стандартизації (ISO) «Класифікатор нормативних документів», який дає змогу класифікувати стандарти та нормативні документи [6, 7].

Упродовж 1992—1996 р. в Україні діючі стандарти (приблизно 60%) гармонізовано з відповідними міжнародними. Очевидно, це досягнення, але тільки як кількісний показник. Аналіз виданих стандартів з бібліотечної, інформаційної та видавничої справи виявив їх недосконалість. Причиною недоліків вітчизняних НТД є нескординованість бібліотечної політики, що згубно для інформатизації бібліотек. Нині ніхто не керує процесом прийняття рішень у ключових напрямках створення власної національної інформаційної бази, в тому числі й стандартизації інформаційного та лінгвістичного забезпечення автоматизованої бібліотечно-інформаційної системи країни [10]. Міністерство культури і мистецтв України тільки-но розглядає питання формування державної політики та розробки міждержавної бібліотечно-інформаційної програми «Елібр» [3].

Держстандарт України не дотримується комплексного підходу при групуванні НТД. Держстандарти належать до визначених систем або комплексів стандартів, зокрема й таких, як «документація», «інформація та документація», «захист інформації», «коди й кодування інформації» тощо. Однак ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» [11], ДСТУ 2732-94 «Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення» [12] не віднесено ні до якого комплексу. Номер надається лише комплексу стандартів Державної системи стандартизації України (ДСТУ 1.0-93... ДСТУ 1.5-93) [6]. Міждержавні стандарти цієї системи починаються з цифри «7» з крапкою після неї, а вітчизняні держстандарти не мають єдиної нумерації та єдиної назви системи [7]. Деяким НТД

присвоєно тільки назву комплексу без номера. У разі, коли Держстандарт України наближує групування НТД до якоїсь міжнародної системи чи розробляє свій принцип групування стандартів і позначення комплексів, то слід підготувати методичний посібник, що пояснить би принцип їх позначення і групування.

Розроблені проекти стандартів часто не апробуються у відповідних головних установах. Однак згідно з ДСТУ 1.2-93 «Порядок розроблення державних стандартів» [10] їх проекти обов'язково до розгляду на ТК відправляються на відзив провідним організаціям (п. 3. 3. 2) цієї галузі знань. На підставі одержаних зауважень і пропозицій проекти стандартів (п. 3. 4. 2) доопрацьовуються. На практиці цей порядок порушується. Наприклад, тексти ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки» [13], ДСТУ 2394-94 «Інформація та документація. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення» [14], ДСТУ 2395-94 «Інформація та документація. Обстеження документа, встановлення його предмета та відбір термінів індексування. Загальні вимоги» [15], не апробувалися ні у великих бібліотеках, ні в Книжковій палаті України, ні на відповідній кафедрі Київського національного університету культури та мистецтв, ні у видавництвах, тому деякі визначення термінів некоректні [7].

Недоліки, допущені при розробці НТД з бібліотечної, інформаційної та видавничої справи, пояснюються тим, що гармонізація національних стандартів з міжнародними інколи зводиться до їх повного й дослівного перекладу. Переклад міжнародних і міждержавних стандартів українською мовою призводить до їх формального введення [7, 16].

Загальноприйнятий термін «галузь бібліографічного опису» в ДСТУ 2394-94 «Інформація та документація. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення» подано як «зона бібліографічного опису» [8]. Термін «обов'язковий примірник» визначено як «примірник документа (безплатний чи платний), який надсилається відповідним державним бібліотекам та інформаційним центрам згідно з правочинним депонуванням». Це визначення дезорієнтує фахівців, бо розуміється інколи дослівно. Виникає колізія, згідно з якою депоновані наукові праці, дисертації, звіти з НДР та пояснювальні записки до ДКР теж обов'язкові до розсилки. У даному разі слід було б не перекладати дослівно міждержавний стандарт, а допрацювати визначення терміна, сформулювати його чіткіше.

Розробники не дотримуються повноти сис-

теми понять. У ДСТУ 2394-94 подано визначення терміна «реєстрація серіального видання», але відсутні визначення, наприклад, термінів: облік періодичних, неперіодичних та інших видань [17]. ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» [11] не включають такий вид документа, як патенти (описи винаходів). Розробка термінологічних стандартів не повинна вестися хаотично, а становити систему понять. Структура термінологічних стандартів має будуватися за логіко-понятійною системою. Терміни повинні бути взаємодоповнюючими, різночитання неприпустимі. При розробці проектів державних НТД необхідно враховувати теоретичний і практичний досвід, національні особливості мови [7, 16].

У стандартах для кожного окремого поняття встановлюється один термін, який не допускає вживати терміни-синоніми з позначкою «Нд» — недозволений [18]. Стандарти потребують однозначності між термінами й поняттями в межах одної терміносистеми.

Розробляючи НТД, слід обережніше підходити до визначень поширених термінів. Скажімо, у ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення», ДСТУ 3018-95 «Видання. Поліграфічне виконання. Терміни та визначення», термін «видання» у першому випадку визначається як «документ», а в другому — «виріб» [7]. Проаналізуємо термін «документ», що вживається для визначення поширеного поняття, котре охоплює джерела інформації, зафіксовані на різних носіях. Цей термін у ДСТУ 2392-94 «Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення» [19] окреслюється так: «записана інформація, яка може розглядатися як одиниця у ході здійснення інформаційної діяльності», а в ДСТУ 2732-94 «Інформація та документація. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення» [12] — як «матеріальний об'єкт, що містить у зафіксованому вигляді інформацію, оформлений у зведеному порядку і має у відповідності з чинним законодавством юридичну силу» [16]. Неузгодженість термінів у стандартах ускладнює розв'язання теоретичних і практичних проблем функціонування системи інформаційних документів.

Кардинальні зміни в НТД інколи викликають неадекватну реакцію спеціалістів. Наприклад, у ДСТУ 3008-95 «Документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення» [13] фахівці знаходять грубу помилку в пунктах 3. 1. 3; 3. 2. 2 (в); 7. 13. 14, де йдеться про присвоєння звітам по НДР міжнародного стандартного номера книги (ISBN) і міжнародного стандартного номера серіальних видань (ISSN), однак не пояснюють-

ся, який ідентифікатор якому документу присвоюється [7], немає посилання на діючі міждержавні ГОСТ 7.53-86 [20], ГОСТ 7.56-89 [21]. Аналогічні пункти по ISBN та ISSN не передбачено ні міждержавним стандартом ГОСТ 7.32-91, ні міжнародним стандартом ISO 5966-82. Але, зауважимо, ГОСТ 7.32-91 є прямим перекладом ISO 5966-82, а звіт по НДР згідно із ДСТУ 3017-95 не визначається як основний вид видання [7]. У новому стандарті, коли відійти від стереотипу, простежується еволюційна зміна. Вона дає змогу без затримок публікувати наукові звіти із суспільних наук, мистецтвознавства, мовознавства, педагогіки, літературознавства, котрі становлять інтерес для широкого кола громадськості, але розробники стандарту мають конкретизувати, з яких саме галузей знань результати наукових досліджень підлягають публікації без обмеження термінів.

Аналіз виданих нових вітчизняних стандартів викликає у деяких спеціалістів сумнів щодо доцільності підготовки в майбутньому взагалі термінологічних НТД [16]. Ці стандарти не регламентують фахову термінологію, а навпаки — загрожують повною деструкцією. Цю проблему не розв'яже навіть створення словників спеціальних термінів та понять [16]. Їх складання — лише один з етапів на шляху до підготовки державних стандартів. Причому словники й довідники не можуть замінити стандарти, бо не мають правового статусу. Вони узагальнюють теоретичні досягнення і таким чином формують базу для наступної фази розробки НТД.

Розробка термінологічних стандартів життєво необхідна для усунення термінологічних бар'єрів. Уніфікація, подальша стандартизація термінології потрібна, щоб налагодити взаєморозуміння між фахівцями однієї галузі знань. Затвердження точних і однозначних термінів, що відповідають сучасному стану науки й техніки, стало одним із найважливіших завдань міжнародної науки. Для його вирішення в 1982 р. засновано Міжнародну асоціацію з термінології — ТЕРМІА, у 1987 — ЄВРОТЕРМ — незалежну організацію для проведення наукових досліджень у галузі термінології та автоматизованого перекладу [18].

Створення нових автоматизованих технологій неможливе без розробки узгоджених терміносистем, котрі дають змогу якісно поліпшити механізм формування ІР і їх передачі в режимах локального та віддаленого доступу. Автоматизація бібліотечних процесів, перехід від організації окремої бази даних до локальної мережі, а потім до гіперканалів зв'язку потребує впровадження, уніфікації, стандартизації [17].

Розроблювана відповідно до Закону України «Про Національну програму інформатизації» і

«Про концепцію Національної програми інформатизації» Державна програма автоматизації бібліотек України є їх складником і бачиться як комплекс взаємопов'язаних завдань, що забезпечують інформаційно-бібліотечну діяльність із залученням комп'ютерних технологій, котрі зумовлюють розвиток електронних державних, регіональних зведених каталогів на основі національних та міжнародних стандартів [22]. Уже розроблено й введено в дію ДСТУ 3578-97 «Документація. Формат для обміну бібліографічними даними на магнітних носіях» [3, 23] і ДСТУ 3579-97 «Документація. Формат для обміну термінологічними і/або лексикографічними даними на магнітних носіях» [24], їх узгоджено зі стандартами міжнародної системи ISO [17].

Фахівцями НБУВ у 1998 р. розроблено й видано внутрішньосистемний каталогізаційний «Формат бібліографічного запису (книги та серіальні видання). Структура». Його можуть використовувати як комунікативний бібліотеки й інформаційні служби, видавництва та організації [25] для отримання каталогізаційних даних у машиночитаній формі. Він містить перелік полів і підполів, необхідних для ідентифікації документів, котрі складають структуру бібліографічного запису. Поля визначені за ГОСТ 7.1-84 [26] та форматом UNIMARC. Останній гармонізовано з НТД, ДСТУ 3578-97, міждержавними, ISO, із форматом «UNIMARK MANAL» з метою досягнення інформаційної сумісності електронних каталогів з бібліографічними вітчизняними й зарубіжними БД. НБУВ і надалі розроблятиме спеціалізовані частини формату за іншими видами документів. «Формат бібліографічного запису» безперечно сприятиме створенню національного формату України «Ukr MARC». Розробка й впровадження стандартів і комунікативного формату полегшить передачу інформації між окремими та колективними користувачами й підвищить оперативність інформаційного забезпечення.

Система стандартизації в країні продовжує формуватися, як і діяльність зі створення НТД. УкрІНТЕІ прагне стати головним органом у Національній системі НТІ з питань координації та методичного забезпечення стандартизації і заснувати технічний комітет «Науково-технічна та економічна інформація і документація» з покладанням на нього обов'язків розробки державних стандартів України й гармонізації їх з міжнародними та міждержавними стандартами, адже ТК 20 і ТК 40 не охоплюють у цілому інформаційно-бібліотечні й видавничі процеси [27].

Підкомітет «Видавничої діяльності» Книжкової палати України у складі ТК 101 «Полі-

графічні технології» планує розробити проекти: державних НТД для документів з міжнародної стандартної нумерації серіальних видань; проект міждержавного стандарту міжнародної стандартної нумерації нот з метою стандартизації нумераційних кодів, які забезпечують ідентифікацію та оперативний пошук документів у світовому документальному потоці. Дані проекти узгоджуються зі стандартами ISO [28]. Книжкова палата України разом із великими бібліотеками планує стати одним із розробників стандарту з бібліографічного опису документів [28]. Але досягнення позитивних результатів у цьому можливе за умови створення загальнодержавного стандарту з проектування та впровадження основ будь-яких інформаційних систем — БД, оскільки в нашій країні не існує єдиної школи щодо виробництва і впровадження БД.

Інформатика дає дуже багатий вибір різноманітних, часто протилежних, методик з проектування БД. Це призведе до повного краху Національної програми інформатизації. Щоб запобігти цьому, треба провести загальнодержавний конкурс з питань розробки та впровадження держстандарту з методики проектування і впровадження саме БД [29].

Держстандарт України також слід обов'язково гармонізувати з міждержавними стандартами ТК 191 і міжнародними — ISO, іншими національними стандартами, котрі знаходяться в сфері державних інтересів стосовно обміну науково-технічною й економічною інформацією та документацією [27].

Отже, розробка стандартів необхідна, передусім, для нормативного впорядкування і вдосконалення бібліотечних та інформаційних технологічних процесів, що забезпечують оперативний доступ до вітчизняних і зарубіжних ІР. У НТД має бути закладена узгодженість та взаємозв'язок між ними в терміносистемах бібліотекознавства, бібліографознавства й у суміжних галузях знань — у науково-інформаційній та видавничій діяльності, книгознавстві, інформатиці, архівознавстві та ін.

Плануючи розробку стандартів Держстандарту України, необхідно зважати на тенденції розвитку нових бібліотечно-інформаційних технологій, спрямованих передусім на оперативний пошук і обмін внутрісистемної, міжвідомчої, вітчизняної й міжнародної інформації, що можливо досягти за умови сумісності бібліографічних даних, БД та ін.

Позитивні результати зі стандартизації можливо отримати не при формальному, а реальному керівництві Держстандартом України діяльністю технічних комітетів та підкомітетів. Розробники стандартів мають проводити поглиб-

лену експертизу проектів стандартів перед затвердженням.

1. Хойнацький М. Основи стандартизації // Вісн. Кн. палати. — 1997. — № 3. — С. 20—24.
2. Хойнацький М. Основи стандартизації // Там же. — 1996. — № 3. — С. 17—19.
3. Прокошева Т. Н. Государственная политика в области библиотечного дела в Украине // 5-я юбилейная междунар. конф. «Крым-98» «Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества» (6—14 июня 1998 г., г. Судак). — Судак, 1998. — Т.1. — С. 60—62.
4. Коршунов Д. Правові засади і методичні вад стандартів // Вісн. Кн. палати. — 1997. — № 10. — С. 28—29.
5. Машовець Т. Сучасний стан і перспективи розвитку нормативної бази щодо забезпечення діяльності бібліотек // Бібл. вісн. — 1998. — № 1. — С. 8—9.
6. ДСТУ 1.0-93. Державна система стандартизації України: Основні положення. — К.: Держстандарт. — 311 с.
7. Хойнацький М. Стан стандартизації в Україні та напрями вдосконалення розроблення державних стандартів з інформації бібліотечної та видавничої справи // Вісн. Кн. палати. — 1996. — № 1/2. — С. 17—19.
8. Хойнацький М. Новий державний стандарт з інформації та документації // Там же. — 1998. — № 4. — С. 19.
9. Хойнацький М. Основи стандартизації // Там же. — 1996. — № 4. — С. 30—32.
10. Свобода А. Методична діяльність як технологічна функція національної бібліотеки // Бібл. вісн. — 1998. — № 2. — С. 6—9.
11. ДСТУ 3017-95. Видання. Основні види. Терміни та визначення. — К.: Держстандарт, 1995. — 29 с.
12. ДСТУ 2732-94. Діловодство й архівна справа. Терміни та визначення. — К.: Держстандарт, 1994. — 33 с.
13. ДСТУ 3008-95. Документація. Звіти у сфері науки і техніки. — К.: Держстандарт, 1995. — 37 с.
14. ДСТУ 2394-94. Комплектування фонду, бібліографічний опис, аналіз документів. Терміни та визначення. — К.: Держстандарт, 1994. — 89 с.
15. ДСТУ 2395-94. Обстеження документа, встановлення його предмета та відбір термінів індексування. Загальні вимоги. — К.: Держстандарт, 1994. — 10 с.
16. Мільман В., Удалова В. До виходу ДСТУ «Комплектування, бібліографічний опис, аналіз документів» // Бібл. вісн. — 1996. — № 4. — С. 12—14.
17. Філіппова Л. Проблеми стандартизації, обміну та сумісності бібліографічної інформації в комп'ютерно-бібліотечному середовищі // Вісн. Кн. палати. — 1998. — № 5. — С. 11—14.
18. Хойнацький М. Основи стандартизації // Там же. — 1996. — № 5. — С. 18—21.
19. ДСТУ 2392-94. Базові поняття. Терміни та визначення. — К.: Держстандарт, 1994. — 89 с.

20. ГОСТ 7.53-86 (СТ СЭВ 5128-85). Издания. Международная стандартная нумерация книг. — М.: Изд-во стандартов, 1987. — 3 с.

21. ГОСТ 7.56-89 (СТ СЭВ 175-75). Издания. Международная стандартная нумерация сериальных изданий. — М.: Изд-во стандартов, 1989. — 5 с.

22. Александров В. А. Проект Государственной программы автоматизации библиотек Украины // 5-я юбилейная междунар. конф. «Крым-98» «Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества» (6–14 июня 1998г., г. Судак). — Судак, 1998. — Т.1. — С. 60–62.

23. ДСТУ 3578-97. Формат для обміну бібліографічними даними на магнітних носіях. — К.: Держстандарт, 1997. — 19 с.

24. ДСТУ 3579-97. Формат для обміну термінологічними і/або лексикографічними даними на магнітних носіях. — К.: Держстандарт, 1997. — 16 с.

25. Формат бібліографічного запису (книги та серіальні видання). Структура / НАН України, На-

ціональна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Розроб.: О. В. Ісаєва, І. І. Багрій; наук. ред. А. Г. Бровкін. — К.: НБУВ, 1998. — 88 с.

26. ГОСТ 7.1-84. Библиографическое описание документа: Общие требования и правила составления. — М.: Изд-во стандарт. — 77 с.

27. Гончаренко А. П., Нестеровська Т. В. Стандартизація науково-інформаційної діяльності в Україні // Глобальний інформаційний простір: ресурси, технології, інновації / Тез. доп. та повід. — К.: УкрІНТЕІ, — 1998. — С. 36–37.

28. Плиса Г. Відділ державної стандартизації // Вісн. Кн. палати. — 1998. — № 6. — С. 5–7.

29. Панченко Б. Е. Стандартизація проектування та генерації баз даних як єдиний шлях вирішення задачі інформатизації України // Глобальний інформаційний простір: ресурси, технології, інновації / Тез. доп. та повід. — К.: УкрІНТЕІ, 1998. — С. 58.

Бібліотеці Дніпропетровського технічного університету залізничного транспорту — 70

Перед Великою Вітчизняною війною у фонді бібліотеки нараховувалося близько 350 тис. прим. книг. У роки окупації міста майже весь книжковий масив було розграбовано і тільки незначну частину вдалося евакуювати до Новосибірська, зокрема навчальну, наукову вітчизняну та зарубіжну літературу.

Після війни бібліотека відроджується. Основу книжкового фонду склали видання Новосибірського військово-інженерного транспортного інституту й Московського інституту інженерів залізничного транспорту. Свою бібліотеку передав акад. АН УРСР Є. О. Патон.

З 1951 по 1969 р. бібліотекою керував П. Д. Блохін. Фонд в ті роки нараховував понад 320 тис. прим. книг. Щорічно передплачувалося 300 вітчизняних журналів та 35 газет.

Нині фонд НТБ становить понад 800 тис. прим. Зараз це одна з найбільших бібліотек вищих навчальних закладів міста, одна з найстаріших залізничних книгозбірень країни.

З 1978 р. і до сьогодні установу очолює К. Я. Корнєв. Після реорганізації вона має таку структуру: відділи — комплектування, наукової обробки, обслуговування науковою літературою із секторами (абонементи наукової та іноземної літератури, читальний зал); обслуговування навчальною літературою із секторами (абонементи молодших та старших курсів,

читальний зал); довідково-бібліографічний відділ; абонемент художньої літератури.

Протягом року бібліотека обслуговує понад 19 тис. читачів, книговидача становить близько 660 тис. прим. Щороку масив поповнюється 94 назвами журналів, 30 — газет, виданнями наукової інформації, іншою літературою.

У фонді бібліотеки зберігаються підручники і навчальні посібники (250 назв), авторами яких є вчені та викладачі ДПТУ, ретроспективні журнали й газети, унікальні букіністичні видання.

Освоєнню книжкового фонду сприяють виставки нових надходжень книг, періодики. Проводяться Дні інформації, Дні фахівців.

Разом з обчислювальним центром переведено на АСУ каталог забезпеченості підручниками та навчальними посібниками. Встановлено чотири барабанні картотеки, вертикальний ліфт, використовуються машинки для ведення статистичного обліку, апаратура для читання мікрофіш і мікрофільмів.

Бібліотека та її працівники докладають чимало зусиль для поліпшення обслуговування, комплектування фонду сучасними виданнями, запровадження нових інформаційних технологій, задоволення інформаційних потреб читачів.

І. М. Сушко,
заступник директора НТБ

БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Катерина Бардієр,

провідний бібліотекар відділу систематизації НБУВ

«Інформаційна та обчислювальна техніка» (ієрархічна структура розділу рубрикатора)

Висвітлено основні питання, пов'язані з розробкою та впровадженням змін і доповнень до розділу рубрикатора НБУВ «Інформаційна та обчислювальна техніка». Наведено його основні підрозділи й ієрархічну структуру. Розглянуто особливості структури розділу і допоміжних засобів (система спеціальних типових поділів та алфавітно-предметний покажчик), які надають нові можливості для покращання тематичного і предметного пошукового апарату наукової бібліотеки.

Для отримання інформації про необхідні першоджерела читач наукової бібліотеки найчастіше звертається до тематичного і предметного пошукового апарату книгозбірні та лінгвістичного забезпечення бібліотечної інформаційно-пошукової системи (БІПС). З метою покращання пошукових можливостей генерального систематичного каталогу (ГСК) та електронного каталогу (ЕК) у відділі систематизації НБУВ було здійснено розробку та експериментальне впровадження доповнень і змін до розділу рубрикатора НБУВ (РНБУВ) «Інформаційна та обчислювальна техніка», який охоплює коло питань, що стосуються технологічної бази інформатики.

Розробка доповнень і змін складне й багатоаспектне завдання. Системний підхід до нього в цьому випадку потребує:

- ♦ відповідності ієрархічної структури розділу рубрикатора структурі предметної галузі, яку він охоплює, а механізм введення нових рубрик повинен відповідати співвідношенням і властивостям об'єктів даної предметної галузі.

Тому насамперед необхідно визначити головні групи об'єктів та характерні категорії. Основним механізмом утворення нових рубрик було обрано категорії спеціальних типових поділів (СТП), які відповідають основним характеристикам і процесам даної предметної галузі.

- ♦ Відповідності термінологічного забезпечення рубрикатора терміносередовищу конкретної

предметної галузі, що є складним питанням у сучасних умовах [7]. Існують проблеми неузгодженості наукової української термінології.

Добір відповідної термінології проводився особливо ретельно, використовувалися сучасні глумачні й термінологічні словники, довідники, енциклопедії, навчальні видання і програми, державні стандарти.

- ♦ Урахування особливостей внутрішньобібліотечної технології аналітико-синтетичного опрацювання документів, а саме того, що рубрикатор існує як у традиційному вигляді в систематичному каталозі, так і слугує інформаційно-пошуковою мовою для автоматизованої БІПС. Це, по-перше, вимагало не порушити структуру та логіку традиційної системи рубрик, а, по-друге, зробити її зручною для використання в ЕК НБУВ.

У цій роботі, крім традиційних підходів удосконалення, розширення, оптимізації систем ББК [2, 6, 8] було враховано можливості нових комп'ютерних технологій [4, 5, 9].

- ♦ Необхідно було окреслити коло тих читачів, котрі будуть звертатися до розділу та особливості їх інтересів (це можуть бути, з одного боку висококваліфіковані спеціалісти з питань комп'ютерних технологій — програмісти, інженери-системотехніки, науковці, а з іншого, — користувачі, студенти).
- ♦ Рубрикатор повинен створювати зручний інтерфейс користувача і вирішувати завдання комунікативної лінгвістики.

Ефективні інструменти розв'язання проблеми:

- ▼ Продумана природна ієрархічна структура рубрик, що відображає структуру предметної галузі, і тому полегшить орієнтування в матеріалі.
- ▼ Розширений алфавітно-предметний покажчик до розділу, який вміщуватиме всі ме-

© Бардієр К. В., Київ, 2000

тодичні рішення і дозволить реалізувати предметний пошук.

Згідно з сучасними тлумачними словниками, англійський термін *computer sciences* має такі відповідники: комп'ютерні науки (*computer science, computer machinery*) та інформатика (*informatics, information science, computer science*). Це відносно нові галузі, що швидко розвиваються та не мають на сьогодні чіткого розмежування, тому визначення їх предметної галузі отримало в останні роки багато тлумачень, які не завжди збігаються. Загалом предметну галузь комп'ютерних наук (*computer science*) за російським перекладом словника-довідника видавництва «Oxford university press», 1991 року [11] можна коротко визначити як «дисципліну, що вивчає обчислювальні машини, принципи їх побудови та використання... Крім того, в рамках цієї дисципліни вивчаються соціальні, економічні, організаційні, політичні, юридичні та історичні аспекти комп'ютеризації...». Найбільш загальне і повне визначення предметної галузі інформатики можна навести за «Словарем по кибернетике» [10], таким чином визначаючи дане поняття «Інформатика — це наука, що вивчає інформаційні процеси і системи в соціальному середовищі, — їх роль, методи побудови, механізми впливу на людську практику, посилення цього впливу з допомогою обчислювальної техніки...». Предметну галузь розділу РНБУВ «Інформаційна та обчислювальна техніка» було визначено як сукупність технічних засобів і математичного забезпечення, призначеного для автоматизації вирішення задач, математичних обчислень, обробки, реєстрації, пошуку, передавання, зберігання та відтворення великих потоків і масивів інформації. Принципи функціонування, розробки, проектування, побудови цих засобів [1].

Після проведення таксономічного аналізу (виявлення груп об'єктів систематичних категорій), пов'язаних спільними властивостями, визначення підпорядкування груп та їх ієрархічної побудови) окресленої предметної галузі було запропоновано таку ієрархічну структуру та основні підрозділи (традиційні і нові) розділу РНБУВ «Інформаційна та обчислювальна техніка»:

Інформаційна та обчислювальна техніка

Основні підрозділи:

- I. Основи інформатики та обчислювальної техніки**
Основний об'єкт — інформатика.
Основний аспект розгляду — обчислювальна техніка.
- II. Інформаційні й обчислювальні комплекси, системи, мережі**

Основні об'єкти — обчислювальні комплекси, інформаційні та обчислювальні системи, системи передавання даних, комп'ютерні комунікації і мережі, інтелектуальні й експертні системи, проблемно-орієнтовані та діалогові системи.

Основний аспект розгляду — особливості організації обчислювального процесу, перетворення, передавання, керування, обробки даних та інформації.

- III. Аналогова і цифрова обчислювальна техніка**
Основні об'єкти — аналогова, цифрова, гібридна обчислювальна техніка.

Основний аспект розгляду — загальні принципи теорії, побудови, проектування, діагностування обчислювальних пристроїв.

- IV. Електронні обчислювальні машини (комп'ютери) та програмування**

Основні об'єкти — електронні обчислювальні машини.

Основний аспект розгляду — особливості архітектури, конструктивного вирішення, програмного й апаратного забезпечення.

- V. Неелектронні обчислювальні машини та пристрої**

Основні об'єкти — неелектронні обчислювальні пристрої.

Основний аспект розгляду — конструктивні особливості.

Підрозділи III, IV, V є традиційними. Підрозділи III та V практично не змінилися, особливо підрозділ V, тематика якого стосується неелектронних обчислювальних машин та пристроїв, що практично не застосовуються. Основні доповнення стосуються підрозділів I, II (зовсім нові підрозділи, майже 150 нових рубрик) та IV. Їх тематика охоплює близько 90% обсягу літератури з розглянутого кола питань. На сьогодні розділ «Інформаційна та обчислювальна техніка» нараховує понад 350 рубрик.

Далі наводимо розширену ієрархічну структуру рубрик поданих підрозділів (*курсивом позначені традиційні рубрики*, авторські доповнення подано звичайним шрифтом).

- I. Основи інформатики та обчислювальної техніки**
- II. Інформаційні й обчислювальні комплекси, системи, мережі**
  - Обчислювальні комплекси
    - Обчислювальні центри*
      - Мережі обчислювальних центрів
      - Багатомашинні обчислювальні комплекси
    - Обчислювальні комплекси багатьох користувачів
  - Обчислювальні системи (ОС)
    - Організація обчислювального процесу

- Однорідні ОС
 Неоднорідні ОС
 Віртуалізація, емуляція
 Паралельні ОС
 Мультипрограмні ОС
 ОС з розподілом часу
 Високопродуктивні ОС
 Багатопроекторні ОС
 Трансп'ютерні ОС
 Конвеєрні ОС
 Векторні ОС
 Матричні ОС
 СуперЕОМ (суперкомп'ютери)
 Розподілені ОС
- Системи передавання даних, комп'ютерні комунікації*
 Апаратура передавання даних
 Сервери, станції зв'язку
 Зовнішні інтерфейси
 Комунікаційні пристрої
 Зовнішні, допоміжні, функціональні пристрої
 Модеми
 Комутатори, мультиплексори
 Комунікаційні термінали
 Мережні процесори
 Інформаційні та обчислювальні мережі
 Мережне програмне забезпечення
 Локальні мережі
 Глобальні мережі
 Галузеві мережі
 Інформаційні та інформаційно-обчислювальні мережі
 Спеціалізовані мережі
 Цифрові системи передавання даних
 Комп'ютерні телекомунікації
 Мережі комутації пакетів
Інформаційні системи й технології
 Захист інформації, комп'ютерна безпека
 Комп'ютерні віруси
 Несанкціонований доступ
 Шифрування даних, комп'ютерна криптографія
Інформаційні системи
 Банки даних
 Інформаційно-обчислювальні системи
Інформаційно-пошукові системи
 Інтегровані інформаційні системи
 Інтелектуальні та експертні системи
 Бази знань
 Експертні системи
 Інтелектуальні системи
 Системи прийняття рішень
 Системи розпізнавання образів
Системи обробки даних
 Перетворення даних
 Ущільнення даних
- Обробка даних
 Файли даних, формати даних
 Структури даних
 Сортування даних
 Пошук даних
 Системи цифрової обробки сигналів
 Бази даних
 Маніпулювання даними
 Системи керування БД
 Мови маніпулювання даними
 Проектування БД
 Реляційні БД
 Розподілені БД
 Гібридні БД
 Комп'ютерна обробка текстової інформації
 Текстові процесори, редактори
 Розпізнавання текстової інформації
 Комп'ютерна графіка та обробка зображень
 Графічні процесори, редактори
 Графічні мови
 Комп'ютерна геометрія
 Комп'ютерна графіка
 Обробка зображень
 Рухомі зображення, комп'ютерна анамація
 Розпізнавання зображень
 Обробка зображень у реальному часі
 Обробка кінофотоінформації
 Комп'ютерна обробка оптичної інформації
Оптичні ОС (оптоелектронні ОС)
 Системи машинного зору
 Комп'ютерна томографія
 Голографічні ОС
 Комп'ютерні музика й звук
 Комп'ютерна обробка лінгвістичної інформації
Автоматичний переклад
 Комп'ютерна обробка мовлення
 Розпізнавання мовлення
 Віртуальна реальність
 Комп'ютерні ігри
 Системи інтегрованої обробки даних
 Інтегровані пакети програм
 Електронні таблиці
 Гіперсередовища (мультимедійні системи)
- Спеціалізовані ОС (спеціалізовані обчислювальні комплекси)
 ОС реального часу
 Стохастичні ОС
 Діалогові та проблемно-орієнтовані ОС
Діалогові ОС
 Інтерфейс користувача
 Графічний інтерфейс користувача
 Діалог «людина — машина» природною мовою
 Проблемно-орієнтовані ОС

Автоматизовані робочі місця
Системи автоматизованого навчання
Автоматизовані системи наукових досліджень

III. Аналогова і цифрова обчислювальна техніка
Аналогова й гібридна обчислювальна техніка
Аналогова обчислювальна техніка
Гібридна обчислювальна техніка
Цифрова обчислювальна техніка

IV. Електронні обчислювальні машини (комп'ютери) та програмування

Теорія, дослідження
Програмування
Теорія програмування
Технологія програмування
Програмне забезпечення (ПЗ)
Мови та системи програмування
Системне ПЗ

Елементи й вузли ЕОМ
Системні блоки
Внутрішні інтерфейси
Електричні, магнітні, оптичні елементи
Зовнішні, допоміжні, функціональні пристрої
Запам'ятовувальні пристрої
Арифметичні та логічні елементи
Процесори
Окремі марки ЕОМ

Покоління (генерації) ЕОМ
Аналогові ЕОМ (АЕОМ)
аналогове моделювальне устаткування
спеціалізовані АЕОМ
корелятори, корелографи

Дискретні (цифрові) ЕОМ
Гібридні (комбіновані) ЕОМ
гібридне моделювальне устаткування
спеціалізовані гібридні ЕОМ

Мікропроцесорні ЕОМ
Мікро- і мініЕОМ
МініЕОМ (мінікомп'ютери)
МікроЕОМ
Однокристальні, одноплатні ЕОМ
Мікрокалькулятори

Портативні ЕОМ
Мікропрограмні ЕОМ
Асоціативні ЕОМ
НейроЕОМ, нейрокомп'ютери
Спеціалізовані ЕОМ
Універсальні ЕОМ

Персональні комп'ютери
Домашні комп'ютери

V. Неелектронні обчислювальні машини та пристрої

Інтегратори
Неелектричні інтегратори
Електричні інтегратори
Курвіметри, планіметри

Лічильні лінійки
Перфокартні системи
Клавішні машини
Арифмометри
Рахівниці

Для деталізації рубрик було широко використано систему категорій спеціальних типових поділів (СТП), прийняту для індексації літератури технічного профілю. Крім загальноприйнятих СТП, було запропоновано цілий ряд нових. Найхарактернішими категоріями, з урахуванням ієрархії, в нашому випадку виявились (*курсивом позначені традиційні СТП*, авторські доповнення наведені звичайним шрифтом):

теорія, дослідження
математичні методи
моделювання
випадкові сигнали
синтез, формування сигналів
канали
перетворення і передавання сигналів, даних
передавання сигналів
перетворення сигналів
ущільнення сигналів
кодування
обробка даних, сигналів
формати даних
структури даних
сортування даних
пошук даних
режими (доступ)
синхронізація
керування
оптимізація
перешкодостійкість, завадозахищеність
фільтрація
розпізнавання
програмування
теорія програмування
алгоритмізація, алгоритміка
технологія програмування
об'явлення даних, специфікація програм
автоматизація програмування
трансляція програм
граматичні та лексичні аналізатори
інтерпретація програм
компіляція програм
методи програмування
формальні методи програмування
створення програм
оптимізація, перетворення програм
випробування, налагодження програм
програмне забезпечення (ПЗ)
якість ПЗ
створення ПЗ
інтерфейс прикладних програм
супроводження ПЗ

- математичне забезпечення
 ПЗ прикладної і обчислювальної математики
 ПЗ теорії ймовірностей і математичної статистики
 ПЗ математичного моделювання й системного аналізу
 мови моделювання
 системне програмування
 прикладне програмування
 бібліотеки алгоритмів і програм
 мови і системи програмування
 мови програмування
 теорія мов програмування
 системи програмування
 системне ПЗ
 операційні системи
 оболонки операційних систем (утіліти, сервісні програми)
- проекткування**
 автоматизація проектування
 архітектура, топологія
 якість, надійність (живучість, продуктивність, швидкодія)
- елементи і вузли (пристрої, апаратура)**
 кабелі, роз'єми
 системні блоки, плати
 інтерфейси (гнізда, порти, шини)
 комунікаційні пристрої
 електричні, магнітні, оптичні елементи
 імпульсні, параметричні елементи
 напівпровідникові елементи
 магнітні елементи
 електронні елементи
 інтегральні схеми
 надпровідні елементи
 оптичні елементи
 зовнішні, допоміжні, функціональні пристрої (периферійні пристрої)
 пристрої введення—виведення
 мультимедіа
 допоміжні пристрої (вентиляція, джерела живлення, електропостачання, освітлення, охолодження)
 пристрої керування, контролю
 адаптери, контролери
 пристрої перевірки
 перетворювачі, датчики, генератори
 тактові генератори, таймери
 аналого-цифрові і цифро-аналогові перетворювачі
 цифрові фільтри
 перетворювачі числення
 пристрої цифрової обробки сигналів
 пристрої кодування
 комутатори, мультиплексори
 датчики випадкових чисел
- пристрої введення
 пристрої розпізнавання
 маніпуляторні пристрої, клавіатури
 пристрої відображення інформації
 дисплеї, екрани
 захисні екрани
 відеоплати
 індикаторні пристрої
 пульти (консолі)
 окремі конструкції пристроїв відображення інформації (рідкокристалічні, ...)
 пристрої виведення
 друкувальні пристрої (принтери)
 вузли друкувальних пристроїв
 синтезатори
 термінали
 запам'ятовувальні пристрої (ЗП)
 керування, організація пам'яті
 зберігання даних
 оперативні ЗП
 постійні ЗП
 зовнішні ЗП
 реєстри
 багаторівнева, багатофункціональна пам'ять
 напівпровідникова пам'ять
 магнітна пам'ять
 оптична пам'ять
 електронна пам'ять
 надпровідникова пам'ять
 сегнетоелектрична пам'ять
 арифметичні і логічні елементи
 арифметичні елементи
 арифметичні основи ЕОМ
 суматори
 пристрої множення, ділення
 логічні елементи (схеми)
 логічні основи ЕОМ
 перемикальні схеми
 комбінаційні схеми
 багатозначні логічні елементи
 порогові логічні елементи
 програмовані логічні елементи (матриці)
 пристрої інтегрування, диференціювання
 операційні елементи
 процесори (мікропроцесори)
 окремі марки процесорів
 центральні процесори
 акселератори, сопроцесори
 окремі конструкції процесорів (систолічні, ...)
- технологія виробництва випробування (верифікація, діагностика, тестування)**
 монтаж, експлуатація, ремонт
 модернізація, реконструкція (апгрейд)

Застосування категорій СТП (виявлених однорідних термінів, пов'язаних спільними ознаками, характерними для даної предметної галузі) робить процедури генерації нових рубрик, прийняття методичних рішень і подальшого пошуку алгоритмізованими та параметричними (наперед задани-

ми), а тому зручнішими і простішими. Така структурованість тематичного середовища створює природний і ефективний механізм для організації та відновлення інформації. Продемонструємо механізм відображення відповідних термінів за допомогою СТП на деяких прикладах у таблиці.

Рубрика	СТП	Результат комбінації рубрика & СТП
Розподілені обчислювальні системи	Обробка даних, сигналів	Розподілена обробка даних
Багатопроцесорні обчислювальні системи		Мультиобробка
Системи передавання даних		Обробка повідомлень
Інформаційні системи		Обробка інформації
Обчислювальні комплекси багатьох користувачів	Режими (доступ)	Мультидоступ, колективний доступ
Багатопроцесорні обчислювальні системи		Мультипроцесування, розпаралелювання алгоритмів і програм
Мультипрограмні обчислювальні системи		Багатозадачний режим, мультизадачний режим
Інтелектуальні системи	Програмування	Інтелектуальне програмування
Мікропрограмні ЕОМ		Мікропрограмування
Комп'ютерна графіка й обробка зображень		Графічне програмування
Бази даних	Програмне забезпечення	Системи керування базами даних
Обробка текстової інформації		Текстові процесори, редактори
Системи інтегрованої обробки даних		Інтегровані пакети програм
Бази даних	Мови й системи програмування	Мови маніпулювання даними
Комп'ютерна графіка й обробка зображень		Графічні мови
Інформаційно-пошукові системи		Інформаційно-пошукові мови
Системи передавання даних	Елементи і вузли	Апаратура передавання даних
Системи передавання даних	Системні блоки, плати	Сервери, станції зв'язку
Системи передавання даних	Аналого-цифрові й цифро-аналогові перетворювачі	Модеми
Системи передавання даних	Процесори	Мережні процесори
Трансп'ютерні обчислювальні системи		Трансп'ютери
Системи цифрової обробки сигналів		Сигнальні процесори
Аналогові ЕОМ		Аналогові процесори

Внесені зміни й доповнення до розділу РНБУВ реалізовано в генеральному систематичному та електронному каталогах НБУВ. Розділ супроводжує алфавітно-предметний покажчик (АПП), що нараховує понад 1500 термінів. До АПП ввійшли формулювання рубрик, інверсовані формулювання, синоніми, методичні рішення, посилання на інші індекси рубрикатора НБУВ, загальноприйняті скорочення термінів. Як відомо, однією з основних проблем створення лінгвістичного забезпечення БІПС є завдання комунікативної лінгвістики — завдання створення зручного середовища для спілкування в системі «людина — машина» та умов для формулювання інформаційних запитів «природною мовою». Для вирішення цього завдання в нашому випадку доцільно використати АПП (масив пов'язаних між собою за алфавітним переліком понять та організованих у систематичному порядку класифікаційних індексів). Його реалізація в ЕК НБУВ надасть дві точки доступу для тематичного пошуку бібліографічної інформації — користувачі ЕК зможуть самостійно вести систематичний і предметний пошук документів. Систематичний ряд АПП окреслить структуру предметної галузі, в якій здійснюється пошук, читачеві не просто розкриється зміст класифікаційних індексів — він бачитиме предметне «оточення» свого запиту, що сприятиме адаптації до лексичного середовища БІПС. Усе це дозволить наблизити роботу в ЕК до форми «природного» спілкування [9].

Отже:

- ◆ Упорядковано розділ «Інформаційна та обчислювальна техніка» ГСК та ЕК НБУВ.
- ◆ Покращено подання документів у ГСК та ЕК НБУВ.
- ◆ Читачі та користувачі ЕК НБУВ отримали зручний доступ до необхідної їм бібліографічної інформації.
- ◆ Характер внесених доповнень дозволяє реалізувати багатоаспектний предметний пошук в ЕК НБУВ.
- ◆ Підготовлені довідкові матеріали значно спростили та полегшили процес індексації документів.
- ◆ АПП до розділу полегшив обслуговування читачів черговими спеціалістами в ГСК НБУВ.

Як довела сучасна теорія оптимізації, ідеальних рішень багатоаспектної задачі не буває — бувають тільки оптимальні. На сьогодні така спроба впорядкування розділу «Інформаційна та обчислювальна техніка» систематичного каталогу НБУВ через відсутність альтернатив виявилась оптимальним розв'язанням проблеми. Підготовлені матеріали потребують подальшого вдоско-

налення структури і впорядкування. Експериментальне впровадження розділу РНБУВ «Інформаційна та обчислювальна техніка» пройде процес апробації часом, що спричинить необхідні додаткові зміни й доповнення.

1. *Бардієр К. В.* Межі предметної галузі комп'ютерних наук та проблеми відображення її структури в рубрикаторі НБУВ // *Бібл. вісн.* — 1999. — № 5. — С. 22—24.

2. Библиотечно-библиографическая классификация: Организация и методика работы по совершенствованию таблиц / Сост.: Г. И. Гозина; ГБЛ. НИО ББК. — М., 1985. — 88 с.

3. Библиотечно-библиографическая классификация: Таблицы для научных библиотек. Вып. VII, ч. 2. 3 Энергетика. Радиоэлектроника. — М.: Книга, 1964.

4. *Гришина Р. Ф., Серебрянникова Т. О., Сафронова М. М.* Язык предметных рубрик и компьютерные технологии // *Предметный поиск в традиционных и нетрадиционных информационно-поисковых системах.* — СПб.: РНБ, 1999. — Вып. 13. — С. 75—81.

5. *Захаров В. П., Масевич А. Ц.* Актуальные проблемы лингвистического обеспечения автоматизированных систем крупных библиотек России // *Информационное обеспечение науки: Новые технологии.* — М.: Б-ка по естест. наукам, 1997. — С. 143—150.

6. Классифицирование произведений печати по таблицам библиотечно-библиографической классификации (Общая методика). — М.: Книга, 1980. — 228 с.

7. *Курносова Н. О.* Термінологія: проблеми упорядкування, стандартизації та уніфікації // *Вісн. Житомир. інж.-технол. ін-ту. Фундамент. та гуманіт. науки. Пробл. освіти.* — 1999. — № 9. — С. 69—72.

8. Методические рекомендации по разработке рубрикатора. — М.: ВИНТИ, 1973. — 47 с.

9. *Моторина А. Н., Широкова А. В., Зеленина Г. Н.* Опыт редактирования электронных каталогов // *Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и формы сотрудничества: Материалы междунар. конф. «Крым-97».* — Судак, 7—15 июня, 1997 г. — Т. 1. — С. 237—242.

10. *Словарь по кибернетике / Под ред. В. С. Михалевича.* — 2-е изд. — К.: Гл. ред. УСЭ им. М. П. Бажана, 1989. — 751 с.

11. Толковый словарь по вычислительным системам / Под ред. В. Иллингворта и др.; Пер. с англ. А. К. Белоцкого и др.; Под ред. Е. К. Масловского. — М.: Машиностроение, 1991. — 560 с.

12. Classification and contents // *Computer & Control Abstracts. Science Abstracts Series C.* — 1995. — № 6.

13. *Collins Roget's international Thesaurus / Edited by Robert L. Chapman.* — Glasgow: Harper Collins Publisher, 1996. — P. 1039—1041.

14. *Dewey decimal classification. 004—006 data processing and computer science and changes in related disciplines: Rev. of ed. 19 / Prepared by J. Beall.* — Albany, N.Y., 1985. — XI.— 66 p.

БІБЛІОТЕЧНІ ФОНДИ — ДЖЕРЕЛО З ІСТОРІЇ, НАУКИ, КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ

Тетяна Вересовська,

редактор I категорії відділу архівознавства і археографії Інституту архівознавства НБУВ

Видавнича та бібліографічна діяльність Інституту демографії УАН—ВУАН (1919—1928)

Автор статті оприлюднює маловідомий навіть для широкого наукового кола надзвичайно цінний для сучасних дослідників і нинішнього розвитку демографічної галузі творчий доробок унікальної установи 20-х років ХХ ст., яка функціонувала в структурі Української Академії наук — Демографічного інституту, єдиного такого на той час у світі.

Одним із найважливіших наукових інститутів Української Держави періоду 1917—1921 рр., що свідчило про державницьку перспективу, був єдиний на той час у світі Демографічний інститут, створений 1 січня 1919 р. в складі Соціально-економічного відділу Української Академії наук. Організація такого наукового напрямку говорила про надзвичайно високий рівень вітчизняної науки, її істотний творчий потенціал, значні інтелектуальні сили.

Директором установи було обрано проф. М. В. Птуху (1884—1961), видатного вченого, автора багатьох праць, наукових ідей, які не втратили своєї актуальності та оригінальності й досі, незмінного керівника установи, під орудою котрого були розроблені нові наукові методи та підходи дослідження.

Деякі концепції академіка Птухи і сьогодні вражають світове наукове співтовариство, яке тільки-но зараз починає відкривати для себе доробок цього українського дослідника. Більше того, лише в останні роки на Заході доходять тих висновків, котрі наш співвітчизник зробив ще на початку 20-х років ХХ ст.

Зважаючи на унікальність Демографічного інституту, непересічне значення для сучасної науки мають його видавнича діяльність, яка відбила творчі надбання науковців осередку, та особлива бібліографічна робота, що й досі в українській науці спеціально не вивчалася.

Чимало матеріалів для глибокого дослідження цих питань надають нам маловідомі, а то і зовсім невідомі широкому загалу унікальні архіви. Один

з них зберігається в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, а саме фонд 22 (особовий фонд М. В. Птухи). Наше завдання — якомога швидше ввести їх у науковий обіг. Серед документів є й матеріали, що розкривають зміст роботи Демографічного інституту.

М. В. Птуха, зокрема, писав: «Як відомо, наукове виучування людности взагалі зустрічає надто великі труднощі. Воно вимагає не лише знання старих статистико-математичних методів виучування, але іноді й вироблення нових, у залежності від завдань досліджування, а це недостатньо для звичайних співробітників статистичних бюро. З другого боку, всяке наукове виучування людности зустрічає великі перешкоди з огляду на необхідність попереднього оброблення великих статистичних матеріалів, а це лягає на вченого великим, надсильним іноді тягарем» (НБУВ, Інститут архівознавства, ф. 22, оп. 1, спр. 19, арк. 32).

Виходячи з цього, Демографічний інститут мав сприяти розвитку статистичних методик, найповніше вивчати всі народи, які населяли Україну, і проводити дослідження фізично-психічних можливостей людини (антропологічна статистика); смертності; шлюбності та сімейності; народжуваності; спадковості; захворюваності; інвалідності; професій і занять; злочинності.

У діяльності установи розрізняють кілька етапів: 1918—1923; 1923—1926; 1926 — перша половина 1929 р. Велася і колективна, й індивідуальна робота: до неї належало і складання бібліографії з теорії статистики та демографії (аналізувалися *de visu* друкована література, періодика, рукописи. Формувалася фахова бібліотека (в 1923 р. її приєднали до Соціально-економічного відділу).

З 1919 р. до початку 1923 Інститут не мав можливості співпрацювати з іншими статистич-

© Вересовська Т. В., Київ, 2000

ними установами. Незадовільне фінансове становище гальмувало і розгортання робіт за накресленими темами. Установа розпочала збирання статистичних даних, що відображали зміни антропологічних властивостей чоловіків Київського повіту та м. Києва, на підставі узагальнення призовних списків 1913—1916 рр. Великий статистичний матеріал дав підстави для вивчення змін фізіологічних властивостей чоловіків, які мали вік 18—21 рік. Дані про конкретного мобілізованого було занесено у картки й зведено окремо для повіту й міста. Кожен рік віку було розбито на чотири періоди. Розроблено понад 10 тис. карток для повітових православних призовників (зведено в 344 табл.) та понад одна тис. карток — для євреїв (зведено в 243 табл.). Було відібрано 300 карток призовників Києва з українським прізвиськом. Але карток виявилось недостатньо для остаточних висновків щодо впливу міського способу життя на тип українця. З цієї причини дане дослідження було припинено.

Безперечний інтерес щодо методики опрацювання матеріалу становить і обчислення таблиць смертності для України на підставі перепису населення 1897 р. та смертних випадків за 1896—1897 рр. Ці дослідження у 1921 р. здійснювалися під керівництвом М. В. Птухи. Брала в ньому участь й І. Ю. Тренін-Петушков та П. І. Пустоход, який до того ж почав опрацьовувати матеріали про міграцію населення в Україні за 1894—1914 рр., використовуючи відомості Центрального статистичного комітету Росії.

Свій цікавий вклад у демографічну статистику вніс Ю. О. Корчак-Чепурківський. У той час він працював над темою «Місто й село у смертності Наддніпрянської України». Співробітники інституту переписували, перевіряли і підраховували первинні статистичні відомості щодо населення України, зібрані дослідниками в 1920 та 1921 рр. Акад. М. В. Птуха пише теоретичну працю про методи обчислення індексів шлюбності, запропонувавши свій індекс. П. І. Пустоход бере участь у вирахуванні додатків до цього дослідження.

Архіви вказують на те, що він та Ю. Корчак-Чепурківський вивчали питання смертності у містах і селах України й простежили міграцію її населення, науково опрацювали статистичні матеріали за 20 років (з 1891 по 1910 рр.). Перший із названих науковців почав узагальнювати проблеми смертності міського та сільського населення, а його колега — аспекти особливостей населення України кінця XIX — початку XX ст. та Росії. П. Пустоход обраховував також індекси шлюбності для них за методом М. Птухи (надруковані як додаток до його теоретичного етюдю «Індекси шлюбності»).

М. Птуха працював над теорією статистики, теоретичною та практичною демографією; опрацьовував матеріали до демографії України, для неї обробляв перші таблиці смертності (1896—1897), обраховував такі таблиці для міського (Київ) і сільського населення (Полтавщина); підготував до друку в «Записках Соціально-економічного відділу» статтю про них. Витяги з матеріалу друкувалися у виданнях науководослідних кафедр НКО УСРР. Високим аналітичним рівнем відрізняються й теоретичні праці академіка: «Таблиці смертності та загальні методи їх конструювання», «Смертність на Україні наприкінці XIX ст. в порівнянні з смертністю інших народів», «Индексы брачности. Этюд теории статистики населения» (3 вип. «Статистического бюллетеня губстатбюро»).

З 1923 р. М. Птуха почав розробляти методи конструювання сумарних таблиць смертності, які б підходили до українських і російських статистичних матеріалів. Тобто вчений ставив собі на меті — відшукати такі способи обрахунків, котрі б давали величини, які входять у таблицю смертності й мало відхиляються від обчислених, із залученням різноманітних методів інтерполяції. Це настільки складна операція, що в більшості країн вона здійснювалася не частіше одного разу в десять років і то з розподілом населення лише за статтю.

Як свідчать джерельні документи, академік, досліджуючи нові методи побудови сумарних таблиць, упродовж кількох років проводив теоретичну й експериментальну роботу. Її результати відбилися в монографіях «Смертність в Росії і на Україні» та «Смертність 11 народностей Європейської Росії наприкінці XIX ст.» (1928).

За опрацьованими М. Птухою методами (в роботі також брали участь П. Пустоход, а згодом і відомий дослідник у галузі історичної демографії М. Трацевський), було обраховано на підставі даних перепису населення 1897 р. й смертних випадків за 1896—1897 рр. сумарні таблиці смертності для населення тодішніх повітів і міст Європейської Росії, для населення губернь, де його переважна більшість належала до однієї народності, а саме: Полтавської (українці), Орловської (росіяни), Могильовської (білоруси), тодішніх Ковенської (литовці) й Курляндської (латиші) та для великих міст: Києва, Одеси, Ленінграда й Москви. Вперше в науці було виявлено за допомогою суто наукових методів властивості сільської та міської смертності для Росії, життєздатності населення різних національностей. Великі міста мають у цьому плані свої особливості.

Наприкінці квітня 1923 р. Соціально-економічний відділ ВУАН за пропозицією і коштом

Центрального статистичного управління України, надрукував деякі праці Демографічного інституту в Харкові як спільні видання ВУАН і ЦСУ. Співробітники Інституту під керівництвом Ю. Корчака-Чепурківського до 1 серпня 1923 р. підготували до друку перший випуск «Праць Демографічного інституту». До нього ввійшли «Матеріали щодо природного руху людности України 1867—1914 рр.»

У першій половині 1924 р. установа готувала до випуску «Матеріали санітарної статистики України 1877—1914 рр.». Це було перевірене зведення даних офіційної дореволюційної статистики за весь час її існування (оп. 1, спр. 19, арк. 35). Дослідженнями керував Ю. Корчак-Чепурківський (склав примітки до праці), чималий внесок у них і П. Пустохода та М. Трацевського.

Після завершення такої роботи, як вважав М. Птуха, «вчені взагалі зможуть приступити до суто наукового оброблення цих матеріалів за широкою програмою» (там же).

При вивченні питання смертності в Україні й на території колишньої Європейської Росії (робота Інституту, яка проводилася в другій половині 1924 р. і в якій брали участь Пустоход і Трацевський) застосовувався метод конструювання сумарних таблиць смертності, запропонований Птухою. Було обчислено таблиці для 11 народностей: українців, росіян, білорусів, литовців, латишів, естонців, молдаван, татар, євреїв, башкирів, чувашів (оп. 1, спр. 19, арк. 36); обчислено таблиці смертності для деяких міст України й Росії, де було проведено переписи населення: для Києва (1873—1874), Одеси (1892—1893), Москви (1901—1902).

У звіті, що підсумовував діяльність Соціально-економічного відділу за 10 років існування (1918—1928), М. Птуха згадував: «Працю цю тоді ще не доведено було до кінця. Вона мала охопити також смертність за останні роки для Києва, Одеси, Ленінграда й Москви» (оп. 1, спр. 19, арк. 36) і далі, що впливає зі спр. 55, оп. 20, арк. 2, зазначав: «Завдяки роботі колективу співробітників Інституту демографії я мав можливість написати монографію, якої за широтою дослідження не могло бути в дореволюційній Росії. В опублікованих виданнях іноземної державної статистики теж не зустрічаємо такої кількості сумарних таблиць смертності та стільки ж розрізів вивчення, яке, на жаль, залишилося все ж незакінченим».

За архівними джерелами можна простежити динаміку дослідницької роботи: М. Трацевський готував матеріали для праці про народжуваність в Україні, а Ю. Корчак-Чепурківський розробив теми: «Критичний огляд сучасних статистичних

джерел про Україну»; «Джерела для вивчення продукційних сил людности України, їх хиби та способи впорядкування»; «Продукційні сили людности України на підставі переписів останніх років».

Роботи з вивчення смертності в Україні й Росії Інститут продовжив у 1925 р., обчисливши шість таблиць смертності для Саратова, Риги (1896—1897), Москви (1881—1882), Ленінграда (1880—1881, 1890—1891, 1900—1901). Проте це дослідження, як згадував М. Птуха, було припинено «за браком відповідних і певних статистичних відомостей» (оп. 1, спр. 19, арк. 36). Однак систематично оброблялися статистичні матеріали для серії книги «Демографія України» (в кількох томах).

П. Птуха мав констатувати: «Через постійні зміни адміністративних одиниць, що часто роблять порівняння даних не тільки непевним, ба навіть неможливим через те, що року 1920 значну частину людности не переписано і статистичні органи обраховували її приблизно» (арк. 37).

Опрацьовані П. Пустоходом та М. Трацевським відомості про Київщину М. Птуха використав у роботі «Населення Київщини» («Праці Демографічного інституту», т. III). Наступний етап досліджень — опрацювання статистичних даних про всю Україну та її окремі губернії (спр. 161, арк. 19—20).

У 1926—1927 рр. колектив установи обробляє статистичні матеріали для кількатомної праці «Людність України». Ч. I. Стан населення». П. Пустоход та М. Трацевський готують теми «Кількість і склад людности України за статтю і віком у 1897 та 1920 роках» й «Імовірні втрати людности України під час війни та революції»; П. Пустоход — «Густість людности», він же з Ю. Масютиним «Професійний та соціальний стан людности в 1897 і 1920 рр.»; М. Трацевський — «Еволюція людности міст на Україні»; М. Діденко — «Місце народження за переписом 1897 р.» й «Письменність людности за родинним станом» та «Розподіл людности за родинним станом»; він же з П. Корольком — «Національний склад людности» (Звідомлення Української академії наук за 1926 рік. — К., 1927. — С. 71—74).

Напрацювання установи цього періоду стали основою для рукопису одного тому праці «Людність України», де мали бути розділи, назви яких дають нам уявлення про масштабність доробку, котрий було б доцільно видати хоча б у наш час.

У монографії планувалися такі глави:

1) «Еволюція населення України за 30 років — з 1897 до 1927 рр.».

2) «Міська і сільська людність України (1897, 1904, 1910, 1916, 1917, 1920 і 1926 рр.)».

3) «Розділ людности за статтю (1897, 1916, 1917, 1920 і 1926 рр.)».

4) «Імовірні втрати людности України під час війни та революції».

5) «Національний склад людности України (1897 р. і частково 1926 р.)» — дослідження М. В. Птухи.

Восени 1927 р. П. Пустоход і М. Трацевський зосереджуються над підготовкою книги «Шлюбність народності на Україні». Інші співробітники Інституту залучаються до створення повної бібліографії статистики її населення. Складено понад 700 карток, для чого було переглянуто чимало українських журналів і видань: «Губернские ведомости», «Журнал Министерства внутренних дел» та ін.; збиралися історико-статистичні матеріали, робилися виписки з друкованих та рукописних джерел. Було вибрано й перевірено дані всіх статистичних обстежень українських губернь, матеріали по Харківщині, Чернігівщині та Полтавщині (оп. 1, спр. 19, арк. 39).

Закінчується в поточному році й розроблення матеріалів перепису населення в 1897 р. (і частково в 1923), зокрема щодо його професійного та соціального складу в Україні, поширені фізичні й психічні вади (1897) та національний склад у 1920 р.

У 1926—1929 рр. Інститут тісно співпрацює з ЦСУ України та Статистичним відділом Наркомздраву УСРР. Це свідчило про характер народногосподарських завдань та орієнтацію уряду на розгортання планово-економічної сфери. Виділяються кошти на відрядження співробітників Інституту для роботи в бібліотеках та архівах Москви, Ленінграда, Харкова.

Матеріали для серії «Людність України» Інститут опрацьовує і в 1928 р. Робота затрималася з вини ЦСУ, яке не виконало своїх обов'язків з надання інформації. Порівняльні таблиці про кількість населення в 1926—1927 рр. на підставі рукописних і частково друкованих списків населених пунктів за серпень та половину вересня склав П. Пустоход. Він і М. Трацевський далі систематично опрацьовують усі статистичні відомості щодо міст та містечок України. Було складено порівняльні таблиці для обстежень за різні періоди. Систематично опрацьовувалася бібліографія зі статистики населення України.

В. Резніков готував історичну частину монографії «Людність України»; М. Трацевський для Одеси склав таблицю смертності на підставі даних перепису населення 1926 р. та смертних випадків за 1926 і 1927 рр. і надрукував у ленінградських часописах розвідки з питань демографії України (оп. 1, спр. 19, арк. 39—41).

Згідно з арк. 41 цього ж документа Інститут підготував та видав «Матеріали по естественному

движению населения Украины в 1867—1914 гг.» (Харків, 1924, с. XIII + 95); «Матеріали санітарної статистики України» (Харків, 1926, XXII + 121). Третя праця — «Матеріали щодо смертності на Україні. Померлі в м. Києві в 1918—1927 рр. за причинами смерті, статтю та віком». Було здано до друку і видано «Демографію України за 1914—1928 рр. Бібліографічний покажчик. Ч. 1» та «Демографічний збірник. Ч. 2» в 1930 р. в 7—9 томах «Праць Демографічного інституту».

На цьому ж аркуші відгук М. Птухи: «Численні відозви, що надходили з України, Союзу і з-за кордону, свідчать про те, що цей напрямок праць Інституту зустрічає найприхильніше ставлення з боку статистиків-демографів».

Розвитку статистики, безперечно, сприяли й такі праці цього науковця: «Индексы брачности. Этюды по теории статистики населения» (К., 1922. — 44 с.) і «Смертність у Росії й на Україні» (К., 1928. — 195 с.). Перша з цих робіт відзначається тим, що в ній академік запропонував свій метод обчислення індексів шлюбності. Другу — присвячено проблемі вивчення смертності.

М. Птуха, оцінюючи цю працю, писав: «... вирахування повної таблиці смертності вимагає таких знань і витрати часу, що звичайному статистику воно не під силу і не може проводитись в якомусь широкому розмірі. Тому величезної ролі набувають вирахування сумарних таблиць смертності, які з теоретичного погляду являють собою бездоганний науковий спосіб вивчення смертності й не вимагають великої витрати часу» (арк. 43).

У 1926 р. в країні розпочинаються розробки в галузі соціальної статистики. Зібрані ЦСУ дані потребували наукової обробки й висновків, що узальнюються в працях М. Птухи: «Таблиці смертності для України» (Записки Соціально-економічного відділу ВУАН» (К., 1923. — Т.1. — С. 17—62); «Население Киевской области» (К., 1925. — 144 с.). У Демографічному збірнику було надруковано: П. Пустоход «Демографічні особливості людности України наприкінці XIX та на початку XX віку» (с. 1—68); М. Трацевський «Народженість людности на Україні» (с. 69—112); Ю. Корчак-Чепурківський «Місто й село у смертності Наддніпрянської України» (с. 113—171); І. Коваленко «Самогубства в Харкові» (с. 172—200); М. Птуха «Смертність у Росії й на Україні» (К., 1928. — 194 с.); М. Птуха «Смертність 11 народностей Европейской России» (К., 1928. — 57 с.).

Крім статей, опублікованих спільно ВУАН і ЦСУ України та ВУАН і ЦСУ СРСР, з 1918 по 1928 рр., установа надрукувала шість томів «Праць Інституту демографії» (всього вийшло до

1930 р. дев'ять томів (спр. 19, арк. 45). Назвемо ці унікальні роботи: «Матеріали по естественному движению населения Украины в 1867—1914 гг.» (Харків: Вид. ЦСУ України, 1924. — С. XIII + 95); М. Птуха: «Население Киевской губернии» (К.: Вид. Київ. статбюро, 1925. — 144 с.); «Смертність у Росії й на Україні» (К.: Вид. ЦСУ України, 1928. — 195 с.) та «Смертность 11 народностей Европейской России» (К.: Вид. ЦСУ України, 1928. — 57 с.); «Матеріали санітарної статистики України» (Харків: Вид. ЦСУ України, 1926. — С. XXII + 121); «Демографічний збірник» (К., 1926. — С. IV + 200 + II).

Важливим аспектом діяльності Інституту демографії, крім видавничої, було збирання бібліографії видань про статистику населення України. До 1929 р. ця робота велася не систематично, а відтоді проводиться планомірно. Бібліографічні замітки про літературу зі статистики, підготовлені М. Птухою, друкувалися за кордоном ще в 1914—1923 рр. У 1925 р. окремим розділом вони входять до його праці «Статистична наука на Заході».

М. Птуха, взагалі, протягом усієї наукової діяльності здебільшого розробляв проблеми й питання, що належали до трьох основних галузей статистики: загальної статистичної теорії, теоретичної та прикладної демографії й історії статистики.

Ученому вдалося організувати в спеціальному академічному інституті та налагодити систематичне статистичне вивчення населення України і частково СРСР в його минулому і за життя дослідника, сформувати кадри спеціалістів.

Численні праці співробітників установи, самого директора Інституту з теоретичної та прикладної демографії являли собою новий етап у справі детального й глибокого вивчення населення нашої країни, хоча багато з накресленого залишилося нереалізованим.

На початку 30-х років статистичні дані в СРСР було засекречено. Тематика досліджень Інституту демографії обмежується роботою з історії статистики. В спр. 55, оп. 2, арк. 2—3 читаємо зізнання М. Птухи: «Починаючи з 1933 р., я присвятив себе переважно працям з історії вітчизняної та загальної статистики — галузям знання, розробленим недостатньо та незадовільно».

Незважаючи на згортання досліджень, пов'язане з політичними подіями 30-х років, Демографічний інститут виконав свою історичну місію. Вперше в світі з утворенням УАН завдяки М. І. Тугану-Барановському та М. В. Птусі на науковий рівень було поставлено проблему вивчення населення України за допомогою методів статистики. Під науковим керівництвом М. В. Птухи розроблено методики статистичних досліджень, а історичний метод застосовано для розв'язання завдань демографії через засоби статистики.

На жаль, демографічні дослідження 30-х років досі не відновлено. Діловодні папери Інституту, зокрема з наукової та науково-організаційної діяльності, було знищено, зведені статистичні матеріали передано до ЦСУ. Подальша їх доля невідома.

Науково-технічній бібліотеці

Українського державного хіміко-технологічного університету — 70

НТБ — одне з найбільших книгосховищ регіону (фонд становить приблизно 1 млн. од. зб.), центр довідково-інформаційної та культурно-просвітницької роботи. Починалася бібліотека з двохтисячного масиву, виділеного для нашого вищого навчального закладу бібліотекою Дніпропетровського гірничого інституту.

НТБ УДХТУ обслуговує за рік понад 16 тис. читачів. Щодня — від 600 до 800. Книжковий фонд бібліотеки містить вітчизняну й зарубіжну наукову та навчальну літературу за профілем ВНЗ, науково-технічну періодику. Бібліографічною рідкістю є «Журнал физико-химического общества» (з 1898 р.), «Annalen der Chemie» (1823—1973), «Berichte» (1868—1940), «Chemische Zentralblatt» (1898—1969), «Бюллетень французского химического общества» (1863—1939).

У довідково-інформаційному фонді зібрано понад 12 тис. видань органів науково-технічної інформації, зокрема РЖ «Химия». Останніми роками в універси-

теті відкрито чимало нових спеціальностей, а значить — і нових дисциплін. Тому зусилля бібліотеки, разом з ректоратом ВНЗ, спрямовані на забезпечення їх навчальною літературою.

У практику бібліотечної роботи активно впроваджується комп'ютерна техніка. Створюється електронний каталог. Передплата Збірника законодавчих актів в електронному варіанті дає змогу формувати БД законодавчих документів та полегшує їх пошук.

До 70-річчя університету бібліотека підготувала ряд книжкових виставок і оглядів літератури; впорядковується картотека наукових праць учених УДХТУ.

*Н. Максимова,
директор НТБ УДХТУ*

Тетяна Варава,

м. н. с. відділу архівознавства і археографії Інституту архівознавства НБУВ

Словникові комісії УАН—ВУАН (1918—1933)

Через призму актуальності для науки нового тисячоліття розглядається моніторинг словникового забезпечення наукових досліджень, започаткованого в кінці 10 — на початку 30-х років ХХ ст. в спеціально створених при Українській Академії наук Словникових комісіях, що заклали міцні наукові підвалини для розвитку термінологічної системи в Україні, традиції котрої потребують не тільки прискіпливого вивчення, що і здійснює автор статті, а й послідовного наслідування сучасними вченими, бібліотекарями, інформаційними працівниками.

Культура будь-якої науки, як відомо, залежить від багатьох факторів, зокрема і від стану її забезпечення термінологічною системою, а також від підготовки та своєчасного випуску відповідних словників.

Ця проблема сьогодні в Україні надзвичайно актуальна. Роботи над термінологічними словниками ведуться, але, на жаль, дуже повільно. Причини, по суті, ті ж самі, що і в 20 — 30-х роках: зменшується кількість висококваліфікованих фахівців, оскільки роботи майже не фінансуються, гальмує процес і вкрай незадовільне технічне забезпечення. Праці, про котрі сьогодні рапортується як про видатні досягнення сучасної науки, в основному виконуються силами вчених-ентузіастів за мізерну оплату.

Однак надію на розуміння суспільством значущості проблеми підтримує Указ Президента України «Про розвиток національної словникової бази», підписаний 4 вересня 1999 р., де йдеться про підтримку пропозиції Національної академії наук України щодо видання нового покоління академічних україномовних словників та створення їх електронного відповідника для інформаційних комп'ютерних систем (проект «Словники України») [1].

Але ця державної ваги справа, власне, не є новою для українських науковців. Нині, швидше, слід говорити про її відродження, оскільки створення українських термінологічних словників має свою історію, традиції, потужне наукове

підґрунтя, закладене попередниками-фахівцями, які об'єднувалися в словникових і термінологічних комісіях УАН—ВУАН ще на початку 20 — у 30-х роках ХХ ст.

Взагалі словникова діяльність у республіці тоді зосереджувалася в Українській Академії наук (з 1921 р. — Всеукраїнській). У цій галузі працювали видатні вчені. Було вироблено методологію, методики (систематизації карток, збирання матеріалів та ін.), наукові підходи. Залишилася вагома спадщина: словники, картотеки, схеми тощо. Все це в науковий обіг вводиться тільки останнім часом.

Розробкою словникової галузі займалися: Наукове товариство ім. Шевченка (1873), Українське наукове товариство (1907), Південно-західний відділ Російського географічного товариства (засноване 1873 р.), Історичне товариство Нестора Літописця (1873) у Києві, Історично-філологічне товариство (1892) у Харкові, Церковно-археологічне товариство в Кам'янці-Подільському, Товариство дослідників Волині у Житомирі, члени губернських архівних комісій.

Головою Першого, Історично-філологічного, відділу УАН було обрано Д. І. Багалія (крім цього, очолив кафедру історії України), також були призначені академіки: А. Ю. Кримський (східні мови та історія), М. І. Петров (історія українського письменства), С. О. Смаль-Стоцький (українська мова) [2].

Згідно зі Статутом УАН від 26 листопада 1918 р. при її Спільному зібранні було створено Комісію для складання Словника українських діячів науки, історії, мистецтва та громадського руху (пізніше — Комісія для складання Біографічного словника діячів України) [3], а при Першому відділі — Постійну комісію для видання Історично-географічного словника української землі, Постійну комісію для складання Словника живої української мови, Постійну комісію для складання Історичного словника української мови. 31 січня 1921 р. при Спільному зібранні почала

© Варава Т. В., Київ, 2000

функціонувати Комісія для складання Енциклопедичного словника.

11 серпня 1918 р. при Природничій секції Київського наукового товариства закладено *Термінологічну комісію*. Вона мала стати центральною організацією, що гуртувала б навколо себе розпорошені сили дослідників у царині природничої термінології та номенклатури. Приблизно через рік в її складі вдалося об'єднати близько 50 осіб.

Як і Наукове товариство, аналогічну справу розпочала ВУАН, де в 1919 р. при Першому відділі було засновано *Орфографічно-термінологічну комісію* із природничою, технічною, правничою, орфографічною секціями.

Неузгодженість завдань і дублювання в роботі спричинили необхідність з'єднати їх в одну організацію — Інститут української наукової мови (30 травня 1921 р.). Його завдання окреслено в § 1 першого Статуту ІУНМ, ухваленому на раді 7 II 1925 р.: «Інститут має собі за мету всіма способами сприяти нормальному й організованому розвитку української наукової мови (термінології) у всіх галузях знання, кладучи в її основу народну мову й вимоги науки» [14].

Структура ІУНМ змінювалася протягом різних років. До складу Інституту одразу було введено правничий та природничий відділи. Над найбільшою в Академії установою головував А. Ю. Кримський, керівником був Г. Г. Холодний. ІУНМ складався з п'яти відділів: природничого, технічного, сільськогосподарського, соціально-економічного, мистецького, 33 секцій, де працювало 11 редакторів, 2 філологи, 3 науково-технічні співробітники, 21 позаштатний постійний співробітник та 250 членів-співробітників. Протягом 1922—1930 рр. колектив установи зібрав та опрацював значний термінологічний матеріал, що дало можливість підготувати словники з різних галузей знань. Про обсяг зробленого свідчить договір, підписаний із Держвидавком на друкування 34 термінологічних словників, 15 з них Інститут видав упродовж 1926—1929 рр.

У 1930 р. за Постановою Президії ВУАН ІУНМ був ліквідований у зв'язку з передачею до Академії Інституту мовознавства НКО УСРР.

20 березня 1919 р. на засіданні Першого відділу таємним голосуванням на посаду директора Постійної комісії для складання Історично-географічного словника було обрано О. С. Грушевського [5]. Протягом 1919—1924 рр. співробітники Комісії збирали матеріали для Словника і підготували на їх основі окремі статті про селища Полтавщини, Холмщини, Галичини, Остерський та Кролевецький повіти (Чернігівщина).

У зв'язку з істотними змінами в діяльності Комісії її перейменовують на Історично-геогра-

фічну, а діяльність переорієнтовують на сферу вивчення історії заселення України та підготовки історично-географічного опису окремих її районів, на видання «Історично-географічного збірника». Штатні працівники: О. І. Баранович, М. Н. Ткаченко, Г. С. Шамрай.

Постійну комісію для складання Історичного словника української мови очолював проф. Є. К. Тимченко. У різні роки в ній працювали 3-6 позаштатних співробітників, які у власній роботі користувалися джерелами з української мови, зібраними їхнім керівником, визнаним філологом П. Г. Житецьким. До кінця 1920-х років було накопичено значний лінгвістичний матеріал з історії української мови (на підставі даних історії та діалектології). На його основі було складено Історичний словник української мови, т. 1, літери А — Ж.

За постановою Президії ВУАН у 1930 р. Комісію ліквідовують і переводять у структурний підрозділ Інституту української наукової мови, пізніше — до Інституту мовознавства.

Постійною комісією для складання Словника живої української мови керував акад. А. Ю. Кримський. Постійні члени-редактори — В. М. Ганцов (керівничий справами), Г. К. Голоскевич, М. М. Грінченко, О. Н. Синявський, учений-діловод О. Т. Андрієвська; постійні співробітники — М. П. Гармашівна, В. П. Тутковський, С. О. Буда, М. Г. Гнатевич, І. О. Селецький, І. І. Рудницький. Цей Словник робився на базі Словника української мови Б. Д. Грінченка і мав містити діалектичні відмінності кожного поданого слова, всі граматичні форми, всі тлумачення слова, літературні й народні приклади, вирази й звороти спеціального метафоричного і локального характеру.

На зібраний матеріал було складено понад 700 карток. У 1923 р. розпочинається підготовка Словника до видання. Протягом шести років було випущено три томи Російсько-українського словника за ред. С. О. Єфремова та А. Ю. Кримського.

Комісія для складання Енциклопедичного словника при Спільному зібранні розпочала свою діяльність 31 січня 1921 р. Її голова — П. Я. Стебницький, керуючий справами — М. С. Синицький, старший учений секретар — С. П. Постернак, члени: від Першого відділу — А. Ю. Кримський, від Другого — В. І. Липський, від Третього — М. П. Василенко.

Словник планувався як довідник теоретичного й практичного значення, в нього мали вміщуватися теми українознавства.

У Комісії працювали вчені-редактори, кожен з яких вів свій напрям: філософію — проф. О. М. Гіляров; соціальні науки — проф.

В. І. Синайський; економічні науки — акад. Р. М. Орженцький; філологію — акад. А. Ю. Кримський; літературу — акад. А. М. Лобода; фізично-математичні науки — акад. В. О. Плотников; геологію — акад. П. А. Тутковський; біологію — акад. О. Ф. Фомін; прикладні науки — проф. О. П. Котельников; медицину — проф. О. І. Сонкевич; мистецтво — акад. Хв. І. Шмідт; історію — акад. М. П. Василенко; географію — професори В. О. Кістяківський та М. І. Лучицький [6].

Колектив підготував обсяг статей приблизно на два перших томи. Планувалося видати позачерговий том «Україна». Головне редагування доручалося С. О. Єфремову.

Зі Звідомлення за 1922 р.: «Поміж такими установами дві перебували минулого року в безвихідно лихому становищі. Це — а) Комісія для складання біографічного словника діячів України та б) Комісія для складання енциклопедичного словника... Хоч коло комісій й групувалися першорядні наукові сили, але повний брак коштів для оплати статей призвів до того, що замовлені статті перестали надсилатися, і праця в обох згаданих комісіях полягала вже тільки в тому, щоб підготовлювати реєстри потрібних статей» [7].

У наступному році фінансове становище погіршилося [18] і Комісія тимчасово припинила свою діяльність, котру частково поновила в складі Першого відділу.

19 листопада 1929 р. Президія ВУАН запропонувала відділам подати свої пропозиції щодо видання Українського радянського енциклопедичного словника.

В словникових комісіях працювали співробітники не тільки Історично-філологічного (Першого) відділу, а й Фізично-математичного (Другого), Соціально-економічного (Третього) відділів. Вони являли собою єдину органічну систему і доповнювали один одного. Багато з науковців готували одразу кілька словників. Так, під керівництвом геолога, природознавця, голови Другого відділу, члена природничої секції Правописно-термінологічної комісії при Історично-філологічному відділі П. А. Тутковського виходить Словник геологічної термінології (1923), «Матеріали до української природничої термінології та номенклатури» (т. 5) і Словник географічної термінології (1924).

У цьому ж році видається Словник міжнародної базельської анатомічної термінології (під ред. гістолога, голови Медичної секції природничого відділу ІУНМ О. Г. Черняхівського).

Зоолог, секретар і член біологічної секції й підсекції природничої секції Правописно-термінологічної комісії та Комісії природничого відділу ІУНМ М. В. Шарлемань видає Словник

зоологічної номенклатури (1926). Позаштатний постійний співробітник Інституту фізичної культури Науково-педагогічної комісії (співпрацював з ІУНМ) Ф. О. Цешківський був редактором праці «Анатомічні назви, прийняті в Базелі на IX р. зборах Анатомічного товариства» (1925).

Під редакцією визначного українського вченого А. Ю. Кримського побачили світ: Російсько-український словник у 3 т. (1924, 1926, 1927), «Нариси з історії української мови» та «Хрестоматія з пам'ятників письменської стародавньої українщини XI—XVIII вв.» (1924), «Переклади з Шевченка турецькою мовою» (1923), розділ «Фатимиди» (династія) (909—1171) з Енциклопедичного словаря (1926), «Збірник праць Комісії для виучування історії української мови» (1929), «Звенигородщина з етнографічного та діалектологічного погляду» (1928).

Філолог, діалектолог О. Б. Курило видає: Словник хімічної термінології (1923), «Програми для збирання етнографічних матеріалів: початки мови» (1923), «Уваги до сучасної української літературної мови» (1923), «Початкова граматики української мови» (1924), «Фонетичні та деякі морфологічні особливості говірки с. Хоробривів» (1924), «Матеріали до української діалектики та фольклору» (1928), а математик, секретар математичної секції природничого відділу ІУНМ Ф. П. Калинович — Словник математичної термінології (1926).

Словник української мови, т. 1. А — Г (1927), т. 2. Д — Й (1927) випускається під редакцією літературознавця, історика української літератури, публіциста, академіка Кафедри історії українського письменства, голови Комісії для складання Біографічного словника діячів України, чл.-ред. Комісії словника живої української мови й ін. С. О. Єфремова.

Праці 1925 р. «Вказівки як записувати діалектичні матеріали на українським язиковім обширі», «Локатив в українській мові» та «Номінатив і датив в українській мові»; 1926 р. — «Вокатив і інструменталь в українській мові»; 1927 — «Курс історії українського язика»; 1928 — «Акузатив в українській мові» та чимало інших видав мовознавець, перекладач, директор Комісії для складання Історичного словника української мови, упорядник Словника старописьменної української мови XVII—XVIII ст. Є. К. Тимченко.

Важливими джерелами з історії комісій УАН — ВУАН для сучасних дослідників є протоколи засідань відділів Академії, комісій, Звідомлення про її діяльність за конкретні роки [9].

Упродовж 1929—1930 рр. всі наукові установи зазнали кардинальних змін. Через призму нових ідеологічних доктрин творчий доробок комісій подається досить негативно [10].

Зазнали руйнації структури, якими керував А. Ю. Кримський: Комісія для складання Словника живої української мови, Правописно-термінологічна, Діалектологічна комісія, ІУНМ.

У 1928 р. Президія ВУАН ухвалила об'єднати всі комісії в один Інститут мовознавства. Тимчасово обов'язки в. о. директора було покладено на комуніста Г. В. Ткаченка. Це було початком «чисток» в Академії. Негативно відбилися вони і на її видавничій діяльності. Було знищено всі здані до друкарні рукописи. Із набраних текстів вилучалися імена репресованих учених, редакторів.

Після цих «чисток» залишилися лише Комісія Біографічного словника під керівництвом М. М. Могилянського (хоча й її роботу було піддано різкій критиці [11, 12]) та Історико-географічна.

Протягом 1933 р. змінюється керівництво Академії і спрямованість її діяльності. Так, «Основним завданням установи (йдеться про Історико-географічну комісію) були комплексні описи районів та історично-археографічні словники». «Внаслідок проведеної критичної роботи щодо дальшого викриття клясово-ворожих концепцій і їх носіїв протягом другого півріччя було звільнено з Історичного циклу 20 науковців-грушев'янців, залишено 9 співробітників...» [13, 14].

Тематично відрізняються від попередніх здані до друку збірник «Проблема суспільно-економічних формацій на Україні», монографія «Жовтень на Україні», археографічна збірка «Більшовизація армії 1917 року на Україні», збірники «Сталінщина» й «Нариси з історії промисловості та робітничого клясу на Україні» тощо.

Підсумовуючи, зазначимо, що вивчення діяльності Словникових комісій УАН—ВУАН, багаті

архіви яких зберігаються у фондах Інституту архівознавства НБУВ, сприяє дослідженню історії нашої країни, історії НАН України, її окремих комісій, дає змогу накопичувати інформацію про біографії провідних учених і залучати до наукового обігу нові джерела й факти.

1. Закон України. Указ Президента України. Про розвиток національної словникової бази // Уряд. кур'єр. 1999. — 4 вер. — № 165.
2. Архів Президіуму АН. — Ф. 251, оп. 1, спр. 1, арк. 19—19 зв.
3. Статут Української Академії наук у Києві. — К., 1919. — С. 3—22.
4. ІР НБУВ. — Ф. 1, спр. 26135, арк. 5.
5. Там же.
6. Там же. — Ф. 10, спр. 18635, арк. 1—3.
7. Звідомлення Української Академії наук у Києві за 1921 рік. — Берлін, 1923. — Т. 1. — 299 с.
8. Звідомлення Української Академії наук у Києві за 1922 рік. — Прага, 1925.
9. Звідомлення Всеукраїнської Академії наук у Києві 1923 р. (3 нагоди п'ятирічного існування Академії наук, 1918—1924). — К., 1924. — 166 с.; Звідомлення Української Академії наук у Києві за 1924 рік. — К., 1925. — 92 с.; Звідомлення Української Академії наук у Києві за 1925 рік. — К., 1926. — 80 с.; Звідомлення Української Академії наук у Києві за 1926 рік. — К., 1927. — 132 с.; Звідомлення Української Академії наук у Києві за 1927 рік. — К., 1928. — 146 с.
10. Центральний державний архів громадських об'єднань (далі — ЦДАГО). — Ф. 1, оп. 16, спр. 6, арк. 277; оп. 16, спр. 7, арк. 109; оп. 20, спр. 2924, арк. 57; оп. 16, спр. 7, арк. 152; спр. 3, арк. 23; оп. 16, спр. 7, арк. 165; ЦДАВО. — Ф. 166, оп. 9, спр. 1459, арк. 2—44; ЦДАГО України. — Ф. 1, оп. 20, спр. 6223, арк. 30—40.
11. ІР НБУВ. — Ф. 10, спр. 1860, арк. 1—9.
12. Там же. — Спр. 1865, арк. 1—7.
13. Там же. — Спр. 1866, арк. 1—13.
14. Там же. — Спр. 1864, арк. 70—76.

Заставка і письмо уставом у рукописній книзі. XII ст.

Мирослав Романюк,

к. і. н., заступник директора з наукової роботи ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України,
керівник Науково-дослідного центру періодики

Наукові здобутки і творчий пошук колективу Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України

У ракурсі нагальних наукових і бібліотечних проблем сьогодення аналізується напрацювання однієї з провідних наукових бібліотек України. Висвітлено особливості діяльності цього науково-дослідного інституту, що має пріоритетні напрями роботи, мета яких — формування повного репертуару української періодики XIX—XX ст.; розкриття рукописних, мистецьких фондів, співпраця з іншими бібліотеками країни щодо проблеми створення національної бібліографії та інші питання. Простежено особливості творчих традицій двох наукових шкіл — бібліографів-дослідників української книги та дослідників періодики.

ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України* — одна з найбільших науково-інформаційних установ України, її фонд становить близько 7 млн. од. зб. Унікальною є найбагатша в світі збірка української, де зберігаються майже всі друки XIX—XX ст. Важливу інформаційну цінність має найповніший у світі фонд української періодики, який включає періодичні видання XIX — початку XX ст. У бібліотеці зберігається також найповніша в нашій державі збірка іноземних журналів і серійних видань цього періоду.

5 серпня 1989 р. бібліотека отримала статус науково-дослідного інституту. Зараз штат працівників становить 295 осіб. З них 42 наукових і молодших наукових співробітників, 12 кандидатів і 2 доктори наук. Функціонує 20 відділів

* Формально бібліотеку засновано 2 січня 1940 р., однак її коріння сягає XVI ст., адже вона склалася на базі 84 відомчих і приватних бібліотек Львова та всього Західного регіону України. До бібліотеки ввійшли бібліотеки Наукового товариства ім. Шевченка і Народного Дому, збірки яких становили близько 500 тис. од. зб., численні книгозбірні «Просвіти», частина бібліотеки-архіву Львівського Ставропігійського братства, бібліотека «Оссолінеум», бібліотеки монастирів, приватні збірки, бібліотеки національних товариств.

та єдиний в Україні Науково-дослідний центр періодики (НДЦП), про що детальніше йтиме мова нижче.

Упродовж 1991—1999 рр. захищено 10 кандидатських і одну докторську дисертацію, 16 співробітників працюють над кандидатськими, а три — над докторськими дисертаціями.

Період становлення бібліотеки як науково-дослідної інституції завершився. Сформовано колектив науковців, визначено пріоритетні напрями досліджень, вирішено кадрові питання. Активна наукова робота спрямована на створення національної бібліографії, формування повного репертуару української періодики XIX—XX ст., на розкриття рукописних, мистецьких книжкових фондів та ін. Зокрема, за кілька останніх років бібліотекою видано 39 наукових праць загальним обсягом понад 15 тис. ум. др. арк., тиражем близько 15 тис. прим.; опубліковано понад 200 наукових статей. У ЛНБ ім. В. Стефаника функціонують дві наукові школи: бібліографів-дослідників української книги та дослідників періодики.

ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України наполегливо й системно розробляє дослідження трьох основних проблем: 1. Документальна пам'ять України; 2. Науково-бібліографічне опрацювання і розкриття рідкісних фондів, колекцій та збірок бібліотеки; 3. Проблеми бібліотеко-, бібліографо- й книгознавства.

Обсяг статті не дозволяє розглянути діяльність бібліотеки в комплексі, тому зосередимо увагу на здобутках колективу в межах наукової проблеми «Документальна пам'ять України». Тут пріоритетними є науково-бібліографічні теми, пов'язані з формуванням репертуару української книги та періодики. Ці питання розглядалися на міжнародній науковій конференції, проведеній установою п'ять років тому, узагальнені в збірнику

«Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги та періодики» (1996 р., відп. ред. Л.: І. Крушельницька).

На конференціях в інших установах*, симпозиумах, конгресах, круглих столах, що відбулися в нашій бібліотеці, обговорювалася (як одна з основних) проблема ретроспективного обліку українських книжкових і періодичних видань. Підкреслювалося, що для створення національної бібліографії (НБ) в Україні і, в першу чергу, її ядра — репертуару української книги — на сьогодні є достатні теоретичні обґрунтування (праці Ю. Меженка, М. Сагарди, С. Маслової, Ю. Ковалевського, Ф. Максименка, Ст. Постернака, Я. Дашкевича та ін.) і джерельна база — колекції української книги у фондах великих наукових, університетських бібліотек України, система державної реєстрації друку, галузева ретроспективна бібліографія, доступні бібліографічні джерела в діаспорі.

Спроби створення бібліографії української книги в 20—40-х роках ХХ ст. закінчилися драматично як для самої ідеї, так і для її виконавців через тодішній політичний режим репресій і переслідувань українського друкованого слова.

Тепер ця ідея знову постала перед науковцями. Назріла необхідність надати названій проблемі державного значення. Нам конче потрібно організувати координаційний осередок з бібліографічної роботи в країні, який міг би запропонувати єдині для всіх методологічні підходи в роботі, розподілити конкретні завдання і обсяги для бібліотек та відповідних наукових установ. Ним могла б стати Бібліографічна комісія при НАН України. Для її формування можна використати досвід 20-х років, коли при ВУАН діяла аналогічна комісія. З цією метою необхідно на базі однієї з провідних київських бібліотек скликати робочу нараду спеціалістів-бібліографів, компетентних науковців та представників державних структур і обговорити організаційні питання, квоти, статус комісії, а потім вийти з пропозиціями до Президії НАН України й державних структур.

За нинішніх умов кожна бібліотека намагається реалізувати ідею НБ самостійно, в міру власних можливостей, випускаючи каталоги української книги зі своїх фондів, бібліографію

української книги окремих регіонів або створюючи комп'ютерні бази даних. Однак така практика, розпорошуючи сили, не сприяє реалізації ідеї в повному обсязі.

У ЛНБ, зокрема, продовжується цілеспрямована підготовка видання архівної картотеки «Репертуар української книги, 1798—1916: Матеріали до бібліографії», підготовленої в 1945—48 рр. академічними бібліотеками Києва та Львова під керівництвом Ю. Меженка. Праця видається спільно зі Львівським відділенням Інституту української археографії та джерелознавства ім. М. Грушевського НАН України під науковим керівництвом проф. Я. Р. Дашкевича. За 1995—1999 рр. вийшло чотири томи, які охопили 1798—1900 рр. Розпочинається видання багатотомної бібліографії «Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині (з 1920 р.) та в еміграції (1914—1939)».

Уже побачили світ бібліографічні посібники «Товариство «Просвіта» у Львові (1868—1939 рр.)», «Українська лексикографія»; підготовлено до випуску покажчик видань «Іван Тиктор та концерн «Українська преса» (1923—1977 рр.)» і готується до друку «Українське видавництво у Краківі—Львові, 1940—1944 рр.»

Працівники бібліотеки беруть участь в укладанні «Зведеного каталогу україномовної книги: (1798—1923 рр.): Матеріали до бібліографії» (спільно з НБУВ).

Зважаючи на наші суттєві напрацювання, сьогодні фахівці мають визначити найефективніший шлях формування репертуару української книги. Але існують різні точки зору щодо принципу роботи над бібліографією української книги залежно від трактування поняття «національна книга». (До речі, програма, організаційні та методологічні принципи підготовки репертуару викладено в опублікованому ЛНБ ім. В. Стефаніка в 1991 р. протоколі наради 1945 р. в Києві)**.

Так, для Івана Франка й інших учених України та зарубіжжя основним критерієм визначення національної книги була приналежність автора книги до даного етносу. Іван Левицький у працях «Галицко-русская библиография, 1772—1800»; «Галицко-русская библиография XIX ст. ... 1801—1886.» — Т. 1, 2; «Українська бібліографія Австро-Угорщини, Т. 1-3. 1887—1893» зареєстрував усі друки українських авторів незалежно

* 1991 р.: у НБУВ — конференція «Бібліотека — інформатизація — наука»; 1993 р.: міжнародна конференція «Наукова бібліотека в сучасному соціокультурному контексті»; конгрес МАУ; 1994 р.: науково-практичні конференції в Державній історичній бібліотеці України та Національній парламентській бібліотеці України.

** На шляху до створення репертуару української книжки: Протокол наради, присвяченої складанню «Бібліографії української книги 1798—1914 рр.», яка відбулася в Бібліотеці АН УРСР 21—22 грудня 1945 р. / Підгот. тексту і приміт. Л. Ільницької; автор вступної статті та відп. ред. Я. Р. Дашкевич. — Львів, 1991. — 61 с.

від мови їх публікації і території, де книгу було видано. Натомість польський бібліограф Кароль Естрайхер у складанні НБ дотримувався територіального принципу, включаючи до своєї багатотомної «Бібліографії польської» все, що протягом віків було надруковане на території Польщі, незалежно від етнічних кордонів, національності автора та мови видання. Отже, до неї необгрунтовано було внесено українські друки та друки інших народів. Нам не варто повторювати цих помилок. Тим більше, що численні теоретичні дискусії стосовно бібліографії української книги, а також організаційні набутки дають підстави говорити про наявність передумов створення українського книжкового репертуару сьогодні. Про це свідчать і публікації з цього питання вчених та бібліографів Києва і Львова, проведення наукових форумів.

Вважаємо, що Національна бібліографія (НБ) має включати: 1) власне видання українською мовою; 2) видання української книги та періодики іншими мовами. Треба пам'ятати, що на теренах України жили й живуть представники багатьох народів, які видавали й видають зараз свої книги та періодичні видання рідними мовами. Тому частиною бібліографії друкованого слова в Україні має бути й репертуар іншомовної книги.

Складником НБ є українська періодика, опрацьовувати яку варто насамперед в історичному, методологічному та бібліографічному аспектах. Основою дослідження мав би стати повний репертуар українських періодичних видань (про це зараз ще передчасно говорити). Залишається несистематизованою і недослідженою періодика іноземними мовами, що виходила на території України. Потребує повного обліку й наукового опрацювання преса української еміграції та українська періодика іноземними мовами.

Найповнішою на сьогодні є історико-бібліографічна праця В. Ігнатієнка «Бібліографія української преси (1816—1916)», хоча автор не мав на меті давати ані повного бібліографічного покажчика української преси, ані розробляти питання в глибину. «Не становимо собі завдання, — писав він, — зв'язати розвиток преси з усіма глибокими процесами пробудження широких українських трудових мас до державного та політичного життя...» [1].

З відомих політичних причин у 30-х роках припинено роботу Української книжкової палати та Українського науково-дослідного інституту книгознавства над репертуаром української періодики [2]. Не знайшла продовжувачів в інших регіонах республіки діяльність Вінницької філії Всенародної бібліотеки України при УАН та «Кабінету виучування Поділля», які підготували

історико-бібліографічний збірник про часописи краю [3]. У вступі до цієї, безперечно, цікавої праці, читаємо: її опубліковано «яко першу на Україні спробу монографічного дослідження часописів певної культ.-історичної області та апольогію широкого застосування краєзнавчого метода для здійснення грандіозного завдання — складання української національної бібліографії» (с. VI).

Укладачі усвідомлювали, що «видною хобою цього збірника, безперечно, є неоднакові методи бібліограф. описання в покажчиках видань Гал. Поділля та Поділля в межах УСРР, але ж спричинилися до цього труднощі об'єктивні: жалюгідна неможливість для вінничан особисто порозумітися з львов'янином» (с. VII). (Це укладачі Микола Білінський та Ніна Співачевська не знайшли «спільної мови» з галичанином Іваном Кревецьким щодо підходів бібліографічного опису періодичних видань).

У науковій спеціальній літературі до 90-х років не було досліджень бібліографічного характеру, котрі, якщо не в цілому, то хоча б на прикладі одного з регіонів України, продовжували роботу В. Ігнатієнка. З цього погляду заслуговує на увагу дослідження Євгена Місила «Бібліографія української преси в Польщі (1918—39) і Західно-Українській Народній Республіці (1918—19)», доповнене й перевидане у видавництві Канадського інституту українських студій (Альбертський університет, Едмонтон, 1991); перше видання — Варшава, 1983. На жаль, авторові не вдалося відшукати повні комплекти періодичних видань у бібліотеках та архівах, з фондами яких він знайомився. Лише частина періодики збереглася до сьогодні в цілості. Тому бібліографічні описи багатьох видань неповні, бракує прізвищ редакторів і видавців, не завжди зазначено роки виходу часописів.

Вагомі бібліографічні відомості подані А. Животком у монографії «Історія української преси». Але й вони є неповними, а зібраний матеріал, як наголошує у передмові К. Костів, «не завжди узагальнений і пов'язаний із громадсько-політичною концепцією даної доби» [4].

В «Альманасі Українського Народного Союзу на рік 1975» у статті редактора Богдана Кравціва «Українська книжка в діаспорі» відзначено: «Набагато більше пощастило українським періодичним виданням — українській еміграційній пресі. Заходами і в рамках діяльності очолюваного проф. Леонідом Бачинським Українського Музею-Архіву в Клівленді (США) появляється постійно, почавши з 1966 року, «Бібліографічний покажчик української преси поза межами України...». Досі вийшло з друку п'ять таких покажчиків: за 1966, 1967, 1968/69, 1970/71 і

1972/74 роки. Їх автор д-р Олександр Фединський підкреслював: «Ми свідомі того, що деякі ... видання не дійшли нашого відома». Ним зібрані часописи з 16 країн світу, які за «територіальною, періодично-часовою і тематично-змістовою ознакою» становлять 561 од. зб. Автор не враховував, що кожне видання характеризується своєю специфікою, умовами функціонування в тій чи іншій країні, впливом на читацьку аудиторію, взаємодією з іншими засобами комунікації. Ці проблеми ще чекають своїх дослідників, як і вивчення проблем становлення та розвитку української еміграційної преси.

Її бурхливий розвиток розпочався після Першої світової війни. За підрахунками А. Животка, вже у 1936 р. українська преса поза межами колишнього СРСР «нараховувала 202 різних органи (без «Записок» та «Наукових збірників») і 3 одноднівки» [5]. У 1970-х роках чисельний склад пресових органів української діаспори в межах 16 країн становив 561 видання [6].

На сьогодні еміграційна періодика ХІХ—початку ХХ ст., що «виходила українською мовою в інших країнах Європи, Америки», найповніше відбита в уже згаданій праці В. Ігнатієнка «Бібліографія української преси (1816—1916)» [7]. У 20—40-і роки не було ґрунтовних бібліографічних посібників україномовної преси зарубіжжя. Відомості знаходимо в окремих розвідках, надрукованих здебільшого в журналах та газетах, виданих за кордоном [8]. У вказаний період в УРСР бібліографування української преси системно не проводилося, тим паче еміграційної, «замкненої» в колишніх спецфондах. У Галичині спроби ці здійснював І. Калинович [9].

Певну інформацію про українську періодику в еміграції подано в працях М. Бойка, М. Боровика, Р. Голята [10]. Окремі дані до бібліографії знайдемо в уже згаданій монографії А. Животка, а докладніші статистичні відомості — у дослідженні Ю. Тернопільського [11].

Не маємо і фундаментальних наукових джерел, в яких україномовну еміграційну періодику було б проаналізовано з урахуванням таких важливих факторів, як специфіка видання, умови функціонування у тій чи іншій країні, вплив на читацьку аудиторію, взаємодія з іншими засобами масової комунікації. Ці завдання є надзвичайно складними, бо специфічність розвитку української журналістики зумовлена багатьма історичними причинами, насамперед — політичним роз'єднанням українського народу, входженням його земель до різних держав, зокрема Російської та Австро-Угорської імперій, Польщі, Румунії і Чехословаччини. Це, безсумнівно, «породжує значні труднощі у визначенні самих об'єктів української журналістики та її періоди-

зації, бо газети й журнали народжувалися в неоднакових суспільно-політичних умовах, у неоднаковому етнічному оточенні, духовно-культурній атмосфері, цензурно-правовому становищі...» [12]. Окрім цього, впродовж понад півстоліття між радянськими й зарубіжними істориками журналістики принциповими були розходження щодо методологічних засад дослідження української періодики. Про це, зокрема, пише М. Ф. Нечитайлюк: «Зарубіжні історики української преси дотримувались об'єктивно-хронологічної систематизації матеріалу, акцентуючи головне на виданнях, пов'язаних своїм напрямом і змістом із національно-визвольним рухом, однак применшували значення преси радикально-соціалістичного напрямку (наприклад, видань Франка, Павлика, Драгоманова) у формуванні української громадської думки. Радянські історики журналістики, навпаки, послідовно застосовуючи «марксистсько-ленінську методологію» (критерії «класовості», «партійності» в ленінському трактуванні «двох культур»), перебільшували популярність і значення революційно-демократичної, соціалістичної преси на шкоду пресі загальнодемократичного напрямку і загальноукраїнським національним ідеалам. Вони розглядали одну й другу пресу не як складові частини всеукраїнського національно-визвольного руху, а як антагоністичні, ворожі одна одній ідеології. Такий підхід призводив до однобокого, по суті, псевдоісторичного відтворення журналістського процесу на всіх українських землях» [13].

З проголошенням незалежності нашої держави назріла вимога нового, об'єктивного й повного, прочитання української періодики ХІХ—ХХ ст. На жаль, до 1994 р. серед науковців не було програми її дослідження, як і структурного підрозділу, що виконував би функції координуючого центру. (Про це йшлося на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Засоби масової інформації і утвердження державного суверенітету України», Львів, 29—30 жовтня 1992 р.).

Ідею організації такого підрозділу в системі АН України свого часу підтримав віце-прем'єр України з питань гуманітарної політики академік НАН України М. Жулинський. І в березні 1993 р. згідно з розпорядженням Президії АН України у ЛНБ ім. В. Стефаника був створений НДЦП, структуру якого було визначено з двох підрозділів: відділ досліджень української періодики та відділ досліджень періодики іноземними мовами. Вже з початку роботи співробітники Центру усвідомили: опрацювати українську періодику, що мало досліджена, здійснити систематизацію видань іноземними мовами, котрі виходили на етнографічній території України, а

також вивчити пресу української еміграції та українську періодику іноземними мовами одному структурному підрозділу не під силу. Тому було вирішено скоординувати зусилля всіх зацікавлених установ і організацій, окремих науковців. З цією метою НДЦП розробив єдину «Схему повного бібліографічного опису періодичного видання», надруковану в першому випуску «Збірника праць Науково-дослідного центру періодики» (Львів, 1994). Окрім цього, тут аналізується розвиток періодики ХІХ—ХХ ст., осмислюються складні процеси становлення та функціонування сучасної української журналістики, досліджується творчість українських публіцистів. Уперше для розв'язання однієї з найважливіших методологічних проблем історико-журналістських досліджень науковцям запропоновано періодизацію історії української преси, що охоплює цілу епоху: від зародження і становлення української журналістики до періоду розбудови української державності в наш час.

Ми всебічно проаналізували два напрями, які є сьогодні у підходах науковців до бібліографії періодики. Перший характеризується намаганнями дослідників будь-якими способами максимально використати зміст періодичних видань як матеріал для різних наукових і практичних цілей; періодика тут відіграє роль допоміжного джерела, з якого беруть окремі факти, висновки, повідомлення та ін. Другий напрям розглядає періодику як безпосередній об'єкт вивчення, як предмет самостійної ділянки знань і потребує від бібліографії періодики потрібних їй даних.

Абсолютно кожен з цих напрямів має свої життєві та наукові резони, й бібліографія періодики повинна вдовольнити їх потреби. Однак зараз ми більше зосереджуємо увагу ось на чому: періодика не тільки джерело для пізнання сучасного й минулого, а безпосередній об'єкт вивчення, яке подасть матеріал для самостійної наукової дисципліни, а саме: історії періодичної преси, котра має свій предмет, завдання і методи, як основи створення повного репертуару періодики.

Роботу сплановано так, щоб окремі її частини в будь-якій стадії, у разі тимчасового припинення, можна було відновити з часом у повному обсязі і в тому ж порядку. Постійно прагнемо залучити якнайбільше установ, що мають фонди чи збірки періодики й можуть бібліографічно опрацювати їх. За таких умов вдається використати всі джерела. Вже налагоджено співпрацю з Центральним державним історичним архівом у Львові, дванадцятьма обласними державними архівами, факультетом журналістики Львівського Національного університету ім. І. Франка, Інститутом журналістики Київського Національного університету імені Тараса Шевченка та

іншими вищими навчальними закладами. Укладено угоди про співпрацю з національними бібліотеками Польщі та Чехії, музеєм-архівом у Клівленді (США). Отримано списки періодичних видань, які є у фондах 11 державних обласних наукових бібліотек України. Спільно з усіма партнерами здійснюється бібліографування української преси. Її складовими будуть: анотовані каталоги, бібліографічні покажчики, комп'ютерний банк даних. Упродовж 1993—1999 рр. здійснено бібліографічний опис за вже згаданою «Схемою...» понад 1258 періодичних видань, відомості про які введено в пам'ять комп'ютера. Розроблено для цього й відповідну програму.

Працівники Центру провели шість Всеукраїнських науково-практичних конференцій і видали їх матеріали. Побачили світ понад 30 фундаментальних наукових праць, зокрема: шість випусків «Збірника праць НДЦ періодики», стільки ж томів до енциклопедичного словника «Українська журналістика в іменах», п'ять історико-бібліографічних досліджень, чотири монографії, два покажчики змісту періодичних видань. У серіях «Періодичні видання міст України», «Періодичні видання регіонів України» вийшло сім наукових праць. Надруковано перші два томи матеріалів до загальної бібліографії «Періодика Західної України 20—30-х рр. ХХ ст.», перший том хрестоматії «Українська преса» та ін.

Отже, вивчення української преси, періодики української еміграції, іншомовних періодичних видань, що виходили на теренах Східної та Західної України у ХІХ — на початку ХХ ст., підготовка фундаментальної праці з історії української преси, повної бібліографії українських періодичних видань, біобібліографічного словника «Українська журналістика в іменах» — першочергове завдання працівників НДЦ періодики ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. Запрошуємо до співпраці всіх бажаючих.

1. *Ігнатієнко В.* Бібліографія української преси (1816—1916). — Харків; Київ: Держвидав України, 1930. — С. 16.
2. *Сагарда М.* Завдання бібліографії української періодики // *Методологічний збірник: Українська бібліографія.* — К., 1928. — Вип. 1. — С. 87—106.
3. *Часописи Поділля: Історико-бібліографічний збірник з нагоди 150-ліття першої газети на Україні (1776—1926) та 10-ліття існування УРСР.* — Вінниця, 1927—28.
4. *Животко А.* Історія української преси. — Мюнхен, 1989—90. — С. 7.
5. Там же. — С. 287.
6. Там же. — С. 306.
7. *Ігнатієнко В.* Бібліографія української преси (1816—1916). — С. 32—221.
8. *Власт Ю.* Українська преса в Америці // *Укр.*

прапор. — Відень, 1920. — Ч. 8; *Кириленко О.* Українці в Америці. — Відень, 1916; *Литвицький М.* Таборова журналістика // Українська трибуна (Варшава). — 1921. — Ч. 42; *Любенко І.* Українські часописи у Канаді // Український голос (Вінніпег). — 1934. — Ч. 30/31; *Міяковський Л.* Як формувався світогляд українського емігранта в Америці // Пропам'ятна книга Українського народного союзу. — Джерсі-Сіті, 1936; *Шклян-ка І.* Канадійська часописна мова // Рідна мова (Варшава) — 1936. — Ч. 7; *Яринович А.* Українська преса в Америці // Книгар. — Київ, 1917. — Ч. 4.

9. *Калинович І.* Показчик української культури за 1924 р. — Львів; Київ, 1925; Українська преса і видавництва за 1923 р. — Львів, 1924.

10. *Бойко М.* Українська бібліографія материка й діаспори: Видання Медичного архіву-бібліотеки

УЛТПА. — Блумінгтон, Індіана (США), 1989; *Боровик М.* Українська канадська преса та її значення для української меншости в Канаді: Український вільний університет. — Мюнхен, 1977; *Голіят Р. С.* Історія української преси в ЗСА: Збірник на пошану Юрія Панейка. — Мюнхен, 1988. — С. 133—153.

11. *Тернопільський Ю.* Українська преса з перспективи 150-ліття. — Джерсі-Сіті: Вид-во М. П. Коць, 1974. — 176 с.

12. *Федченко П.* Преса та її попередники: Історія зародження й основні закономірності розвитку. — К.: Наук. думка, 1969. — С. 250, 251.

13. *Нечиталюк М. Ф.* Методологічні проблеми історико-журналістських досліджень // Українська періодика: історія і сучасність / Тези наук.-теор. конф. 9—10 груд. 1993 р. — Львів, 1993. — С. 18.

Ковальський М. П. Етюди з історії Острога: Нариси / Передм. І. Пасічника. — Острог: Острозька Академія, 1998. — 288 с.

У наш час спостерігається поширення найрізноманітніших інтелектуальних та духовних впливів, які поклали край моністичним засадам розвитку історичної науки на українських теренах у радянську добу. Протягом 90-х років до наукового обігу ввійшла значна кількість студій, що привнесли з собою як новітні ідеї, погляди, гіпотези, концепції та теорії, так і новий емпіричний матеріал. Вони значно розширили проблемно-тематичний, хронологічний і жанровий діапазони наукових праць, збагатили методологічний інструментарій, понятійний апарат та джерельну базу історичних студій. Помітним явищем у науковому процесі в українській історіографії став ряд досліджень з регіональної історії України. Проте їх фаховий рівень, на жаль, далеко не завжди задовільний. Почасти це пояснюється недостатньою кваліфікацією авторів та загальним станом регіональних студій з української історії, що тривалий час вважалися другорядними й розвивалися на узбіччі історичної науки у межах офіційних ідеологічних догматів.

Приємний виняток серед новітніх праць з регіональної історії становлять «Етюди з історії Острога» проф., д. і. н., проректора з наукової роботи Острозької Академії Миколи Павловича Ковальського. Наукові студії цього вченого добре відомі в Україні і поза її межами. Вони навіть за радянських часів були позбавлені комплексу провінційності та меншовартості, зокрема вирізнялися ґрунтовним опрацюванням джерельної бази й надзвичайною любов'ю до рідного краю. Крім того, підкреслимо, М. П. Ковальський є фундатором наукової школи, яка виховала кілька десятків фахівців з джерелознавства історії України.

Зі сказаного бачимо, що проблематика, пов'язана з історією Острога та Острожчини, не є випадковою для дослідника.

«Етюди з історії Острога» складаються з 14-ти наукових розвідок, які є результатом понад тридцятирічних джерельних пошуків та студій автора. Хронологічно вони охоплюють період з XVI — початок XX ст. Проблемно-тематичний діапазон «Етюдів» поділяється на кілька основних напрямів:

1) відомості про Острог та його архітектурні пам'ятки в XVI—XVII — середині XIX ст. у виявлених документальних і наративних джерелах;

2) описи Острога XVI—XVIII — 40-ві роки XIX ст.;

3) свідчення письмових джерел про Острозьку Академію, міське самоуправління та острозьких ремісників у 1635 р.;

4) історико-біографічний нарис про фундаторку Острозької Академії кн. Гальшку Острозьку;

5) розвідки про найстаріші острозькі видання: Острозького Букваря (Азбуки і Граматики) 1578 і 1598 рр., Острозьку Біблію 1580—1581 рр. та стародруки 1598 р.;

6) нарис про острозьку жіночу гімназію Марії Рекало початку XX ст.;

7) статті про острозьких краєзнавців Й. Новицького, Я. Перлштейна, С. Кардашевича й острозьку проблематику в творчості І. Франка.

Спільною властивістю всіх історичних нарисів, які ввійшли до видання, є їхня джерелознавча спрямованість. Принагідно підкреслимо, що такий підхід до реконструкції регіональної історії є радше винятком, ніж правилом для більшості сучасних досліджень. Вод-

ночас історичний матеріал у викладі автора сприймається вільно й емоційно, попри численні посилання на архівні фонди, збірки документів, публікації окремих документів чи їх фрагментів тощо. Великий науковий кругозір і досвід дає змогу авторові етюдів окреслити наявну джерельну базу з історії Острога і вказати на потенційні резерви для проведення архівної евристики.

Вступний нарис ученого «Свідки сивої давнини. Документальні джерела з історії Острога XVI—XVIII ст.» вводить читача в самотутній світ історичних джерел, що виявляє несподівані, а іноді й вражаючі факти. Але в історичних нарисах проф. Ковальського подається не тільки важливий емпіричний матеріал. На підставі всебічного висвітлення та аналізу джерел з'ясовуються питання з історії Острога та Острожчини. Спираючись на джерела, історик переконливо доводить, що вищий навчальний заклад в Острозі іменувався Академією, а не колегіумом, встановлює точний час надання місту магдебурзького статусу (1585). Під новим кутом зору постають в «Етюдах» й відомі історичні особистості — князі В.-К. К. Острозький, Гальшка та ін. Крок за кроком простежено сповнену драматизму та трагізму долю жінки з визначного аристократичного роду — кн. Гальшки Острозької. Аналізуючи копію її заповіту від 16 березня 1579 р., автор дійшов ряду цікавих висновків та узагальнень, у т. ч. про матеріальну підтримку нею Острозької Академії, толерантне ставлення до основних християнських релігій та юридичну дієздатність на час складання заповіту.

Помітне місце в «Етюдах» відводиться острозьким стародрукам XVI ст. На підставі їхнього аналізу розглянуто ряд джерелознавчих, текстологічних, дидактичних і культурологічних аспектів місцевих стародруків.

Відзначимо, що у процесі вивчення острозьких стародруків керівництво Академії в особі проф. Ковальського встановило зв'язки з Софійською Національною бібліотекою св. Кирила і Мефодія та Бодлеянською бібліотекою в Оксфорді (Велика Британія). У виданні висвітлюється й ряд інших цікавих сторінок з історичного життя Острожчини, зокрема розглядається акт поділу володінь кн. В.-К. К. Острозького між його синами Янушем і Олександром у 1603 р. Подано й сумарні підрахунки щодо кількості містечок, замків, сіл та фільварків, виконані у ході аналізу цього акту. На основі вивчення записів у Луцькій гродській книзі вчений наводить відомості про місцевих ремісників та їх спеціалізацію в 1635 р. Варто відзначити, що водночас із проведенням скрупульозного

аналізу джерел з історії Острога й Острожчини, професор розповідає й про наукові дослідження історії Острога, здійснені як місцевими, так і добре відомими в історичній науці вченими. Зазначені сюжетні лінії присутні майже в усіх нарисах. Проте серед них є й розвідки, спеціально присвячені місцевим краєзнавцям Якиму Перлштейну, Йосифу Новицькому та Станіславу Кардашевичу, а також острозьким темам у творчості Івана Франка. Дослідник звертається й до пізніших періодів історії містечка, зокрема до XIX — початку XX ст. Він розглядає опис Острога 1843 р., складений повітовим землеміром, титулярним радником Антоном Лагоцьким (Латоцьким), проект перебудови споруд Замкової гори (XIX ст.) та історію жіночої приватної гімназії Марії Рекало на початку XX ст.

У книзі вміщено 112 репродукцій. Серед них чимало унікальних, що публікуються вперше. Їхні оригінали зберігаються у вітчизняних та закордонних архівах, приватних збірках, зокрема в особистій колекції автора. У виданні також публікуються репродукції окремих сторінок острозьких стародруків та інших старих видань, відомих осіб, пов'язаних з історією міста, світлини архітектурних пам'яток, зроблених місцевими фотографами у другій половині XIX — XX ст. тощо. Вони наочно доповнюють авторський виклад і чудово вписуються в загальну архітектоніку «Етюдів». До ілюстративного матеріалу складено ґрунтовні легенди.

Видання також містить резюме українською, російською, англійською та німецькою мовами. На жаль, у книзі відсутні іменний та географічний покажчик, що певною мірою ускладнює використання цього дуже цінного видання.

У цілому «Етюди» написані пером справжнього майстра і вирізняються як добре вибудованою структурою, так і стилем викладу. Нариси виконані на високому фаховому рівні, чого так бракує багатьом сучасним дослідникам. Сподіваємося, що приклад нової студії проф. Ковальського сприятиме появі ґрунтовних праць з регіональної історії України, які конче необхідні і фахівцям, і звичайному читачеві.

Юрій Пінчук,

д. і. н., заввідділом української історіографії
Інституту історії України НАН України,

Олексій Ясь,

к. і. н., н. с. того ж відділу

ЛІНГВІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІБЛІОТЕЧНО-ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ

Алла Лучик,

к. ф. н., докторант Українського мовно-інформаційного фонду
НАН України

Відображення еквівалентів слова в базових словниках української мови

Простежено особливості укладання словників будь-якої мови, в тому числі бібліотекознавчих, книгознавчих, з інформатики тощо, пов'язане з накопиченням наукових теоретичних відомостей про її структуру, семантичні та інші властивості. На підставі вивчення розвитку лінгвістичної думки автор аналізує процес лексикографічної практики, яка відображає специфіку тієї чи іншої мови.

Укладання словників будь-якої мови, в тому числі бібліотекознавчих і книгознавчих, залежить від накопичення наукових теоретичних відомостей про її структурні, семантичні та ін. особливості. Чим далі розвивається лінгвістична думка, тим глибше лексикографічна практика відображає специфіку тієї чи іншої мови.

У творенні сучасних словників однією з найважливіших залишається проблема визначення слова і його меж. Невирішеність цього питання пов'язана з кореляцією мовних явищ, які приводять до появи численних перехідних випадків, що за певними критеріями можуть бути віднесені до тих чи інших мовних одиниць. Це стосується і питань щодо визначення меж слова, коли за одними критеріями мовна одиниця може кваліфікуватися як слово, за іншими — як словосполучення, фразеологізм або морфема. З цим явищем стикалися дослідники практично кожної мови, визнаючи, що саме такі елементи мови є показниками її розвитку.

Так, у «Тезах Празького лінгвістичного гуртка» наголошувалося: «І синхронічний опис не може повністю виключати поняття еволюції, бо навіть у секторі мови, котра розглядається синхронічно, завжди наявна свідомість того, що існуюча стадія змінюється стадією, що перебуває у процесі формування» [1]. Ці мовні особливості відрізняють її від інших знакових систем, бо вона, «на відміну від інших знакових систем, є самонароджувальним організмом, який із себе самого утворює свою нову структуру. На кожну епоху її існування в ній виникає безліч утворень, що

не підпадають ні під які з її структурних категорій» [2]. Такі мовні явища мали б стати предметом пильної уваги дослідників. «Головні намагання лінгвістів спрямовані на вияв подібних категорій, їх визначення і побудову правил, які встановлюють належність мовних одиниць до тих чи інших категорій. З цього погляду свідомість усієї діяльності лінгвіста нерідко залежить від того, чи існують межі між категоріями», — визнає американський лінгвіст У. Лабов [3].

Учені відводять належне місце перехідним явищам в ієрархічній структурі мови. Про те, що не всі мовні одиниці можна ввести в рамки її традиційно пропонованих рівнів, йшлося в працях В. Н. Ярцевої, яка констатувала: «Швидше можна уявити собі систему мови у вигляді замкнутого ланцюга, де суміжні кільця зчеплені одне з одним, частково володіють загальними елементами, що входять за одними ознаками в одне коло, за іншими — в інше, сусіднє».

Дедалі частіше вчені схильні виділяти й вивчати проміжні рівні структури мови. Так, Н. О. Слюсарєва з цього приводу зауважує: «В ієрархії рівнів наявні проміжні рівні між парами: фонологічний і морфологічний, з одного боку, та лексичний і синтаксичний, — з іншого. Логічно можна припустити, що і поміж морфологічним та лексичним теж має перебувати ще один прошарок». І далі: «Службові слова та допоміжні дієслова, відносні слова, прийменники, сполучники, артиклі, частки настільки різко протиставляються іншим одиницям, що мають бути відокремлені в самостійний, проміжний рівень, який перебуває між морфологічним і лексичним» [5].

Такий логічний підсумок роблять учені, котрі вивчають мови різних народів світу. «На матеріалі різних мов, — відзначає В. Б. Касевич, — можна прийти до висновку, що «простір» між морфемою та реченням стратифіковано дрібніше, ніж пропонується» [6]. Додамо, місце еквіва-

© Лучик А. А., Київ, 2000

лентів слів – саме на проміжному рівні мови – перебуває між морфологічним та лексичним. Дослідження проміжних рівнів – складна й об'ємна робота. З цього приводу відомий мовознавець Х. Касарес, вивчаючи *речення* – сукупності двох або більше слів, що мають незмінний порядок компонентів і їхню семантичну єдність та характеризуються невизначеністю своєї належності до певних стратумів системи мови, наголошував: «Щоб спробувати зробити дослідження, необхідно було б написати цілу граматику речень» [7].

Але до нашого часу це питання належно не стояло на порядку денному. У русистичі, наприклад, теоретичні дослідження перехідних мовних елементів, що перебувають на межі слова й неслова, дали змогу створити «Словарь эквивалентов слова», який, безперечно, буде суттєвою допомогою в укладанні базових словників російської мови. Під еквівалентами слова тут маються на увазі «зв'язані сполучення, що характеризуються стійкістю, єдністю значення, у більшості випадків постійною, незмінною формою» [3]. В подальшому ці мовні одиниці (предмет нашого дослідження) називатимемо еквівалентами слів (ЕС).

Деякі російські вчені вважають вищезазначені мовні явища фразеологічними одиницями-словформами [9] або граматичними фразеологізмами [10] і пропонують при цьому включати їх до фразеологічних словників. Причому, в розробці параметрів пакета граматичної фразеології Машинного фонду російської мови вчені значно просунулися вперед стосовно пізнання цих мовних одиниць.

В українському мовознавстві спостерігається традиційний підхід до аналогічних стійких сполучень, коли лише деякі з них вносяться у фразеологічні словники, решта лишається поза їхніми, й не тільки їхніми, межами. Так, у передмові до «Фразеологічного словника української мови» автори визначають: «Не вважаються фразеологізмами і не вносяться до реєстру Словника службові частини мови – складні прийменники (у зв'язку з, за винятком, на відміну від), а також складені сполучники (через те, що; для того, щоб; в міру того, щоб і под.)» [11]. Але деякі зі сполучень, еквівалентних слову, типу *он (ось) (воно) як, хоч (там) як, а* і т. под. знайшли своє місце у цьому словнику [12]. Отже, саме службові слова практично не подані у фразеологічних словниках української мови.

У тлумачних словниках більш-менш повно висвітлено прості непохідні службові слова, але складні або складені їхні різновиди так приховано (якщо їх внесено до словника) у словникових статтях, що знайти їх інколи дуже важко. Це зрозуміло, адже на той час, коли розроблялися тлумачні словники української мови, в лекси-

кографії ще не були розроблені принципи подання службових слів у словниках, на що не раз вказували мовознавці. Так, В. В. Веселитський, проаналізувавши трактування складних прийменників і складених сполучників типу *в зависимости от, глядя на* у словниках російської мови, висловив міркування з приводу того, що вони подаються як *в зависимости, глядя*: «Але якщо саме так розглядати ці одиниці, то доведеться визнати, що це не сполучення, котрі виступають у службовій функції, а повнозначні слова, які керують іменами та прийменниками, що стоять після них (*от, на* та ін). Безумовно, якщо ми вбачаємо в деяких стійких відокремлених сполученнях службові одиниці, ми повинні розглядати їх у тому вигляді, в якому вони здатні виконувати свою з'єднувальну комунікативну функцію. В нашому прикладі це буде обов'язково «независимо от», «несмотря на», «не взирая на» і т. д.» [13].

На жаль, і в існуючих орфографічних словниках української мови належно не фіксуються і не унормовані ЕС, хоча саме орфографічні словники є найбільш об'ємними за складом. Невизначеність лексикографічного впорядкування ЕС приводить у цілому до хибного уявлення про суть мовних явищ. Тобто, ті зауваження, на які вказував ще в середині століття В. В. Веселитський, і досі не враховані.

Останнім часом у системі прийменників української мови формуються поширені структурні типи складних прийменників, які в більшості випадків є поєднанням прислівника та прийменника (-ів), іменника і прийменника (-ів). У такий спосіб сформувалися, наприклад, прийменники *віддалік від, далеко від, близько від, удовж по, разом з, незалежно від, на чолі з, під час, в обхід, в галузі, в особі, на завершення, на закінчення, у дусі, у справі, у вигляді* та ін. Варто зазначити, що жоден із цих прийменників не відбився в останньому й найповнішому «Орфографічному словнику української мови» [14]. Проте окремим елементам цих службових частин відводиться своє місце. Зокрема, слова *віддалік, удовж, разом, близько* фіксуються з позначкою *прислівник*. Це зумовлює хибні тлумачення слів у конкретних текстах.

Мовний досвід підказує, що слова *далеко від* (*Справжній десант у цей день – 6 червня 1920 року – висаджувався далеко від Хорлів, в районі села Кирилівка на Азовському морі. О. Гончар*), *близько від* (*Близько від нього сіли Микула з Вістою й дівчина. С. Склярєнко*), *віддалік від* (*Поїзд запізнився на дві години, і вони чекали віддалік від станції. М. Томчаній*), *разом з* (*Оксея стоїть біля стола разом з секретарем райкому Корнієнком і членом правління, щось говорить, сміється.*

Г. Тютюнник) та інші є прийменниками в наведених реченнях, але ж словники таких одиниць практично не фіксують. Щоправда, в науковій літературі вони досить повно кваліфікуються.

Деякі зі складених прийменників увійшли до одинадцятитомного «Словника української мови», тим паче їх варто було б включити й до орфографічного. Так, у зазначеному тлумачному словнику відображені прийменники типу *під час, в обхід, на (в, у) знак, у(в) справі*, хоча й без граматичної характеристики. Разом з тим багатьом іншим прийменниковим сполукам не знайшлося місця й у цьому словнику. Зауважимо, що саме такі та подібні до них прийменники є часто вживаними в сучасній українській мові, особливо в публіцистичних текстах. Пор.: *на чолі з (А така ситуація досить приваблива для інших колишніх республік, котрі входять до СНД і котрі, як і Україна, віддають перевагу двостороннім державним угодам – замість з'єднання в новий союз на чолі з всемогутньою Росією. З газет), в галузі (На зустрічі йшлося про перспективи ділового співробітництва між двома незалежними країнами, зокрема в галузі культури. З газет), в особі (Інше питання – це нібито намагання Заходу усунути в особі країн СНД потенційних конкурентів. З газет).*

Так само непослідовно подаються в словниках й інші ЕС. Наприклад, такі складені сполучники або їх аналоги, як *всупереч тому, що (Всупереч тому, що обіцяли синоптики, дощ ішов до самого вечора. З газет), в ім'я того, щоб (Народи з'єднують свої сили в ім'я того, щоб був мир на землі. З газет), внаслідок того, що (Посівна була своєчасно закінчена внаслідок того, що перейшли на двозмінну роботу. З газет)* не включені до жодного з відомих нам словників.

Ці негаразди науковцям негайно треба вирішувати. Необхідно: 1) виявити існуючі у мові ЕС; 2) систематизувати й дати їм відповідну кваліфікацію, в тому числі спрямовану на лексикографічну практику. Особливу увагу тут варто звернути на ЕС, які в граматичному плані є прислівниками, сполучниками, прийменниками, частками, вигуками, вставними сполученнями, стійкими зворотами мови, тобто тими мовними одиницями, які найменш повно подані в словниках. З метою виконання цих завдань бажана велика кількість матеріалів, де фіксуються вживання ЕС у різноманітних, зокрема в жанрово-стилістичному відношенні, контекстах. Такий матеріал допоможе з'ясувати особливості існування ЕС в українській мові й підведе до створення необхідної класифікації ЕС, яка б сприяла лексикографам в укладанні майбутніх словників.

Упорядкування аналогічних мовних одиниць проводять російські вчені, котрі працюють над фразеографією Машинного фонду російської мо-

ви. Класифікуючі ознаки вони розбивають на три великих класи: 1) формальні характеристики, що відображають особливості плану вираження ЕС; 2) існуюча словникова інформація, а також інформація із існуючих дослідницьких робіт; 3) семантичні характеристики [16]. Для укладання, наприклад, орфографічних словників важливо було б якомога повніше розробити перший пункт такої класифікації, котрий, можливо, включав би підпункти: 1) особливості орфографічного й пунктуаційного оформлення; 2) особливості просодії; 3) частиномовна належність ЕС; 4) склад ЕС за своєю будовою; а) кількість графічних слів, які входять до структури ЕС; б) частиномовна належність кожного з них; 5) існування чи відсутність граматичних перетворень ЕС: а) граматичних форм; б) граматичного варіювання; в) словотвірної деривації. Як нам здається, пропонуване опрацювання ЕС дасть змогу лексикографам, котрі працюють над укладанням орфографічних словників, не залишати поза межами своїх інтересів значний шар лексики української мови, яка ще й досі не описана науковцями і не висвітлена достатньо жодним з існуючих словників.

1. Тезиси Пражского лингвистического кружка // Пражский лингвистический кружок. – М., 1967. – С. 18.

2. Общее языкознание: Формы существования, функции, история языка / Под. ред. Б. А. Серебренникова. – М., 1970. – С. 172.

3. Лабов У. Структура денотативных значений // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1983. – Вып. 14. – С. 133.

4. Ярцева В. Н. О взаимосвязи элементов языковой системы // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. – М., 1969. – С. 233.

5. Слюсарева Н. А. О некоторых проблемах иерархической организации языка // Единицы разных уровней грамматического строя языка и их взаимодействие. – М., 1969. – С. 271.

6. Касевич В. Б. Связанные словосочетания // Востоковедение. – № 9. – Л., 1984. – С. 56.

7. Касарес Х. Введение в современную лексикографию. – М., 1958. – С. 197.

8. Рогожникова Р. П. Словарь эквивалентов слова. – М., 1991. – С. 4.

9. Див., наприклад: Диброва Е. И. Параметризация фразеологических единиц-словоформ // Фразеография в Машинном фонде русского языка. – М., 1990. – С. 152–160; Борисова Е. Г., Диброва Е. И., Добровольский Д. О., Телия В. Н. Фразеологические параметры и их описание в словаре (на материале русской идиоматики) // Фразеологизм и его лексикографическая разработка: Материалы IV Междунар. симпозиума в рамках Междунар. комиссии по проблемам славянской фразеологии при Междунар. комитете славистов. – Минск, 1987. – С. 9–18.

10. Баранов А. Н. Грамматическая фразеология: возможности компьютерного анализа // Фразеогра-

фия в Машинном фонде русского языка. — М., 1990. — С. 118–134.

11. Фразеологічний словник української мови. — К., 1993. — Т. 1. — С. 4.

12. Там же. — Т. 2. — С. 978.

13. *Веселитский В. В.* Подача составных предлогов и союзов в словаре // Лексикографический сборник. — М., 1958. — Вып. 3. — С. 82–83.

14. Орфографічний словник української мови. — К., 1994. — 864 с.

15. Словник української мови: В 11 т. — К., 1970–1980.

16. *Баранов А. Н.* Грамматическая фразеология. — С. 120–121.

Другий міжнародний музикологічний конгрес «Шопен та його творчість»

Найвидатніші шопенологи з різних країн і континентів взяли участь в урочистому заході (Варшава, 10–17 жовтня 1999 р.), присвяченому 150-м роковинам від дня смерті Фредерика Шопена. Програма включала 84 доповіді, дискусії, майстеркласи видатних виконавців і професорів, круглий стіл «Шопен — романтизм», відвідування виставок автографів композитора та рідкісних видань його творів у Національній бібліотеці Польщі, концерти піаністів, хорових колективів, співаків і оркестру Національної філармонії.

Завдяки колосальній попередній роботі Наукового комітету конгресу, в якому працювали визначні вчені Польщі С. Чехлінська, Я. Екер, В. Новік, І. Понятовська, Я. Стежевський і М. Томашевський, форум пройшов на високому науковому рівні. Були обговорені філософські, естетичні, історичні аспекти творчості Шопена, виявлені нові документи й факти. Культурологічний напрям окремих доповідей поглибив уявлення про оточення композитора, зв'язок його спадщини з досягненнями попередніх польських митців та вплив на сучасну музичну культуру.

Нові філософські, естетичні й музикологічні підходи до вивчення феномену музики Шопена були висловлені в доповідях М. Томашевського (Краків), І. Понятовської та В. Новіка (Варшава), Дж. Ріка (Лондон), К. Грабовського (Париж), Дж. Кальберг (Філадельфія), С. Тамура (Токіо). Україну представляли Марія Солтіс і Любов Кияновська (Львів) та Тетяна Золозова і Валерія Шульгіна (Київ). Велику зацікавленість учасників форуму викликали видання творів Шопена з фондів НБУВ, відбиті у фотокопіях.

Проблеми інтерпретації фортепіанних творів композитора висвітлено в лекції про педалізацію проф. Женевської консерваторії Доменіка Мерле, у виступі проф. Катовіцької музичної академії Анджея Ясінського, який супроводжував висунуті тези блискучим виконавським показом. Майстерклас проф. Московської консерваторії Вікто-

ра Мержанова був присвячений драматургії сонати сі-бемоль-мінор Шопена.

З концертними програмами у Національній філармонії виступили представники різних національних фортепіанних шкіл.

Незвичайну концертну програму представили Ольга Пасічник (сопрано) і Єва Поблоцька (ф-но) — мазурки Шопена в транскрипції для голосу та фортепіано Поліни Віардо. Відомо, що на своєму останньому концерті у Лондоні влітку 1848 р. Шопен акомпанував цій співачці, яка виконувала його мазурки.

На вулицях Варшави звучала музика великого творця; в костьолі, де протягом двох років Шопен в юнацтві грав на органі, відбулася меса з проповіддю о. Фр. Яна Твардовського, виконувалися на органі найвідоміші прелюдії композитора. Всі присутні отримали безплатно спеціальний випуск газети «Варшавський кур'єр», присвячений пам'яті Шопена. У виданні вміщені остання фотография, повідомлення про смерть Шопена, надруковані у «Варшавському кур'єрі» 150 років тому (25. 10. 1849 р.), уривки статей із різних польських газет за життя композитора, афіші концертів, обкладинки видань його творів, репродукції картин із зображенням композитора.

Другий міжнародний музикологічний конгрес підтвердив, що творчість великого композитора залишається невичерпним джерелом відкриттів як у виконавстві, так і в галузі наукових досліджень. Це доводять і діючі майже у всіх країнах Шопенівські товариства. Отже, настав час утворення такої організації в Україні, яка має давні традиції виконання і вивчення творчості композитора. Польське Шопенівське товариство як головне в світі підтримує цю ініціативу.

Валерія Шульгіна,
к. п. н., завсектором нотних видань НБУВ

© Шульгіна В. Д., Київ, 2000

Марія Вальо,

к. ф. н., наук. співробітник ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України

Володимир Теодорович Полек

Однією з найістотніших особливостей В. Полека (1924—1999) — відомого вченого-україніста й бібліографа, професора Прикарпатського педагогічного університету ім. В. Стефаника в Івано-Франківську — була всебічна, постійно збагачувана в процесі наукових досліджень бібліографічна поінформованість, компетентність і сумлінність. Позначившись на всіх аспектах його наукової діяльності, зокрема літературознавчій і краєзнавчій, на студіях історичного, мовознавчого й навіть теологічного характеру, ця особливість зумовила їх наукову ґрунтовність. Якщо проаналізувати доробок ученого, то побачимо, як з року в рік, від однієї статті до другої (їх понад 1500), від одного видання до іншого визначальним було вперте завойовування ним щоразу ширшого інформаційного простору, котрий стосувався згаданих галузей. Досить вказати на такі його підсумкові праці останніх років, як навчальний посібник «Історія української літератури Х—XVII ст.», підручник «Історія української літератури XVIII ст.», збірники «Українська література в зарубіжній критиці і перекладах», «Сторінки українсько-німецьких історико-культурних взаємин» або ж історична розвідка «Корона і коронація Данила Галицького» і, врешті, енциклопедичні довідники краєзнавчого характеру, щоб переконатися, наскільки зростали й розширювалися параметри інформаційного поля дослідника.

Водночас розвивалися й методи бібліографічного освоєння ним власного інформаційного ресурсу — від публікації більш чи менш глибоких і широких бібліографічних оглядів матеріалів (головним чином зі сфери взаємозв'язків української літератури з радянськими та світовими) — до рецензування бібліографічних покажчиків, урешті, підготовки власних бібліографічних і біобібліографічних видань. Ці напрями наукової творчості розвивалися гармонійно, доповнюючи одна одну.

Якщо здійснені дослідником численні огляди матеріалів і публікацій (літературних, історичних, етнографічних, суспільно-політичних тощо), —

це перша, початкова, можливо, неусвідомлена фаза їх бібліографічної організації, то рецензування бібліографічних праць свідчило вже про цілеспрямоване зацікавлення вченого бібліографічними методами й методологіями; і, більше того, про його прагнення засобами аналізу цих робіт втручатися у сам процес бібліографування з метою його корекції. Зазначимо, жодна з понад тридцяти опублікованих В. Полеком рецензій на бібліографічні покажчики не була формальною. В рамках можливостей, обмежуваних умовами тоталітарної дійсності й цензури, він усе ж вказував на методичні хиби рецензованих робіт, і, головню, доповнював їх великим дослідницьким матеріалом.

Рецензуванням бібліографічних праць В. Полек займався систематично, не випускаючи з поля зору майже жодної помітнішої з тих, які виходили в Україні, зокрема у ЛНБ ім. В. Стефаника НАН України. Ця бібліотека, за даними статистики, в післявоєнні роки посіла одне з провідних місць у розвитку української літературної бібліографії. Отож, предметом його критики, аналізу і доповнень стали видані тут бібліографічні покажчики про творчість Івана Франка, «Руської трійці», Василя Стефаника, Остапа Терлецького, Євгенії Ярошинської, Марка Черемшини, Марійки Підгірянки, Романа Федоріва та інших, про рецепцію українською літературою творів Данте, Шекспіра, Жеромського, Бой-Желенського. Рецензував дослідник і праці з історії української бібліографії XIX — початку XX ст., і про зв'язки української літератури з іншими радянськими, окремі випуски фундаментальної бібліографічної роботи «Слов'янська філологія на Україні» (Київ), українсько-болгарські літературні взаємини (Софія), про лауреатів Нобелівської премії (Львів) тощо.

Вироблялися навикі й критерії бібліографування матеріалів. Невипадково вже 1964 р. з'являється перший бібліографічний покажчик В. Полека — «Марко Черемшина». Згодом —

© Вальо М. А., Київ, 2000

«Іван Франко і Прикарпаття», «Михайло Бринський», «Етель-Ліліан Войнич і Україна», «Івано-Франківська обласна письменницька організація», «Композитор Анатолій Кос-Анатольський», «Михайло Павлик», «В. В. Качкан» і, врешті, одна з найбільших і найскладніших бібліографічних праць «Українська література у польських перекладах і критиці ХІХ—ХХ ст.» (співавтор — польський україніст Я. Грицков'ян). Вона була частиною двох томів бібліографічних матеріалів, розпочатого ще в 1980-х роках колективного п'ятитомного дослідження «Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті» (Київ, 1987—1995), що виконувалася під егідою слов'янського відділу Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України з ініціативи й під загальним керівництвом заввідділом, відомого вітчизняного славіста Г. Д. Вервеса.

Навіть з переліку самих заголовків праць В. Полека видно, як згадана особливість його творчості, а саме — інформаційна компетентність, реалізувалася в освоєнні щораз складніших бібліографічних показників про окремих письменників до видань, де акумулюється інформація про письменницький загін окремого регіону, міжлітературні взаємини українського і польського народів за майже два століття. Підкреслимо, вже перші зі згаданих праць В. Полека відзначалися прагненням автора до вичерпного й об'єктивного відображення матеріалів. Однак здійснення цього основоположного критерію класичної бібліографії було немислимим за радянських часів.

Вимога класово-партійного підходу до висвітлення явищ у науці й бібліографії відстежувалася суворо цензурою, і під пристрасне пильне її око потрапила також бібліографічна діяльність В. Полека, зокрема його видання довідково-енциклопедичного характеру. Два випуски першого з них — довідника «Літературне Прикарпаття» (1963, 1964) — були знищені й заборонені. Все ж принцип об'єктивної, позакласової оцінки бібліографованих матеріалів ученому вдалося реалізувати у найбільшій з його бібліографічних праць «Українська література у польських перекладах і критиці ХІХ—ХХ ст.» Ця робота (побачила світ у 1995 р.) уже не зазнала цензурного тиску, і автори розділів про рецепцію української літератури літературами слов'янських та інших народів уперше за багато десятиліть отримали можливість включити раніше заборонені «буржуазно-націоналістичні» матеріали зі спецфондівських сховищ, публікації української світової діаспори тощо. В. Полек і Я. Грицков'ян подали на суд громадськості об'єктивну і, в міру можливості, повну бібліографічну картину досліджуваної проблеми.

Окремо спинимося на вищезгаданих і виданих у 1998 і 1999 рр. збірниках праць В. Полека «Українська література в зарубіжній критиці і перекладах. Ч. І» та «Сторінки українсько-німецьких історико-культурних взаємин». Вони характеризуються не тільки тим, що створені на основі майже вичерпної на сьогодні бібліографічної інформації, котра стосується досліджень, опублікованих у збірнику, а й тим, що до кожного їх розділу-дослідження додаються великі списки використаних бібліографічних джерел.

Перший збірник, крім солідної вступної статті, де автор ставить своїм завданням якомога повніше зібрати матеріали про поширення і рецепцію української літератури в світі, містить ряд нових та раніше опублікованих автором статей (окремі розділи праці). Серед них є заново написані синтетичні праці про українське письменство в контексті світової літератури 80-х років ХХ ст. і про історію української літератури, видані поза межами України. Наступні розділи — це передруки або значно доповнені новими матеріалами раніші статті автора про окремі явища української літератури в їх світовому контексті («Творчість Сковороди за рубежами України», «Творчість І. П. Котляревського у чехів і словаків», «І. П. Котляревський у світлі польської критики ХІХ — початку ХХ ст.», «Твори І. Котляревського у франкомовному світі», «Творчість І. Котляревського у німецькій критиці»), супроводжувані великими списками бібліографічних джерел, що разом із передруком рецензій на бібліографічні показники «Григорій Сковорода» (Харків, 1968) та «Іван Котляревський» (Київ, 1969) дають можливість переконатися в глибокій бібліографічній ерудиції автора.

Сказане стосується і збірника про окремі сторінки українсько-німецьких історико-культурних взаємин. Окрім статті, де розглядається внесок І. Франка у переклади й дослідження творчості Й. В. Гете, матеріали збірника, головню, висвітлюють історію взаємин німців з Прикарпатським краєм та історію німецьких колоній у цьому регіоні. Виокремлюється матеріал про визначного організатора німецького шкільництва в Станіславі Теодора Цюклера і місцеву німецьку гімназію кінця ХІХ — початку ХХ ст., про відновлення сучасних взаємин івано-франківців із нащадками колишніх колоністів у Прикарпатті. З цього контексту дещо випадає включена в збірник ґрунтовна розвідка Б. Ступарика «Історія німецьких гімназій на Західній Україні»; однак і це дослідження не є зайвим, враховуючи, що європейська, зокрема німецька, педагогічна думка і концепція національної школи, втілювана в Галичині у німецьких гімназіях, сприяла розвитку української національної школи. В додатках до

збірника вміщено укладений за біобібліографічним принципом В. Полеком «Короткий словник німців в Прикарпатті».

За ним виходить і ряд Полекових видань довідково-енциклопедичного й біобібліографічного жанрів. Усі вони — краєзнавчого характеру і стосуються Івано-Франківщини та Прикарпаття.

Однак учений, не змирившись з осудом його вищезгаданої забороненої праці, шукав шляхів публікації різних її варіантів: то в «Архівах України», то в івано-франківській молодіжній газеті «Комсомольський прапор». Тут протягом 1970—1985 рр. йому і справді вдалося опублікувати майже в повному обсязі (літери А—С) свою роботу під назвою «Прикарпатська літературна енциклопедія». Паралельно він друкує початкові гасла «Літературно-мистецької і наукової Івано-Франківщини», ряд гасел до українського і російського видань «Української радянської енциклопедії». Зрозуміло, в публікаціях за радянських часів він не міг ігнорувати класового підходу до відбору матеріалів. Це зумовлювало пропуски «невигідних» матеріалів. Невипадково 1994 року дослідник розпочинає публікацію «Біографічного словника Прикарпаття», цього разу — додатком до газети «Новий час». Вийшло 24 випуски «Словника» (букви А—М). Кожен з них охоплює до 50 та більше словникових гасел із прізвищами діячів літератури,

науки, культури, мистецтва, котрі мали будь-яке відношення до Прикарпаття. Зміст і обсяг повідомлень залежали від доступу автора до джерельної бази, міри вкладення власних знань. Відповідно окремі з гасел містять лишіє коротку біографічну довідку, інші є дослідженням з відсилкою до джерел і переліком використаної літератури. Всього опубліковано понад 1200 гасел. І це — навіть не половина задуманого, здійснення якого ще за життя вченого ускладнилося припиненням виходу газети. На жаль, після раптової смерті В. Полека в липні 1999 р., ця оригінальна енциклопедично-бібліографічна праця так і залишилась незавершеною. То ж чи не знайшлося б серед численних його учнів ентузіаста, котрий взявся б завершити цю роботу на основі матеріалів архіву вченого. І взагалі потурбуватися про долю архіву дослідника, що, безумовно, заслуговує на збереження і дбайливе вивчення.

В. Полек не дожив до свого ювілею — 75-річчя від дня народження, з нагоди якого Прикарпатський університет готував до друку збірник матеріалів на його пошану. Сподіваємося, що праця вийде і тим самим буде віддано належне пам'яті одного з тих його вчених, який працював у навчальному закладі все життя, пройшовши шлях від лаборанта до професора, і який своїми дослідженнями був відомий не лише в Україні, а й серед наукової громадськості Європи й світу.

Почесні звання

Почесне звання

«Заслужений працівник культури України»

присвоєно

УКАЗОМ

Президента України

Попроцькій Вірі Григорівні, к. п. н., ученому секретареві Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, заступнику головного редактора журналу «Бібліотечний вісник»;

Беляєвій Лілії Вікентіївні, головному бібліографу НБУВ;

Сірій Ірині Володимирівні, заввідділом обслуговування читачів літературою природничого та технічного профілю НБУВ.

ДАРУНКИ БІБЛОТЕЦІ

Тетяна Добко,

к. і. н., заввідділом Довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ

З особистої бібліотеки Богдана Ясінського

Богдан Ясінський, уродженець України, який нині мешкає в США, відповідальний фахівець з україніки в Бібліотеці Конгресу США передав НБУВ понад 500 видань — комплекти журналів «Воля», «Листи до приятелів», «Ми і світ», «Наше життя», календарі й альманахи Українського Народного Союзу та ін. Довідково-бібліографічний фонд Бібліотеки, завдяки дарувальнику, поповнився рядом зарубіжних енциклопедій, довідників, бібліографічних покажчиків.

Серед них: *Онацький Є.* Українська мала енциклопедія: В 4 т. — Буенос-Айрес: Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині, 1957. Т. 1. — 566 с.; Т. 2. — 567—1076 с.; Т. 3. — 1077—1588 с.; Т. 4. — 1589—2147 с.

Енциклопедія цінна передусім тим, що це наслідок праці однієї особи, — відомого українського громадського діяча Євгена Онацького (1894—1979). Тому видання не віддзеркалює рівномірно всіх галузей наукового знання, а відображає, зокрема, свідогляд автора, його багаторічну роботу, наукові й духовні інтереси, що сфокусувалися у площині суспільних наук: суспільної психології, історії, літератури, етики, релігієзнавства, філософії, фольклору, моралі тощо. Як зазначено в передмові, порівняно мало місця в книзі відведено біографіям громадсько-політичних діячів та діячів культури. Перевагу Онацький надавав ідеям, а не особам. Із сучасників він намагався відобразити передусім чужинців, а з історичного минулого України — тих осіб, «що набрали вже деякого символічного значення, і що їх життя мало в собі етичні моменти, варті визначення, — в бік додатній чи від'ємний». Попри все праця надзвичайно цікава і багата власними висновками автора, котрий, безперечно, був високоосвіченою особою, людиною широкого світогляду та ерудиції.

Статті в енциклопедії збагачені посиланнями на джерела, уривками з літературних творів, які допомагають зрозуміти поняття, підкреслюють провідну думку Онацького. В останньому томі подано перелік основних використаних джерел та післяслово автора. Енциклопедія вирізняється намаганням дати, крім фактичного матеріалу,

книжку, «перейняту духом християнської етики ... та здорового понадпартійного націоналізму».

Дослідникам завжди складно знаходити відомості про українських авторів, праці яких публікувалися за межами Батьківщини, або літературу про них. Тому особливо важливі дані про українські видавництва, періодичні видання, книжкові зібрання, бібліотечні колекції україніки в діаспорі, відображені у довіднику:

Directory of Ukrainian Publishing Houses, Periodicals, Bookstores, Libraries and Library Collections of Ukrainica in Diaspora / by Roman Weres. — Chicago: Ukrainian Bibliographical-Reference Center, 1976. — 56 p. — (Ukrainian Reference Series; № 3).

Висвітлюють україніку й такі бібліографічні покажчики:

Верес Р. Україніка діаспоріана за роки 1973, 1974, 1975: Бібліогр. — Чикаго: Укр. Бібліогр.-Довід. центр, 1977. — 63 с.

Weres R. The Ukraine: Selected References in the English Language: With Brief Introduction about the Ukraine and the Ukrainians. — Kalamazoo; Michigan: Western Michigan University, 1961. — 233 с.

The American Bibliography of Slavic and East European Studies for 1983-1984 / Compiler and Editor: R. W. Goldblatt; Assistant Editor: B. L. Dash; Prepared at the Library of Congress for The American Assosiation for the Advancement of Slavic Studies. — Stanford; California, 1986. — 376 p.

Каталог видань Українського католицького університету ім. Св. Климента Папи = *Catalogus Editionum Universitatis Catholicae Ucrainorum s. Clementis Papae.* — Рим, 1974. — 15 с.

Фединський О. Бібліографічний покажчик української преси поза межами України: Річник 10—13 за 1975—1978 роки / Український Музей — Архів, інк. у Клівленді, Огайо. — Клівленд; Огайо: ЗДА, 1979. — 88 с.

Carpatho-Ruthenica at Harvard: A Catalog of

© Добко Т. В., Київ, 2000

Holdings / Compiled by Paul R. Magocsi, Olga K. Mayo. — Englewood, N. J.: Transword Publishers, 1977. — 149 p.

Ukrainians in North America: A Select Bibliography / Compiled by H. Myroniuk and C. Worobec. — Immigration History Research Center University of Minnesota, St. Paul; Multicultural History Society of Ontario, Toronto, 1981. — 236, [22] p.

Бібліографічний покажчик вміщує відомості про близько двох тисяч публікацій, які висвітлюють історію, економічне, політичне, культурне, релігійне життя українців у Канаді та США. Окремі розділи відбивають літературний процес та мистецтво. Бібліографічний опис документів супроводжується сигналами їх місцезнаходження у фондах конкретних бібліотек Канади й США.

Ukrainica at Hokkaido University: a Preliminary Bibliography / Compiled by M. T. Znayenko and Takako Akizuki. — Sapporo: Slavic Research Center Hokkaido University, 1995. — 85 p.

Ряд бібліографічних покажчиків присвячено окремим темам, історичним подіям. Наприклад:

Шанковський Лев. У. П. А. та її підпільна література: [Спроба бібліографії українських підпільних видань в Україні за час від 1945—1950]. — Філадельфія: Америка, 1952. — 19 с.

Ріпецький С. Бібліографія джерел до історії Українських Січових Стрільців / Братство Українських Січових Стрільців. Історич.-архів. Комісія. — Нью-Йорк: Видавн. Комісія Братства УСС, 1965. — 115 с.

Відображено джерела, що з'явилися з 1912 по 1964 р., тобто включено і документи, які стосу-

ються історії довоєнного стрілецького руху й мобілізації УСС влітку 1914 р. У покажчик вміщено відомості про окремі видання та статті з календарів, збірників, альманахів, журналів, газет. Матеріал систематизовано за розділами. Відображено також життєписи, некрологи, біографічні розвідки, стрілецькі пісні, художні твори, присвячені УСС, полемічні твори, пасквілі, радянські публікації про УСС тощо.

Pidhainy O.S., Pidhainy O.I. The Ukrainian Republic in the Great East-European Revolution: A Bibliography / Preface by M. Mladenovic. In 2 Part. — Toronto; New York. — Vol. 5. — 1971. — 376 p.; Vol. 6. — 1975. — 387 p.

Зацікавлять науковців і допоможуть у бібліографічних пошуках покажчики, які відбивають періодичні та серіальні видання, що виходили в колишньому Радянському Союзі:

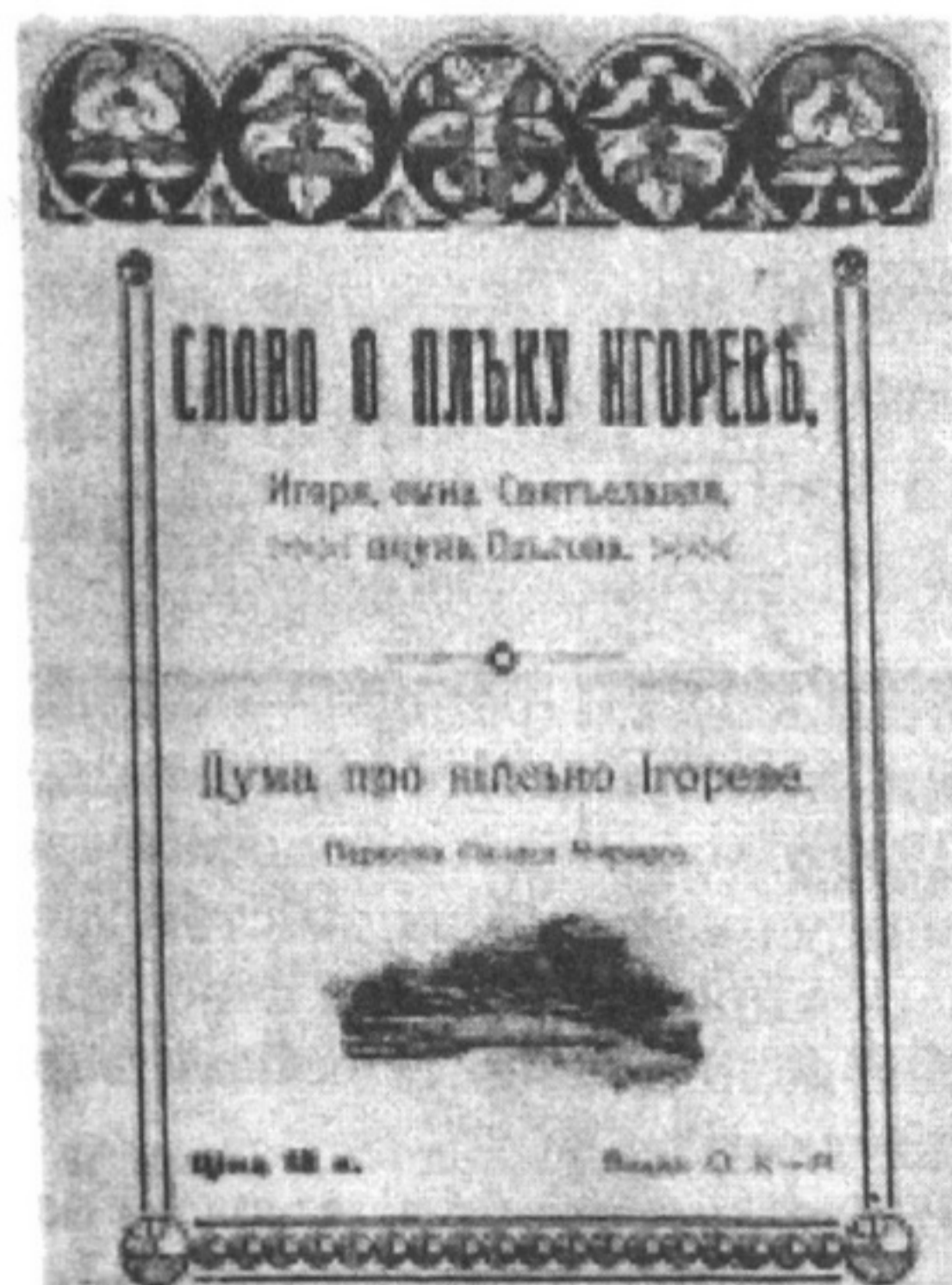
Half a Century of Soviet Serials, 1917—1968: A Bibliography and Union List of Serials Published in the USSR / Compiled by R. Smits. — Washington: Library of Congress, 1968. Vol. 1: A—N. — XV, 860 p.; Vol. 2: O—Z. — XIII, 861-1661 p.

Serial Publications of the Soviet Union, 1939—1957: A Bibliographic Checklist / Compiled by R. Smits. — Washington: Library of Congress, 1958. — 459 p.

Ці та інші надіслані Богданом Ясінським видання широко використовуються науковцями, дослідниками, читачами Бібліотеки. Усі вони та адміністрація НБУВ дякують за щедрий дар і бажають добродієві нових творчих успіхів, на снаги та міцного здоров'я.

Переклад «Слова о полку Ігоревім» М. Максимовича. 1837. Титульна сторінка.

«Слово о полку Ігоревім» у перекладі П. Мирного. 1914. Титульна сторінка.

Науково-технічній бібліотеці Придніпровської державної академії будівництва та архітектури — 70

Формування фонду спеціалізованої книгозбірні Дніпропетровської області НТБ ПДАБА (до 1994 р. — НТБ ДІБІ) починалося із застарілих книжок, пожертвованих, головним чином, приватними особами. Вже в 1941 р. масив становив 104 тис. од. навчальної, наукової та художньої літератури.

Були відкриті абонемент, книгосховище, читальний зал.

За часів Великої Вітчизняної війни втрачено 40—45% фонду, знищено обладнання, документацію, довідковий апарат.

Після визволення Дніпропетровська від фашистських загарбників (1943) було проведено копівку роботи з відновлення фондів.

У 1970 р. для книгозбірні виділили приміщення площею близько 2 тис. м².

До складу бібліотеки входить вісім відділів, три абонементи, чотири зали. Щорічно обслуговується понад 10 тис. читачів. У штаті бібліотеки — 45 осіб, більшість має вищу освіту.

Фонди складаються з понад 600 тис. друк. од.: книжок, журналів, нормативно-технічних документів.

Особливу цінність становлять видання XIX — початку XX ст., довоєнних та повоєнних років, зібрання праць учених академії; із нових видів — документи на електронних носіях.

Електронний каталог, який включає надходження з 1995 р., нараховує понад 3300 назв.

Бібліотека сприяє навчальному процесу та

науково-дослідницькій роботі ВНЗ, видає покажчики, бюлетені, проводить Тижні інформації, Дні першокурсника, Дні дипломника, Години книги.

Нині НТБ ПДАБА — центр інформаційного, духовного спілкування.

Бібліотека тісно контактує з архітектурним факультетом академії.

НТБ має комп'ютерну та копіювальну техніку. Розпочато створення каталогу наукових праць учених академії, ведеться база даних «Картотека книгозабезпеченості».

У 2000 р. фахівці НТБ ПДАБА виступили з ініціативою обміну інформацією між бібліотеками вищих навчальних закладів міста, яку було підтримано. Уже розроблено конфігурацію БД (формат MARC), яка б забезпечувала їх поєднаність, паспорти БД для обміну ними.

Бібліотека бере активну участь у програмі створення розподільного фонду між бібліотеками ВНЗ міста, була призером Всеукраїнського конкурсу з пропаганди української мови та огляду конкурсу бібліотек гуртожитків.

Ніна Павловська,
директор
науково-технічної бібліотеки ПДАБА

Бібліотеці Київського державного університету технологій та дизайну — 70

Бібліотеку КДУТД (раніше — Київський технологічний інститут легкої промисловості) засновано в 1930 р. водночас з навчальним закладом.

Вона має унікальний за змістом фонд літератури з легкої промисловості і є інформаційною основою науково-дослідної роботи вчених, аспірантів, студентів.

Перші 500 примірників літератури передала у фонд 70 років тому науково-технічна бібліотека Київського політехнічного інституту. Надалі він поповнювався шляхом поточного комплектування, за рахунок дарів учених, співробітників

університету. Сьогодні фонд становить понад 1 млн. прим., у тому числі більше 700 тис. од. зб. навчальних видань, підручників та посібників, автори яких — викладачі КДУТД.

Майже тисячу примірників налічує колекція рідкісних книг, де є видання 1792—1938 рр. з легкої промисловості, техніки, природничих наук, що узагальнено в бібліографічному покажчику «Рідкісні видання з фондів бібліотеки КДУТД» (у 2 ч.). Другу частину посібника за рішенням

© Павловська Н. Г., Київ, 2000

науково-методичної ради бібліотеки присвячено пам'яті С. Й. Петрова (1917—1974), відомого українського бібліографа, книгознавця, заввідділом рідкісної книги Державної публічної бібліотеки АН України (нині — НБУВ), одного з засновників Київського державного університету культури і мистецтв. Деякі співробітники нашої бібліотеки навчалися у цього дослідника, і саме він прищепив їм любов до книги й бібліографії.

Працівники бібліотеки надають кваліфіковану консультативну допомогу користувачам у підборі необхідної літератури, використанні ДПА, оформленні бібліографічного апарату до статей та дисертацій. З 1966 р. для студентів інституту проводяться заняття з основ бібліотечно-бібліографічних знань за десятигодинною програмою.

Читачів постійно інформують про наявну літературу й нові надходження, пропонують перегляди вітчизняних та іноземних видань, бібліографічні огляди. Традиційні дні інформації.

Бібліотека складає анотовані інформаційно-бібліографічні списки, бібліографічні покажчики, організовує різні книжково-ілюстративні виставки.

Доробок учених університету відображається в серії бібліографічних посібників «Наукові праці професорсько-викладацького складу КДУТД», що виходять кожні п'ять років.

На базі сектору автоматизації бібліотекарі опановують комп'ютерну грамоту. Заповнюються

БД нових надходжень, на часі — перехід локальної комп'ютерної мережі до автоматичної обробки всіх видів вітчизняних та іноземних видань, підготовка ЕК. У БД закладено документацію та статистику бібліотеки, картотеку дисертацій, колекцію рідкісних книг.

Бібліотекарі — члени Бібліотечного англomовного клубу при Інформаційній службі США — брали участь у складанні електронної і друкованої версій «Англо-українського тлумачного словника з бібліотечної справи та інформатики» (1999).

У бібліотеці досвідчений колектив фахівців — деякі з них працюють у ній понад двадцять років. Для молодих співробітників проводяться семінари-тренінги з проблем формування нового іміджу бібліотекаря вищого навчального закладу.

Ми відвідуємо семінари, міжвузівські заходи, беремо участь у роботі бібліотечних асоціацій, організуємо науково-практичні конференції та інші заходи за актуальними темами.

До 70-річчя КДУТД було проведено засідання круглого столу «Бібліотека Київського державного університету технологій та дизайну на порозі ХХІ століття: Нові технології сьогодні та завтра».

Алла Голідьбіна,
директор бібліотеки Київського державного
університету технологій та дизайну

До уваги авторів !

«Бібліотечний вісник» приймає рукописи українською мовою (обов'язково з короткими відомостями про авторів) за адресою 03039, м. Київ-39, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (з поміткою: науково-видавничий відділ); факс: 2643398, 2641770, 2655602; телекс: 132444 «БУНТ»; E-mail: plu@svl.freenet.kiev.ua., роздруковані на принтері через два інтервали (у тому числі науковий апарат) або на друкарській машинці з яскравою стрічкою в двох примірниках у такому обсязі: прикладні та спеціальні статті 6—15 стор. (обов'язкова анотація — короткий реферат, де відбито конкретну суть статті, концепцію, ідею, здобутки, перспективи ідеї); матеріали в рубрики «Ювіляри», «Ювілеї бібліотек»: 6—12 стор., рецензії: 4—6 стор.; хроніка та інформація: 2—6 стор. тексту. Рецензії приймаються тільки з рецензованою книгою.

У журналі друкуються матеріали, що відповідають його профілю і затверджені редколегією видання.

ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ. ХРОНІКА ПОДІЙ

Книжкові пам'ятки: досвід Росії

18—21 січня 2000 р. у Москві, в Російській державній бібліотеці (РДБ), відбувся науково-практичний семінар «Проблеми створення єдиного фонду книжкових пам'яток Росії». Участь у ньому взяли 137 спеціалістів, які працюють з книжками — пам'ятками історії та культури, представники 30 областей і 7 республік Російської Федерації, співробітники 43 регіональних бібліотек, фахівці центральних бібліотек різних відомств Москви й С.-Петербурга, викладачі профільних ВНЗ, реставратори та ін.

Російські спеціалісти з книжкових пам'яток регулярно збираються на конференції, наради, семінари, обговорюючи як теоретичні проблеми цієї галузі, так і практичні питання виокремлення, збереження, обліку найцінніших книжкових скарбів. За останні 10 років лідером у цій роботі став Науково-дослідний відділ рідкісних книг РДБ (Музей книги). Міністерство культури РФ передало йому роль методичного центру в даному напрямі діяльності. Саме цей відділ спрямовує й координує підпрограму «Книжные памятники» загальної Національної програми Росії зі збереження бібліотечних фондів. Одночасно підпрограма є фактично реалізацією великої програми «Пам'ять Росії», котра, в свою чергу, входить як складова частина до міжнародної програми «Пам'ять світу», прийнятої ЮНЕСКО в 1992 р. Колективом спеціалістів РДБ розроблено проект «Положения о книжных памятниках Российской Федерации» (далі — «Положення»), що й був винесений для обговорення на семінар.

Відповідно до сучасного розуміння, книжкові пам'ятки — це книги (рукописні та всі види друкованих видань) або книжкові колекції, які мають видатні духовні, естетичні чи документуючі властивості і являють собою суспільно визначну наукову, історичну, культурну цінність, виділені в складі сукупного книжкового фонду країни й охороняються спеціальним законодавством¹. Термін «книжкова пам'ятка» є синонімом традиційного терміна «рідкісна книга» (різновид «цінна книга») і дає змогу точніше визначити

поняття, поставити книгу в один ряд з іншими видами пам'яток історії та культури. Порівняно з книжками, що знаходяться в системі звичайного бібліотечного користування, книжкові пам'ятки потребують особливого ставлення. Вони є явищем культури, суть якого реалізується в єдності опублікованого твору і способу його матеріального втілення. Цим визначається завдання збереження пам'яток у повному обсязі їх первинних характеристик та важливих в історико-культурному відношенні особливостей, набутих у процесі побутування книги.

У матеріалах підпрограми «Книжкові пам'ятки РФ» підкреслено, що, незважаючи на формування фондів книжкових пам'яток, наукове, інформаційне, методичне, кадрове, матеріально-технічне забезпечення цієї роботи залишається недостатнім. Метою підпрограми є розробка і реалізація єдиної політики стосовно книжкових пам'яток, забезпечення їх збереження й раціонального використання, державної охорони та юридичного захисту поряд з іншими видами пам'яток історії й культури. Підпрограма ставить такі завдання:

- 1) Створення нормативно-правової бази, де передбачено затвердження «Положення про книжкові пам'ятки» на державному рівні та розробка комплексу регламентуючих документів для реалізації всіх напрямів роботи.
- 2) Формування Єдиного фонду книжкових пам'яток РФ. Функціонування фондів книжкових пам'яток різних установ бачиться як система окремих, але взаємодоповнюючих фондів.
- 3) Створення банку даних «Фонди книжкових пам'яток Росії». Йдеться про розробку інформаційно-технологічного та лінгвістичного забезпечення банку даних, розробку програмного забезпечення, збирання та обробку інформації про підрозділи книжкових пам'яток установ РФ. Таким чином, очікується здійснення першого рівня їх централізованого обліку (на рівні фондів).
- 4) Створення єдиного розподіленого банку даних «Звід книжкових пам'яток РФ». У цьому напрямі планується розробка розділу «Книжкові пам'ятки» у складі техноробочого проекту автоматизованої інформаційної бібліотечної системи РДБ, обробка інформації про книжкові пам'ятки в складі

¹ Тут і далі термінологічні формулювання подано в перекладі з «Материалов к Подпрограмме «Книжные памятники Российской Федерации» Национальной программы збереження бібліотечних фондів Російської Федерації і проекту «Положения о книжных памятниках Российской Федерации», підготовлених до семінару.

окремих фондів. Таким чином планується здійснити централізацію державного обліку книжкових пам'яток на рівні видань і примірників та існування єдиної уніфікованої системи бібліографічної і книгознавчої інформації про них, яка забезпечить їх широке введення до наукового й культурного обігу.

- 5) Укладання державних реєстрів книжкових пам'яток РФ. Основні результати — взяття під особливу державну охорону найціннішої частини книжкового культурного спадку, першочергове забезпечення його відповідними умовами збереження й використання.
- 6) Наукове та методичне забезпечення роботи з книжковими пам'ятками. Йдеться про розробку теоретичних основ їх ідентифікації, опису, обліку, збереження, консервації, безпеки використання книжкових пам'яток. Очікується відтворення репертуару раритетів різних хронологічних періодів, різних рівнів (світового, федерального, регіонального, місцевого). Передбачається створення комплексу методичних документів для реалізації уніфікованої роботи з книжковими пам'ятками.
- 7) Підготовка кадрів. Планується включити до системи середньої та вищої освіти, а також у систему перепідготовки кадрів працівників культури підготовку фахівців, спеціально орієнтованих на роботу з книжковими пам'ятками. Необхідні й науково-практичні семінари, курси, індивідуальне консультування.

«Положення» містить загальний розділ, де викладено основні поняття й визначення з теми: книжкові пам'ятки історії та культури, книга, одинична книжкова пам'ятка, колекція — книжкова пам'ятка, єдиний фонд книжкових пам'яток, їх звід, облік, державний реєстр, збереження та ін. Крім того, тут сформульовані сфера застосування «Положення» і форми власності на книжкові пам'ятки.

Серед їх видів у «Положенні» виділяються одиничні книжкові пам'ятки та колекції — книжкові пам'ятки, тлумачиться розуміння цих понять. За ступенем історико-культурної цінності пам'ятки розподіляються на світові (рукописи й стародруки по XVI ст. включно, окремі рукописи і стародруки по 1830 р., різного роду колекції світового значення, окремі книги після 1830 р.); національні (рукописи по XVIII ст., стародруки по 1830 р. незалежно від мови та місця видання, окремі рукописи та друки XIX—XX ст., різного роду колекції національного значення, архів національного друку); регіональні, а також пам'ятки місцевого рівня. Для ідентифікації книжкових пам'яток застосовується хронологічний,

соціально-ціннісний, кількісний та документуючий критерії. Найдетальніше пояснюються ознаки цінності книги як єдності духовної і матеріальної культури, функціональні ознаки — етапність, унікальність, пріоритетність, меморіальність і колекційність.

Чи не найоб'ємніший розділ «Положення» — облік книжкових пам'яток. Тут пояснюються моменти виявлення книжкових пам'яток, експертизи, питання присвоєння книжкам статусу пам'яток світового чи національного рівня, деталізуються питання обліку. Підкреслено, що при описі книжкових пам'яток специфічну частину являє собою анотація, яка включає детальну книгознавчу характеристику видання в цілому і конкретного примірника зокрема: історія видання, художнє оформлення, ілюстрації, техніка друку, папір (носій), дарчі написи, замітки, екслібриси, володарчі оправи та ін., відомості про історію конкретного примірника, його фізичний стан, а також інвентарний номер і шифр. Державні реєстри книжкових пам'яток РФ формуються в процесі укладання їх Зводу шляхом відбору об'єктів, що мають видатну історико-культурну значущість. Включенню до Державних реєстрів підлягають найдавніші, особливо цінні та унікальні книжкові пам'ятки. Визначається порядок затвердження реєстрів різного рівня.

Чільна увага в «Положенні» приділяється державному збереженню книжкових пам'яток, під яким розуміється організована система заходів, що забезпечує належне збереження в різних установах будь-якої форми власності. Державне збереження має три рівні організації — національний, регіональний, місцевий. Разом усі фонди раритетів утворюють Єдиний фонд книжкових пам'яток держави, тобто систему взаємодоповнюючих фондів бібліотек, музеїв, архівів усіх відомств. Державна підтримка збереження книжкових пам'яток здійснюється урядом і місцевими органами влади.

Статус державного зберігача книжкових пам'яток надає установам право виготовляти факсиміле та страхові і робочі копії за рахунок коштів, що виділяються на реалізацію національних програм збереження національного культурного спадку й створення російського страхового фонду документації.

У розділі «Збереження книжкових пам'яток» подається тлумачення основних понять. Так, сам вищеназваний термін розуміється як збереження книжкових пам'яток у максимально повному обсязі первинних характеристик і важливих у історико-культурному відношенні особливостей, набутих у процесі побутування книги. Консервація має проводитися із застосуванням неруйнуючих екологічно чистих технологій, довговічних речовин і матеріалів, методів, рекомен-

дованих існуючими сучасними нормативами. Стабілізація означає захист раритетів від механічного, фізико-хімічного й біологічного впливів навколишнього середовища шляхом їх обробки, що уповільнює процеси старіння і запобігає пошкодженням. Реставрація здійснюється при обов'язковому погодженні зі спеціалістами в галузі історії книги. Стабілізацію і реставрацію книжкових пам'яток виконують лише висококваліфіковані спеціалісти, які мають відповідний дозвіл. Найцінніші об'єкти копіюються з використанням нешкідливих методів.

Слід підкреслити записану в проекті «Положення» тезу про те, що установи-фондоутримувачі зобов'язані проводити консервацію книжкових пам'яток, котра забезпечує їх збереженість.

Не менш важливою є безпека раритетів. Під нею розуміється сукупність правових, інженерно-технічних, організаційних та спеціальних заходів, що запобігає їх втратам унаслідок крадіжок, фактів вандалізму, аварій техногенного характеру, стихійних лих, інших небезпечних обставин. Щодо книжкових пам'яток, то поряд із загальними, розробляються і реалізуються особливі нормативи й вимоги, які відповідають специфіці даного виду культурного спадку.

Основним принципом у використанні книжкових пам'яток є пріоритет збереження над доступністю оригіналів. Не слід забувати, що книжкові пам'ятки в складі бібліотек знаходяться в режимі використання, наближеному до архівного й музейного. Тому загальними правилами користування раритетами є максимально можлива заміна оригіналів копіями при видачі користувачам; видача оригіналів, як особливий випадок, у наукових цілях, потребує відповідного обґрунтування; оригінали надають користувачам лише в спеціальних приміщеннях установи-фондоутримувача і в присутності співробітника.

Особливі правила користування встановлюються для книжкових пам'яток вищої категорії охорони. Безпосередній доступ до оригіналів здійснюється в тих випадках, коли опублікований твір досліджується в органічній єдності з матеріальною формою його відтворення.

При незадовільному фізичному стані документа і для роботи лише з текстом користувачу повинна бути надана копія. Оригінали ж видаються на обмежений час. На книжкові пам'ятки створюються страхові, резервні й робочі копії на носіях, які дозволяють наступне багаторазове їх копіювання. Страхові копії обліковуються та зберігаються на випадок втрати оригіналів, резервні копії використовуються для тиражування, робочі — для обслуговування читачів.

Експонування книжкових пам'яток поза межами країни відбувається за умов їх обов'язко-

вого страхування за рахунок юридичних або фізичних осіб, які приймають пам'ятки на експонування. Страхові суми встановлюються на підставі експертної оцінки.

Наступний розділ «Положення» — кадрове забезпечення. Наголошується, що роботу з книжковими пам'ятками повинні вести висококваліфіковані спеціалісти відповідного профілю. Підготовка кадрів здійснюється в системі вищої та середньої освіти, а також у системі перепідготовки кадрів працівників культури. Науково-методичні центри по роботі з раритетами організують і координують діяльність, спрямовану на підвищення кваліфікації спеціалістів.

Останній розділ «Положення» регламентує управління системою книжкових пам'яток, починаючи від уряду й органів управління, які забезпечують фінансові та інші необхідні умови.

Усі установи — хранителі фондів книжкових пам'яток — мають організовувати й систематично проводити роботу з їх виявлення, реєстрації, збереження, забезпечувати їх фізичну збереженість та безпеку, ведення облікової документації, заходи по розкриттю книжкових культурних цінностей, їх використанню в наукових, культурних, просвітницьких і творчих цілях.

Завдання семінару полягали в обговоренні «Положення про книжкові пам'ятки РФ» і підпрограми «Книжкові пам'ятки» як складової «Національної програми збереження бібліотечних фондів РФ», обміні досвідом, узгодженні планів та шляхів виконання роботи. Семінар дійсно мав науково-практичний характер, після кожного виступу виникали питання, на які відповідали не лише доповідачі, а й інші присутні, тобто виникали справжні дискусії-обговорення певних питань. У програмі були передбачені й здійснені цікаві форми роботи. Наприклад, консультації з теми «Як працювати з книжковими пам'ятками різних хронологічних періодів» — стародруками кириличного шрифту, іноземними стародруками, книжками громадянського друку, пам'ятками XIX—XX ст. та ін.; екскурсії по Музею книги; круглий стіл з проблем виявлення, збереження і використання книжкових пам'яток, де обговорювалися питання співвідношення збереження й доступності у використанні книжкових пам'яток, сучасний стан роботи в установах-фондоутримувачах з ними, ідентифікація пам'яток національного, регіонального і місцевого рівнів, шляхи організації спільної діяльності та ін.

Усі виступи умовно можна поділити на такі блоки проблем:

- ♦ термінологічні визначення основних понять цього напряму діяльності, в тому числі — чи всі види друкованої продукції і документів, що зберігаються в бібліотеках, входять до поняття «книжкові пам'ятки»;

- ◆ співвідношення понять «книжкові пам'ятки» й «рукописна книга»;
- ◆ критерії відбору книжок до різних категорій пам'яток (світового, національного, регіонального та місцевого рівнів); програми «Пам'ять Росії» — «Пам'ять світу»; методика виявлення і виділення книжкових пам'яток;
- ◆ принципи роботи з книгою як предметом матеріальної культури (вивчення особливостей паперу, шрифту, техніки друку, палітурок, форматів, історії видань та примірників, порівняння різних примірників з однаковими вихідними даними тощо); уніфікація книгознавчого опису раритетів;
- ◆ специфіка роботи з образотворчими й нотними матеріалами, картографічними виданнями;
- ◆ досвід створення електронних каталогів на колекції пам'яток; способи збору даних і зведення інформації, підготовка зведених каталогів фондів пам'яток за видами друку та хронологією, їх специфіка; досвід створення зведених каталогів книг, а також серіальних і періодичних видань першої чверті ХІХ ст., кирилических стародруків другої половини ХVІ ст.; проблеми програмного та лінгвістичного забезпечення, необхідність уніфікації форматів; особливості програми МЕКА, прийнятої в Москві для попримірникових описів стародруків; співвідношення каталогів книжкових па-

м'яток і ретроспективної національної бібліографії;

- ◆ колекції — книжкові пам'ятки, їх непо-рушність і облік у державному реєстрі; архів друку як колекція книжкових пам'яток; приватні зібрання;
- ◆ проблеми збереження книжкових пам'яток; основні правила користування ними; виготовлення повнотекстових копій; головні принципи в роботі з реставрації книжкових пам'яток;
- ◆ раритети галузевих бібліотек;
- ◆ досвід описів пам'яток у регіонах, корпоративні проекти;
- ◆ формування книгознавчих бібліотек у відділах стародруків та рідкісних видань; питання комплектування цих підрозділів; букіністична оцінка книги;
- ◆ державні реєстри й вивезення книжок за кордон;
- ◆ підготовка кадрів для роботи з книжковими пам'ятками;
- ◆ пропаганда пам'яток, створення музейних експозицій.

Переконані, що досвід російських колег зацікавить бібліотекарів України і допоможе організувати роботу з метою створення державного реєстру «Книжкові пам'ятки України».

Галина Ковальчук,

к. і. н.,

завідділом стародруків та рідкісних видань НБУВ

Інформаційне обслуговування науковців за програмою INTAS (1997—1999)

Сучасна функціональна та прикладна наука існує, розвивається, дає результати, і, як ніколи, потребує інформаційної підтримки.

Протягом 90-х років зменшилися надходження зарубіжної літератури до НБУВ та бібліотек НАН України шляхом міжнародного книгообміну, припинилася централізована валютна передплата на високоінформативну світову періодику. Анульовано передплату багатьох назв журналів. Отже, сьогодні вітчизняні бібліотеки не спроможні з належною повнотою комплектувати фонди та задовольняти інформаційні потреби (ІП) користувачів. Тому в умовах загального збільшення світового інформаційного потоку українські вчені не одержують потрібного обсягу оперативної науково-технічної літератури.

Інформаційний дефіцит спонукає дослідників вдаватися до нетрадиційних шляхів забезпечення необхідною науковою інформацією:

використовувати автоматизовані міжнародні бази даних на компакт-дисках, шукати інформацію через Internet, одержувати закордонні наукові видання за сприяння міжнародних фондів та завдяки особистим стосункам наших відомих учених із зарубіжними колегами й науковими організаціями та товариствами.

Вітчизняні бібліотеки теж використовують різні додаткові джерела отримання наукової інформації, розширюють контакти із зарубіжними партнерами, ініціюють нові ефективні форми й методи міжнародної співпраці, щоб заповнити інформаційний вакуум у країні.

В інформаційному забезпеченні пріоритетних напрямів науки українським бібліотекам значно допоміг проект Міжнародної асоціації сприяння співробітництву з науковцями країн СНД (INTAS),

© Ковальчук Г. І., Київ, 2000

спрямований на підтримку вчених із незалежних держав колишнього Радянського Союзу.

Програма INTAS дала можливість ученим і практикам України одержати потрібну інформацію із закордонних джерел з мінімальними витратами часу. В її рамках у 1997—1999 рр. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського і Національний науковий центр «Харківський фізико-технічний інститут» (ННЦ ХФТІ) безкоштовно отримували з найбільших бібліотек Західної Європи ксерокопії наукових статей згідно із запитом представників науково-дослідних установ країни. Проблематика замовлень, за умовами INTAS, охоплювала галузі фізики та наук про землю й поширювалася на зарубіжні періодичні видання, що не надходять до наших бібліотек.

Науково-технічна бібліотека ННЦ ХФТІ забезпечувала виконання замовлень учених центру та інших науково-дослідних організацій Східного регіону. НБУВ, в основному, обслуговувала наукових працівників Києва (лише на першому етапі реалізації проекту INTAS були виконані замовлення деяких установ Львова та Одеси).

Відповідні роботи в нашій установі були розподілені між двома її підрозділами. У Центрі комп'ютерних технологій (ЦКТ) збиралися замовлення від абонентів та передавалися бібліотекам-виконавцям. На відділ комплектування іноземною літературою (ВКІЛ) покладалася операція з отримання пошти, обліку виконаних замовлень, видачі ксерокопій статей. Для роботи з замовниками розроблено інформаційний лист з умовами обслуговування за програмою INTAS та правилами подання заявок згідно з вимогами служб доставки документів західних партнерів. Фахівці ВКІЛ сформували «Положення» про порядок передачі науковцям ксерокопій статей. У ньому обумовлено процедуру реєстрації отриманих копій документів та встановлено порядок їх передачі замовникам з урахуванням зазначених постачальниками необхідних формальностей щодо дотримання законів про авторське право (деякі статті супроводжувалися декларацією про збереження авторських прав).

У 1997—1998 рр. обслуговування літературою виконували British Library, французький Інститут науково-технічної інформації (INIST), Royal Library (Нідерланди), Технічна інформаційна бібліотека (UB/TIB) і Центральна медична бібліотека (ZB Med) Німеччини.

Замовлення літератури здійснювалося в он-лайнному режимі за допомогою інтерактивних форм Internet. НБУВ отримала паролі для доступу в он-лайнні каталоги (OPAC) та у форми замовлень документів (Order Form) бібліотек-постачальників. Співробітники ЦКТ заповнювали Order Form вихідними даними про необхідну

наукову статтю, реквізитами НБУВ і надсилали цю інформацію через Internet виконавцям.

З метою зменшення відмов на замовлені матеріали перед оформленням заявки рекомендувалося уточнювати наявність та бібліографічні дані потрібних документів в OPAC зазначених бібліотек. Тоді в ЦКТ ще працював зал Internet, що був обладнаний завдяки спонсорській підтримці міжнародного фонду «Євразія». Це зумовило організацію роботи в такій послідовності, що науковці здійснювали бібліографічний або тематичний пошук інформації в он-лайнному режимі та відразу ж заповнювали Order Form. Після відсилання заявки через мережу приймаюча сторона повертала ідентифікаційний номер замовленої статті (ordernumber), ксерокопія якої зі вказівкою ordernumber надсилалася поштою до НБУВ і передавалася замовнику.

Процедура оформлення замовлень самими науковцями з попереднім пошуком у каталогах бібліотек виявилася дуже зручною для них і ефективнішою, ніж передача заявки оператором. Наприклад, науковець мав можливість здійснювати тематичний пошук інформації «з нуля» або, за відсутності потрібних документів у бібліотеках, підібрати інші згідно з проблематикою своїх досліджень. При цьому зменшився процент відмов, зросла оперативність відправки замовлень.

Завдяки цій роботі фахівці ЦКТ набули досвід пошуку інформації та замовлення літератури в он-лайнному режимі, вивчили ІП вчених-користувачів Internet, проаналізували організацію Web-сайтів і систем он-лайнного замовлення документів бібліотек-постачальників. Висновки першого етапу реалізації проекту INTAS були враховані у процесі створення структури Web-сайту НБУВ (www.nbuv.gov.ua) та визначення шляхів формування електронних ІР.

Обслуговування літературою в 1998 — на початку 2000 р. виконували центральні спеціалізовані бібліотеки Німеччини UB/TIB і ZB Med.

На жаль, через відсутність коштів на підтримку стабільної роботи каналу Internet у Бібліотеці на другому етапі реалізації проекту INTAS виникла потреба щодо зміни організації процесу замовлень. Збір заявок від замовників і передача їх бібліотекам-постачальникам здійснювалися електронною поштою (E-mail) з використанням безкоштовної системи «Freenet».

Для більшої ефективності було розроблено текстову форму подачі науковцями замовлень в електронному вигляді з урахуванням вимог виконавців. Отримані файли використовувалися як для передачі на виконання німецьким бібліотекам, так і для ведення реєстрації одержаних й переданих науковцям документів.

Напрацьовано позитивний досвід організації робіт з отримання інформації та замовлення

літератури через E-mail. Ним скористалися при розробці й апробації інформаційної технології формування ресурсів електронної бібліотеки (<http://www.nbuv.gov.ua/eb/index.html>).

Через НБУВ за період дії програми INTAS було відправлено постачальникам понад *чотири тисячі* замовлень на наукову літературу, приблизно 90% котрих задоволено. Ксерокопії статей з-понад 500 іноземних періодичних видань одержали дослідники і спеціалісти 45 академічних установ України. Такий же обсяг робіт виконала бібліотека ННЦ ХФТІ.

Виконавці замовлень користувалися не тільки фондами бібліотек, що брали участь у програмі, а й, при потребі, зверталися за літературою до бібліотек інших європейських країн, послуговуючися МБА.

Другий етап роботи за програмою INTAS відзначився плідною співпрацею з фахівцями служб доставки документів німецьких бібліотек. «Спілкування» через E-mail дозволило оперативно розв'язувати будь-які проблеми стосовно замовлення та отримання наукових матеріалів.

У рамках проекту INTAS німецькі колеги із UB/TIB і ZB Med провели семінар для представників бібліотек-партнерів країн СНД (вересень 1999 р., Ганновер, Кельн). Його учасники знайомилися з організацією та фінансуванням діяльності бібліотек у Німеччині, формами обслуговування користувачів, веденням зведених ЕК і роботами зі створення електронних бібліотек. Дуже цікавими були екскурсії по UB/TIB та ZB Med. Технічні спеціалісти розповіли про міжбібліотечні комп'ютерні мережі та використання засобів телекомунікаційного зв'язку для надання бібліотечних послуг.

Фахівці служб доставки документів ознайомили учасників семінару зі «шляхом» виконання замовлень і з технічними підрозділами, задіяними в прийомі та виконанні замовлень на літературу. На засіданнях зачитувалися доповіді, де йшлося про технології електронної доставки документів, демонструвалися пошукові системи, OPAC, БД і Web-ресурси бібліотек, проводилися практичні заняття з оформлення замовлень на літературу через Internet та E-mail.

Важливою подією було відвідування Німецького інституту медичної документації та інформації (DIMDI) й знайомство з його діяльністю.

Учасники семінару визнали, що проведення подібних заходів для обміну досвідом й організації взаємного інформаційного обміну є вельми корисним. Представники усіх бібліотек виявили зацікавленість у подальшому співробітництві.

Під час завершення робіт за програмою INTAS спільно з німецькими колегами були апробовані технології електронної доставки документів: з

фахівцями UB/TIB відпрацьовано процедуру надання паролів і даних про електронний документ для доступу до FTP-серверу та отримання файлу документа в режимі «FTP-passiv», з колегами із ZB Med здійснено спробу передачі файлів документів різних об'ємів електронною поштою. Для результативності передачі було узгоджено формати та об'єми файлів, архіватори, кодування текстів тощо.

Придбані знання й накопичений практичний досвід організації сільового пошуку та замовлення літератури під час дії проекту INTAS дозволяють говорити про готовність фахівців ЦКТ бути рівноправними партнерами світових бібліотек та служб доставки документів в інформаційному співробітництві.

Підсумовуючи, зазначимо, що в умовах інтенсивних наукових пошуків і розвитку досліджень у найважливіших напрямках науки в країні підвищується попит на наукову інформацію, а бібліотеки мають забезпечити підтримку науковців у двох основних напрямках:

- ◆ забезпечити доступ до світових ІП та допомогти у пошуку наукової інформації;
- ◆ оперативно надати вченому потрібний документ (статтю, книгу та ін.).

Отже, необхідно поширювати власні можливості на впровадження нових інформаційних технологій, активізувати існуючі й налагоджувати нові дієві зв'язки із зарубіжними установами для організації системи послуг по найповнішому та найоперативнішому задоволенню інформаційних потреб науковців у всіх регіонах України.

1. Арсеєнко Т. І., Малолєтова Н. І. Міжнародний книгообмін як один з видів інформаційної діяльності Бібліотеки // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація: Наук. пр. НБУВ. Вип. 1. — 1998. — С. 281—288.

2. Бровкін А. Г. Міжнародні зв'язки Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (проблеми та перспективи розвитку) // Там же. — С. 179—189.

3. З досвіду роботи Науково-технічної бібліотеки ННЦ ХФТІ в умовах «інформаційного голоду» / В. І. Лапшин, А. Г. Шепелев, Ю. П. Курило та ін. // Там же. — С. 278—280.

4. Баркова О. В. Звіт про роботу семінару учасників програми INTAS, 18—25 вересня 1999, Ганновер, Кельн [Електрон. ресурс] Спосіб доступу: URL: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2000/00bovupi.html>. — Загол. з екрану.

5. Баркова О. В. Звіт про роботу за проектом INTAS у 1997—1999 р. [Електрон. ресурс] Спосіб доступу: URL: <http://www.nbuv.gov.ua/articles/2000/00bovupi.html>. — Загол. з екрану.

Ольга Баркова,

м. н. с. відділу електронного каталогу НБУВ

© Баркова О. В., Київ, 2000

Матяш І. Б. Українська архівна періодика 1920—1930-х рр.: історія, бібліографія, бібліометрія. — К., 1999. — 480 с.

З прискоренням процесів інформатизації суспільства в Україні значно поживалися дослідження в галузі історії української періодики, що сприяє повнішому включенню її до системи сучасних комунікацій. Доброю ознакою є поява праць із галузевої періодики. Серед них чільне місце займає ґрунтовне дослідження І. Б. Матяш, яке відбиває широке коло проблем з історії, бібліографії та бібліометрії української архівної періодики 1920—1930 рр.

Цей різновид періодики на тривалий час випав з поля зору дослідників — архівістів, бібліографів, книгознавців, — хоча феномен появи в 20-ті роки ХХ ст. значної кількості архівних видань давно потребував пояснення та вивчення. До виходу монографії І. Матяш єдиною ознакою уваги до архівної періодики було створення істориками кількох елементарних бібліографічних покажчиків до найвідоміших в Україні архівних видань. Що ж до інших, то деякі з них навіть не включено до бібліографічних покажчиків української періодики, оскільки не всі віднайдені фахівцями.

У той час на сторінках періодики активно формувалися принципово нові методологічні та методичні засади архівознавства, відточувався методичний, термінологічний інструментарій архівістів. Це окреслило шляхи розвитку архівознавства в Україні на багато десятиріч.

На початку монографії авторка охарактеризувала загальний стан архівної періодики і дала досить детальний аналіз кожного з періодичних архівних видань. Розповідь про них — це своєрідні міні-дослідження, які відтворюють історію видання, участь у ньому вчених, архівістів. Частину нарисів присвячено виданням, маловідомим навіть фахівцям. Йдеться, зокрема, про часопис «Українська старовина». З ним пов'язане започаткування в Україні архівної періодики. Багато уваги приділяє дослідниця історії створення та діяльності відоміших архівних видань: «Архівна справа» (1925—1931), «Червоний архів» (1926), «Радянський архів» (1931—1932), «Бюлетень Центрального архівного управління УСРР» (1925—1931) та

ін. Аналізуються й менш відомі, проте важливі з точки зору розвитку архівної справи в країні видання: офіційні бюлетені ЦАУ УРСР, місцеві архівні бюлетені, котрі до останнього часу взагалі не залучалися в науковий обіг.

Великий практичний інтерес для всіх, хто працює з архівною періодикою України, становить найбільший за обсягом другий розділ дослідження. Він містить тематичний анотований бібліографічний покажчик з матеріалів української архівної періодики 20—30-х років ХХ ст. Як наголошувалося, не кожне архівне періодичне видання навіть відбито у звичайних бібліографічних покажчиках, не кажучи про анотовані. Це значно ускладнює користування журналами, оскільки повні їх комплекти мають далеко не всі великі бібліотеки країни.

І. Матяш уперше в історії української бібліографії створила анотований синтетичний зведений покажчик матеріалів з архівної періодики, який за хронологією охоплює українську архівну періодичку за 20 років її історії — з 1919 по 1938 р. Ретельно розроблено його структуру. На відміну від покажчиків, складених свого часу Г. Я. Сергієнком (охоплюють обсяг лише трьох журналів, що мають усього сім розділів, а фактично — шість, оскільки один містить лише ілюстрації), І. Матяш виділила у структурі 22 розділи. Серед них є дуже важливі, зокрема: «Архівна справа в особах», «Архівна справа за кордоном», «Співпраця з науковими установами», «Архівна бібліографія» та ін. Особливо цінні авторські акценти щодо посилення уваги до персоналій — аспекту діяльності в часописах архівістів, істориків. У кожному розділі перелік публікацій та короткі анотації до них подаються в хронологічній послідовності. В покажчик розміщено 1550 різних публікацій, що дозволяє вільно орієнтуватися в масиві архівної періодики 20—30-х років.

Покажчик, на жаль, «схований» усередині монографічного дослідження, і це ускладнить звернення до посібника читачів, оскільки в каталогах бібліотек він не відбитий під самостійною назвою.

Тому доцільно було б видати його окремо.

Корисними для читачів будуть матеріали заключної частини дослідження, де подано кількісний аналіз відомостей про архівну періодику в бібліометричному вигляді. У проблемно-тематичному розрізі публікацій української архівної періодики авторка зробила цікаві узагальнення, важливі для розуміння процесів, що відбувалися у той час в архівній справі. По-перше, підтверджується висновок істориків про розквіт історичної періодики в 20-ті роки. Для архівних видань найактивнішими й найпліднішими були 1925—1926 рр. (с. 425). Їх лівову частку становили центральні видання (с. 429). Головними тематичними блоками в періодиці були: офіційні документи (412 назв), матеріали про стан архівної справи (161), археографічна робота архівних установ (89), архівна бібліографія (74), теорія і методика архівної справи (74). Звичайно, цінність поданої бібліометричної інформації значно зросла б, якби І. Матяш паралельно проаналізувала зміст публікацій. Сподіваємося, що ці аспекти відіб'ються в наступних працях дослідниці.

У додатках до книги подано основні бібліографічні відомості про видання архівної періодики в Україні (с. 445—453), перелік публікацій про

архівну періодику (с. 454—456), покажчики імен, географічних назв. Відсутній лише предметний покажчик, а його наявність істотно полегшила б орієнтування в проблемах розвитку теорії і практики архівної справи в нашій країні, оскільки саме 20-ті роки були визначальними щодо цього.

Але, підкреслимо, всі, хто цікавиться архівною періодикою, отримали цінну книгу, доброго порадики-путівника у складному процесі опанування матеріалів української періодики.

1. *Сергієнко Г. Я.* Покажчик до журналу «Архівна справа» // Наук.-інф. бюл. Арх. упр. УРСР. — 1958. — № 1 (31). — С. 111—130.

2. *Сергієнко Г. Я.* Покажчик до журналу «Архів Радянської України» // Там же. — 1958. — №3 (33). — С. 148—153.

3. *Майборода Р. В., Шандра В. С.* Покажчики змісту архівознавчих та археографічних видань // Укр. археогр. щорічник. — Нова серія. — Вип. 1. — К., 1992. — С. 418—436.

Борис Корольов,

д. і. н., проф. Київського Національного університету імені Тараса Шевченка

Jakub Wjaclawk. Serbska bibliografija. — Budysin, 1959—1999

Загальні багатогалузеві бібліографії відіграють виняткову роль у розробці наукових проблем. «Серболужицьку бібліографію» присвячено маловідомому широкій громадськості факту — найменшому слов'янському народові — лужичанам — слов'янському острівцю на території ФРН (землі Бранденбург і Саксонія). У цих регіонах лужичани (зараз їх понад 50 тис.) проживають уже більше тисячу років¹. Усупереч драматичній історії народу, він зумів зберегти свою мову, духовну культуру, звичаї і традиції. Культурним центром Лужиці є місто Будишин (Бауцен). Саме тут видавництво «Домовіна» (Вітчизна), котре видає книги, журнали, газети та іншу друковану продукцію лужицькими мовами (існують дві літературні мови: верхньолужицька та нижньолужицька), в серії «Праці Сербського інституту» сорок років випускає окремими томами фундаментальну бібліографію світової сорабістики,

¹ *Cornakes J.-M.* Serbja — slowjanscy domorodni: Nemskeje // Питання сорабістики. — Львів, 1999. — С. 75—80; Лужицькі серби. — Львів, 1997.

восьмий том якої побачив світ у 1998 р. Це ґрунтовне наукове видання має свою багаторічну історію.

Першу спробу укласти й видати подібну бібліографію було здійснено відомим лужицьким ученим-бібліографом, засновником лужицької бібліографії Якубом В'яцлавком (Jakub Wjaclawk, нім. Jakob Jaszwauck, 1885—1951), котрий у 1929 р. в Лейпцизі опублікував об'ємну «Лужицьку бібліографію» («Wendische (Sorbsche) Bibliographie»)². Автор подав бібліографічний опис праць учених-сорабістів різних країн, повідомлення про книги та іншу друковану продукцію, яка виходила лужицькими мовами в ХІХ—ХХ ст. Попри те, що в бібліографії були окремі пропуски (через об'єктивні й суб'єктивні причини), — це видання вперше широко і багатогранно документувало лужицьке друковане слово.

² Про діяльність Я. В'яцлавка див.: Nowy biografiski slownik. — Budysin, 1984. — С. 615—616.

© Корольов Б. І., Київ, 2000

Перерва майже в 30 років відділяє працю Я. В'яцлавка та опублікований у 1959 р. перший том «Сербської бібліографії», виданий під ред. Ю. Млинка Сербським інститутом. Сюди було включено опис сорабістичних видань за 1945—1957 рр. з додатком БО сорабістики до 1945 р. — усього 4003 публікацій наукової, художньої та іншої лужицької літератури, випущеної лужицькими, чеською, польською, німецькою й іншими мовами.

Наступний том «Сербської бібліографії» (1968) присвячено сорабістичним публікаціям 1958—1965 рр. (560 с., описано 8785 праць). Третій том (1972) (під ред. Ізольди Гардош) включав сорабістичні дослідження 1966—1970 рр. Над книгою, де було зафіксовано й описано 5106 публ., працювали відомі лужицькі вчені: Ю. Млинк, Ю. Кнебела, Г. Фаска. Четвертий том (1978) охоплює 7075 од. сорабістичних матеріалів, які побачили світ у 1971—1975 рр. П'ята книга вийшла друком у 1981 р. під ред. М. Валиди і фіксує сорабістичні дослідження (7991 публ.) 1976—1980 рр. Шостий том (1989) містив опис 5528 публ., які випускалися протягом 1981—1985 рр. Сьомий (1994) і восьмий (1998) томи редагував відомий лужицький бібліограф Франц Шен. Вони охоплюють 1986—1990 та 1991—1995 рр. і відповідно в них задокументовано 6194 та 6522 сорабістичні праці, художні тексти, переклади тощо. Таким чином, «Сербська бібліографія» з 1959 по 1995 рр. зафіксувала 51204 назви друкованої продукції, яка торкалася лужицької проблематики. Це були наукові праці, переклади, художні твори тощо і лужицьких, і зарубіжних авторів. Значна кількість БО творів іномовних авторів свідчить про інтерес міжнародної громадськості до Лужиці.

Структура видання (зокрема й того тому, що вийшов у 1929 р.) прозора, зручна, вміщує майже вичерпну інформацію. Весь бібліографічний матеріал систематизовано в тематичних розділах. Так, у розділ «Загальні відомості про Лужицю» ввійшли підрозділи, присвячені питанням національної політики, культури, історії, громадським організаціям та ін. У наступний — теми: «Масмедіа: преса, радіо, телебачення, кінофільм тощо». Окремий — архівна справа, книгознавство, видавнича діяльність. У бібліографії виділено географічний опис Лужиці (природа, корисні копалини, клімат тощо). Спеціальні розділи відведено діяльності лужицької національно-просвітницької організації — «Домовини»; лужицькій науці: мовознавству, історії, фольклору, літературі, релігії, театру тощо.

Кожний том праці не лише достатньою мірою документує і фіксує сорабістичні матеріали, які з'явилися поза межами Лужиці, а й описує

переклади лужицької літератури в різних країнах, подає відомості про переклади творів іномовних авторів лужицькими мовами. Це робить видання важливим джерелом для науковців і всіх тих, для кого становлять інтерес сорабістичні проблеми.

У «Сербській бібліографії» Я. В'яцлавка вперше відбито україніку на сторінках лужицької преси. Україністичних матеріалів автор наводить небагато, але вони мають значну цінність. По-перше, їх авторами були лужичани. По-друге, вони документують рівень знайомства лужицьких сербів з Україною в ХІХ — на початку ХХ ст. В україністичній частині бібліографії, безперечно, є «білі плями» (бібліограф виконав велику підготовчу роботу самотужки в несприятливий для Лужиці час), але, разом з тим, фіксація цих матеріалів — то важливий документ українсько-лужицьких зв'язків ХІХ — початку ХХ ст.

Серед найцікавіших україністичних матеріалів є повість лужицького письменника Міхала Августа Краля (1836—1905) «Три роки в Росії. Історична повість з часів війни з Наполеоном» («Tri leta w Ruskej. Historicka originalna powiesc z Napoleonowych wojnow», журнал «Luzican», 1866), де описано долю полоненого лужичанина, котрий три роки прожив в Україні³. Зареєстровано також новелу «Руський співак». Спогад про часи світової війни («Rusky spewag». Doromipijenka na swetowu wojnu». «Predrenak», 1925) та анонімне оповідання «Stazija» («Serbske powiny», 1926). У свою бібліографію Я. В'яцлавк включив і відомі нариси Я. А. Галана (1853—1921) про враження того від перебування в Україні та Росії: «Дречін — Петроград — Єкатеринослав» (Luzican, 1879) та «Петроград — Єкатеринослав — Дречін» (Luzican, 1882), а також «Мандрівка по слов'янських землях» (Luzican, 1886) та ін.⁴ Із перекладних творів у бібліографію включено переклад східнослов'янського фольклору, що вийшов окремою книжкою в Будишині (1927).

Опубліковані в лужицькій пресі вищезгадані твори фактично є першими, з яких лужицький читач знайомився з письменством України. На жаль, ці матеріали недосліджені й маловідомі її громадськості.

Плідним продовженням бібліографічної діяльності Я. В'яцлавка є вісім томів «Сербської бібліографії», про які йшлося вище. В передмові до першого тому його упорядник, д-р Ю. Млинк,

³ Лучук В. До початків української теми в серболужицькій літературі // Проблеми слов'янознавства. Вип. 37. — Львів, 1988.

⁴ Моторний В., Трофимович К. Серболужицкая литература. — Львов, 1987. — С. 109—111.

пише, що нове видання є логічним продовженням великої праці, розпочатої Я. В'яцлавком, котрий самостійно працював над лужицькими довідниками до 1950 р. Зібрані, але не опубліковані ним матеріали, в тому числі й україніка, ввійшли в перший повоєнний том «Сербської бібліографії».

У першому томі, де вміщено як додаток матеріали ХІХ ст. і міжвоєнного двадцятиліття, описано праці, надруковані у львівській пресі про Лужицю ще в ХІХ ст. (напр., «Лужичани в Саксонії і Пруссії», «Слово», 1886; «Лужицько-сербський народ», «Діло», 1888 та ін.). Серед перших повоєнних публікацій у Лужиці, присвячених Україні, бібліографія подає переклади творів М. Гоголя («Тарас Бульба», «Миргород» та ін.), народне оповідання «Грицько і пан» (1956), статті про мандрівку І. Срезневського в Лужицю, про творчість Т. Г. Шевченка (1949) тощо.

З кожним томом україністичних БО ставало дедалі більше, що свідчило про зростання, рівень та інтенсивність українсько-лужицьких взаємин.

Починаючи з описів україніки кінця 50-х років, «Сербська бібліографія» подає матеріали про праці українських сорабістів К. Трофимовича, Л. Ройзензона, В. Лучука, О. Димчака, В. Моторного та ін., фіксує всі статті, надруковані в окремих випусках збірника «Проблеми слов'янознавства» (Львів), журналів «Всесвіт», «Жовтень», «Прапор», у газетах «Вільна Україна», «Львівська правда», «Літературна Україна» та ін., а також у збірнику, який видається в Лужиці – «Letopis», у будишинському журналі «Rozhľad» тощо. Бібліографія відбиває всі переклади лужицької літератури в Україні (твори Ю. Коха, К. Лоренца, Б. Дирліха, М. Фелькеля, Бено Будара, Ю. Брезана та ін.).

Про популяризацію української літератури свідчать матеріали в Лужиці: відомості про пе-

реклади творів І. Франка, М. Коцюбинського, І. Драча, Л. Костенко, Д. Павличка, Р. Братуня, В. Лучука, М. Петренка та ін. Упорядники бібліографії реєструють студії лужицьких письменників і вчених про творчість Т. Шевченка (М. Фелькель, Б. Дирліх), І. Франка (М. Каспер, М. Фелькель), М. Коцюбинського (К. Малінкова) та ін., згадують про лужицькі матеріали у Шевченківському словнику, в УЛЕ тощо. Тобто, «Сербська бібліографія» нагромаджує практично всі публікації, які з'являються в Україні й Лужиці про українсько-лужицькі зв'язки.

Бібліографічну роботу з підготовки чергових томів праці успішно продовжує науково-дослідний Сербський інститут в Будишині. Про це свідчать бібліографічний опис, надруковані в науковому збірнику установи «Letopis» (1996–1999). У його останньому, другому, номері опубліковано вибіркочну сорабістичну бібліографію (в т. ч. україніку за 1999 р.). Подібні матеріали є підґрунтям для майбутніх томів.

Зазначимо, що й в Україні з'явилося кілька видань, де вміщено сорабістичну бібліографію: «Українська та російська сорабістика ХІХ–ХХ вв. Бібліографічний покажчик» (Харків, ХДУ, 1993); «Українська література в загальнослов'янському і світовому літературному контексті» (К., 1991, т. 4; 1994, т. 5).

Отже, завдяки «Сербській бібліографії» слов'янознавча наука збагатилася свій арсенал, а науковці отримали надійний дороговказ, за допомогою якого можуть активізувати творчий пошук у галузі сорабістики.

Володимир Моторний,

д. ф. н., проф. Львівського державного університету
ім. І. Франка

Содержание

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ КОММУНИКАЦИИ И ИНФОРМАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ

Радченко В. Создание элементов национальной системы информационных ресурсов по научно-технической и экономической информации 2

Корниенко В. Проблемы развития стандартизации библиотечного и издательского дела в Украине (аналитический обзор) 6

БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННЫЕ РЕСУРСЫ

Бардиер К. «Информационная и вычислительная техника» (иерархическая структура раздела рубрикатора) 12

БИБЛИОТЕЧНЫЕ ФОНДЫ – ИСТОЧНИК ПО ИСТОРИИ, НАУКЕ, КУЛЬТУРЕ, ОБРАЗОВАНИЮ

Вересовська Т. Издательская и библиографическая деятельность Института демографии УАН – ВУАН (1919–1928) 19

Варава Т. Словарные комиссии УАН–ВУАН(1918–1933) 24

БИБЛИОТЕКИ УКРАИНЫ

Романюк М. Научные достижения и творческий поиск Львовской научной библиотеки им. В. Стефаника НАН Украины 28

ЛИНГВИСТИЧЕСКОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ БИБЛИОТЕЧНО-ИНФОРМАЦИОННЫХ СИСТЕМ

Лучик А. Отображение эквивалентов слова в базовых словарях украинского языка 35

НАШИ КОЛЛЕГИ

Вальо М. Владимир Теодорович Полек 39

ПОДАРКИ БИБЛИОТЕКЕ

Добко Т. Из личной библиотеки Богдана Ясинского 42

ЮБИЛЕИ БИБЛИОТЕК

Клименко С. Тальновской центральной библиотеке – 100 5

Сушко И. Библиотеке Днепропетровского технического железнодорожного транспорта – 70 11

Максимова Н. Научно-технической библиотеке Украинского государственного химико-технологического университета – 70 23

Павловская Н. Научно-технической библиотеке Приднпровской государственной академии строительства и архитектуры – 70 44

Гольдбина А. Библиотеке Киевского государственного университета технологий и дизайна – 70 44

ФАКТЫ НАУЧНОЙ ЖИЗНИ. ХРОНИКА СОБЫТИЙ

Шульгина В. Второй международный музыкологический конгресс «Шопен и его творчество» 38

Ковальчук Г. Книжные памятники: опыт России 46

Баркова О. Информационное обслуживание научных работников по программе INTAS (1997–1999) 49

Вишневецкая Л. Юбилейные чтения академика В. И. Вернадского 2 стр. обл.

РЕЦЕНЗИИ

Пинчук Ю., Ясь О. Ковальский М. П. Этюды по истории Острога 34

Королев Б. Матяш И. Б. Украинская архивная периодика 1920–1930-х гг. 52

Моторный В. Jakub Wjaclawk. Serbska bibliografija 53

Content

DOCUMENTARY COMMUNICATIONS AND INFORMATION TECHNOLOGIES

Radchenko V. Creating the Elements of National System of Information Resources in Technical and Economic Information 2

Kornienko V. Problems of the Development of Standards on Librarianship and Publishing in Ukraine (analytical review) 6

LIBRARY AND INFORMATION RESOURCES

Bardier K. «Information and Computing Engineering»: Hierarchical Structure a Chapter of NLUV Subject Headings 12

LIBRARY COLLECTIONS – THE SOURCE OF THE HISTORY OF SCIENCE, CULTURE AND EDUCATION

Veresovska T. Bibliographic and Publishing Activity of the Institute of Demography of the Ukrainian Academy of Sciences (1919–1928) 19

Varava T. Activity of the Lexicographic Commissions of the National Academy of Sciences (1918–1933) 24

UKRAINE'S LIBRARIES

Romaniuk M. V. Stephanyk Lviv Research Library – Scientific Achievements and Creative Searching 28

LINGUISTIC SUPPORT OF LIBRARY AND INFORMATION SYSTEMS

Luchyk A. Reflection of the Word Equivalents in the Essential Vocabularies of Ukrainian Language 35

OUR COLLEAGUES

Valio M. Volodymyr Theodorovych Polek 39

GIFTS TO THE LIBRARY

Dobko T. From Bohdan Yasynsky's Private Library 42

LIBRARIES' ANNIVERSARIES

Klymenko S. Centenary of Talniv Central Library 5

Sushko I. Library of Dnipropetrovsk Technical University of Railway Transport is 70 11

Maksymova N. 70 years of Scientific Technical Library of Ukrainian State Chemical and Technological University 23

Pavlovskaya N. 70 years of Scientific Technical Library of Prydniprovsk State Academy of Construction and Architecture 44

Holydbina A. Library of Kyiv State University of Technology and Design is 70 44

FACTS OF SCIENTIFIC LIFE. EVENTS' CHRONICLE

Shulgina V. The Second International Music Congress «Chopin and His Creative Work» 38

Kovalchuk G. Books' Relics: Russian Experience 46

Barkova O. Information Service of Scholars within INTAS Program (1997–1999) 49

Vyshnevskaya L. Jubilee Reading Devoted to Academician V. I. Vernadsky 2 page of the cover

REVIEWS

Pinchuk J., Yas O. Kovalskyi M. P. A Study on Ostroh History 34

Korolov B., Matiasch I. B. Ukrainian Archival periodicals 1920–1930 52

Motorny V. Jakub Wjaclawk. Serbska bibliografija 53

Inhalt

DOKUMENTARISCHE KOMMUNIKATION UND INFORMATIONSTECHNOLOGIEN

Radčenko V. Die Schaffung der Elementen des Nationalsystems für Informationsressource auf dem Gebiet wissenschaftlich-technischen und wirtschaftlichen Information 2

Kornijenko W. Die Entwicklung der Standardisierung der Bibliotheks- und Verlagswesens in der Ukraine (Analytische Übersicht) 6

BIBLIOTHEKS- UND INFORMATIONSRESSOURCEN

Bardier K. «Informations- und Rechner-technik» (Hierarchische Struktur der Rubrikatorabteilung) 12

BIBLIOTHEKSBESTÄNDE ALS QUELLE AUS DER GESCHICHTE, KULTUR UND BILDUNG

Weresowska T. Bibliographie- und Verlagstätigkeit des Instituts für Demographie der Ukrainischen Akademie der Wissenschaften (1919–1928) 19

Warawa T. Wörterbuchkommissionen der Ukrainischen Akademie der Wissenschaften (1918–1933) 24

BIBLIOTHEKEN DER UKRAINE

Romanjuk M. Wissenschaftliche Leistungen und Nachforschungen der Lwower Wissenschaftlichen Stefanyk-Bibliothek der Nationalen Akademie der Ukraine 28

LINGUISTISCHE VERSORGUNG DER BIBLIOTHEKARISCH-INFORMATIONELLEN SYSTEMEN

Lučyk A. Die Widerspiegelung der Wortäquivalenten in den

Grundwörterbücher der ukrainischen Sprache 35

UNSERE KOLLEGEN

Waljo M. Wolodymyr Poljek 39

GESCHENKE FÜR DIE BIBLIOTHEK

Dobko T. Aus der personalen Bibliothek von Bohdan Jasinsky 42

BIBLIOTHEKSJUBILÄEN

Klymenko S. 100 Jahrestag Talnower Zentralbibliothek 5

Suschko I. 70 Jahrestag der Bibliothek der Dnipropetrower Technischen Universität für Eisenbahntransport 11

Maksymova N. 70 Jahrestag der Wissenschaftlichen Bibliothek der Ukrainischen Universität für Chemie- und Technologie 23

Holudbina A. 70 Jahrestag der Bibliothek Kiewer staatlichen Universität für Technologie und Designe 44

FAKTEN DES WISSENSCHAFTLICHEN LEBENS. CHRONIK DER EREIGNISSEN

Kovalčuk H. Bücherdenkmäler: Russlandserfahrung 46

Barkowa O. Informationsversorgung der Wissenschaftler mit Programm INTAS (1997–1999) 49

Wyschnewska L. Jubiläumslesungen für Akademiemitglied W. Wernadsky 2 Seite des Umschlages

REZENSIONEN

Pinčuk Ju., Jas' O. Kowalsky M. P. Die Bilder aus Ostroger Geschichte 34

Koroljow B. Matjasch I. B. Ukrainische Archivperiodikum 1920–1930 52

Motorny W. Jakub Wjaclawk. Serbska bibliografija 53

Sommaire

COMMUNICATIONS DOCUMENTAIRES ET TECHNOLOGIES INFORMATIQUES

Radčenko V. La création des éléments du système national de ressources informatiques de l'information économique et scientifique-technique 2

Kornijenko V. Les problèmes du développement de la standardisation de l'activité éditoriale et de bibliothèque (aperçu analytique) 6

RESSOURCES BIBLIOTHÉCO-INFORMATIQUES

Bardière K. «Techniques informatiques»: structure hiérarchique de la division du rubricateur de la BNVI 12

FONDS DES BIBLIOTHÈQUES – SOURCES DE L'HISTOIRE, DE LA SCIENCE, DE LA CULTURE ET DE L'INSTRUCTION

Veressovska T. L'activité éditoriale et bibliographique de l'Institut démographique près l'Académie des sciences d'Ukraine (ASU)–Académie nationale des sciences d'Ukraine (ANSU) (1919–1928) 19

Varava T. Les Commissions lexicographiques de l'Académie Nationale des sciences (1918–1933) 24

BIBLIOTHÈQUES DE L'UKRAINE

Romaniouk M. Les succès scientifiques et la recherche créatrice de la Bibliothèque scientifique Stephanyk de Lviv près l'ANSU 28

L'ÉQUIPEMENT LINGUISTIQUE DES SYSTÈMES BIBLIOTHÉCO-INFORMATIQUES

Loutchyk A. Le rendu des équivalents d'un mot dans les dictionnaires de base de la langue ukrainienne 35

NOS COLLÈGUES

Valio O. Volodymyr Poljek 39

DES FONDS DES BIBLIOTHÈQUES LES DONNÉES À LA BIBLIOTHÈQUE

Dobko T. De la bibliothèque privée de Bogdan Iassinsky 42

ANNIVERSAIRES DES BIBLIOTHÈQUES

Klymenko S. Le centenaire de la Bibliothèque centrale de Tałné 5

Souchko M. A l'occasion du 70-e anniversaire de la Bibliothèque de l'Université technique des transports ferroviaires de Dnipropetrovsk 11

Maksimova N. A l'occasion du 70-e anniversaire de la Bibliothèque scientifique et technique de l'Université d'Etat chimico-technologique ukrainienne 23

Pavlovska N. A l'occasion du 70-e anniversaire de la Bibliothèque scientifique et technique de l'Académie d'Etat d'architecture et de construction de Prédniprovsk 44

Golydbina A. A l'occasion du 70-e anniversaire de la Bibliothèque de l'Université d'Etat des technologies et du design de Kyiv 44

FAITS DE LA VIE SCIENTIFIQUE. CHRONIQUE DES ÉVÉNEMENTS

Choulgina V. Le 2-e congrès musicologique international sur le thème «Chopin et son oeuvre» 38

Kovaltchouk G. Les monuments du livre: l'expérience de la Russie 46

Barkova O. La desserte informatique des chercheurs sur le programme INTAS (1997–1999) 49

Vychnevskya L. Les lectures jubilaires en l'honneur de l'académicien V. I. Vernadsky

COMPTES RENDUS

Pinctchouk You., Iass O. Kowalsky M. Les études sur l'histoire d'Ostroger 34

Koroliov B. Les périodiques d'archives ukrainiens (1920–1930) 52

Motorni V. Jakub Wjaclawk. Serbska bibliografija 53

Аннотации

Радченко В. Создание элементов национальной системы информационных ресурсов по научно-технической и экономической информации

Проанализированы особенности развития в Украине рынка информационной продукции и расширение предпринимательства в этой сфере. Поднимаются проблемы доступа отечественного пользователя к мировым информационным ресурсам, освещается деятельность Киевского государственного центра научно-технической и экономической информации (КиевЦНТЭИ), ответственного за лицензирование и трансферы украинских технологий в зарубежные государства.

Корниенко В. Проблемы развития стандартизации библиотечного и издательского дела в Украине (аналитический обзор)

Раскрываются проблемы стандартизации, информационного и издательского дела в Украине. Прослежено развитие новых библиотечно-информационных технологий, направленных на оперативный поиск внутрисистемной, межведомственной, отечественной и международной информации и обмен ею, что на современном этапе осуществимо лишь на основе согласованных и взаимосвязанных стандартов.

Бардиер К. «Информационная и вычислительная техника» (иерархическая структура раздела рубрикатора)

В поле зрения автора статьи – основные вопросы, связанные с разработкой и внедрением изменений и дополнений к разделу рубрикатора НБУВ «Информационная и вычислительная техника». Приведены его основные подразделы и иерархическая структура. Рассмотрены особенности структуры раздела и вспомогательных средств (система специальных типовых делений и алфавитно-предметный указатель), предоставляющих новые возможности для улучшения тематического и предметного поискового аппарата научной библиотеки.

Вересовская Т. Издательская и библиографическая деятельность Института демографии УАН–ВУАН (1919–1928)

Автор статьи доводит до ведома широких кругов общественности малоизвестное даже для научной среды, чрезвычайно ценное для современных исследователей и нынешнего развития демографической отрасли творческое наследие уникального учреждения 20-х годов XX ст., функ-

ционирующего в структуре Украинской Академии наук, – Демографического института, единственного в то время в мире.

Варава Т. Словарные комиссии УАН–ВУАН (1918–1933)

Через призму актуальности для науки нового тысячелетия рассматривается мониторинг словарного обеспечения научных исследований, которые велись с конца 10 – в начале 30-х годов XX в. в специально созданных при Украинской Академии наук Словарных комиссиях. Этим были заложены крепкие научные основы для развития терминологической системы в Украине, традиции которой требуют не только скрупулезного изучения (что и осуществляет автор статьи), но и последовательного продолжения современными учеными, библиотекарями, информационными работниками.

Романюк М. Научные достижения и творческий поиск Львовской научной библиотеки им. В. Стефаника НАН Украины

В ракурсе неотложных научных и библиотечных проблем современности анализируются наработки одной из ведущих научных библиотек Украины. Освещены особенности деятельности этого научно-исследовательского института, имеющего приоритетные направления работы, цель которых – формирование полного репертуара украинской периодики XIX–XX вв., раскрываются рукописные фонды и те, которые содержат произведения искусства; сотрудничество с другими библиотеками страны по проблеме создания Национальной библиографии и другие вопросы. Прослежены особенности творческих традиций двух научных школ – библиографов-исследователей украинской книги и исследователей периодики.

Лучик А. Отображение эквивалентов слова в базовых словарях украинского языка

Выявлены особенности составления словарей на любом языке, в том числе библиотечковедческих, книговедческих, по информатике и т.д., связанные с накоплением научных, теоретических сведений о его структуре, семантические и другие особенности. На основании изучения развития лингвистической мысли автор анализирует процесс лексографической практики, которая отражает специфику того или другого языка.

Summary

Radchenko V. Creating the Elements of National System of Information Resources in Technical and Economic Information

The author analyses the peculiarities of information products market development and the enterprises in this area in Ukraine.

The article deals with the problems of Ukrainian users access to the information resources worldwide. Also included is a survey of the activity of Kyiv State Centre of Scientific, Technical and Economic information which has assumed the responsibility for licencing and transferring Ukrainian technology abroad.

Kornienko V. Problems of the Development of Standards on Librarianship, Information and Publishing in Ukraine (analytical review)

The article deals with the problems of standards on librarianship, information and publishing in Ukraine. The author traces

the development of new library and information technologies for efficient searching and exchanging of data. This searching and exchanging could be possible only on the base of agreed and interrelated standards.

Bardier K. «Information and Computing Engineering»: Hierarchical Structure a Chapter of NLUV Subject Headings

The article examines the main problems related to elaborating and implementing of changes and additions to NLUV subject headings chapter «Information and Computing Engineering». Its main subdivisions and hierarchical structure are covered. The author focuses on peculiarities of chapter's structure and on its auxiliary tools (system of special common subdivisions, alphabetic subject index), which offer new opportunities for subject searching.

Veresovska T. Bibliographic and Publishing Activity of the Institute of Demography of the Ukrainian Academy of Sciences (1919–1928)

The author acknowledges the little known (even for scholars) but valuable achievements of the Demographic institute – the unique institution operated in 20-th years of XX century. It was the only such institute in the world.

Varava T. Activity of the Lexicographic Commissions of the National Academy of Sciences (1918–1933)

The paper focuses on the study of the lexicography providing help to scientific research. It was initiated on the end of 1910–beg. of 1930-th years of XX century by Lexicographic Commissions founded at the Ukrainian Academy of Sciences.

These Commissions created the base for development of terminological system in Ukraine.

Romaniuk M. V. Stephanyk Lviv Research Library –

Scientific Achievements and Creative Searching

The article examines the achievements of one of the leading research libraries in Ukraine in the light of modern scientific and library issues. The author focuses on the priority trends of Library activity: creating of full bibliography of Ukrainian periodicals of XIX–XX centuries; describing of manuscripts, prints and art reproductions; national bibliography, etc. The article traced the peculiarities of two scientific schools represented by bibliographers-researchers of Ukrainian books and researchers of periodicals.

Luchyk A. Reflection of the Word Equivalents in the Essential Vocabularies of Ukrainian Language

The author traces the peculiarities of compiling vocabularies including dictionaries on library and book science, information, etc. There is the analysis of lexicographic practice on the base of development of linguistic thought.

Inhalt

Radchenko V. Die Schaffung der Elementen des National-systems für Informationsressource auf dem Gebiet wissenschaftlich-technischen und wirtschaftlichen Information

Es werden die Besonderheiten der Entwicklung des Marktes von Informationsproduktion und Ausbreitung des Unternehmens in der Ukraine auf diesem Gebiet analysiert. Man erörtert Problemen des Zugriffs des heimatlichen Benutzers zur Weltinformationsressourcen und erleuchtet die Tätigkeit Kiewer Staatlichen Zentrums für wissenschaftlich-technische und ökonomische Information, der sich für Lizenz und Transfers ukrainischen Technologien ins Ausland verantwortlich ist.

Kornijenko W. Die Entwicklung der Standardisierung auf dem Gebiet des Bibliothekswessens, informations- und Verlagswesens in der Ukraine (Analytische übersicht)

Man beschreibt die Probleme der Standardisierung der Informatik und Verlagswesens in der Ukraine. Es wurde die Entwicklung der neuen Informations- und Bibliothekstechnologien, die auf die Suche und Austausch inneren, amtlichen und internationalen Information gerichtet sind, verfolgt.

Bardier K. «Informations- und Rechner-technik» und ihre hierarchische Struktur der Rubrikatorabteilung der Wernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine

Der Autor beleuchtet die Hauptfragen, die mit der Ausarbeitung und Einführung der Änderungen und Ergänzungen zur Rubrikatorabteilung der Wernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine «Informations- und Rechner-technik» verbunden sind. Es werden ihre Hauptgliederungen und hierarchische Struktur angeführt und die Besonderheiten der Abteilungstruktur und der Hilfsmittel (System von speziellen Typenteilungen und Nominal- und Sachkataloge) untersucht.

Weresowska T. Bibliographie- und Verlagstätigkeit des Instituts für Demographie der Ukrainischen Akademie der Wissenschaften (1919–1928)

Der Autor des Artikels veröffentlicht sogar für wissenschaftliche Kreise wenig bekannten schöpferisches Nachlaß der unikalen Anstalt der zwanziger Jahren des 20 Jh. – Instituts für

Demographie, das in der Struktur der Ukrainischen Akademie der Wissenschaften funktionierte. Dieses Institut war damals einzigartig in der Welt und seine Tätigkeit besonders für zeitgenössischen Forscher der Demographie sehr aktuell und wichtig ist.

Warawa T. Tätigkeit der Kommission für Wörterbücher der Nationalen Akademie der Wissenschaften (1918–1933)

Es wird durch Prisma der Aktualität für Wissenschaft des neuen Jahrhunderts Monitorium der Versorgung der Forschungen mit den Wörterbücher erforscht. Diese Arbeit wurde noch in 10. – Anfang der 30. Jahren des 20 Jh. in speziell bei der Ukrainischen Akademie der Wissenschaften geschaffenen Kommissionen für Wörterbücher angefangen, was wissenschaftliche Fundament für die Entwicklung des Terminologiesystems in der Ukraine gelegt hatte.

Romanjuk M. Wissenschaftliche Leistungen und Nachforschungen der Lwower Wissenschaftlichen Stefanyk-Bibliothek der Nationalen Akademie der Ukraine

In Sicht der heutigen Bibliotheksproblemen wird es die Arbeit einer der führenden wissenschaftlichen Bibliothek der Ukraine analysiert.

Man untersucht die Besonderheiten der Tätigkeit dieses Forschungsinstituts, der als Priorität seines Arbeit folgende Richtungen hat: Repertoire ukrainischen Periodikums (19–20 Jh.); Popularisierung der Handschriften und Kunstbeständen; Schaffung der Nationalbibliographie mit den anderen Bibliotheken des Landes u.a.

Lučyk A. Die Widerspiegelung der Wortäquivalenten in den Grundwörterbücher der ukrainischen Sprache

Man erforscht die Besonderheit des Verfassen von Wörterbücher der beliebigen Sprache, darunter der bibliothekskündlichen, bücherkündlichen, aus Informatik usw., was mit der Akkumulation der wissenschaftlichen theoretischen Aufgaben über ihre Struktur, semantische und andere Besonderheiten verbunden ist. Der Autor analysiert auch Prozess der lexicographischen Praktik, welche Spezifik der beliebigen Sprache widerspiegelt.

Resumés des articles

Radchenko V. La création des éléments du système national de ressources informatiques de l'information économique et scientifico-technique

L'article analyse les particularités du développement du marché de la production informative et le déploiement de l'entreprise dans cette sphère en Ukraine. L'auteur examine les problèmes de l'accès de l'utilisateur national aux ressources mondiales d'information et éclaire l'activité du Centre d'information économique et scientifico-technique d'Etat de Kyiv (CIEST Kyiv) qui a assumé la responsabilité en matière d'obtention des licences et du transfert des technologies ukrainiennes aux pays étrangers.

Kornienko V. Les problèmes du développement de la standardisation de l'activité éditoriale et de bibliothèque (aperçu analytique)

L'article examine les problèmes de la standardisation de l'activité éditoriale et d'information en Ukraine.

L'auteur observe le développement des nouvelles technologies bibliothéco-informatiques, visant à une recherche rapide et à l'échange l'information aux niveaux national, international, interdépartemental et au-dedans du système; qui, à l'étape actuelle, ne sont réalisables que sur la base de standards coordonnés et liés.

Bardière K. «Techniques informatiques»: structure hiérarchique de la division du rubricateur de la BNVU

L'article examine les questions principales, liées à l'élaboration et de la mise en oeuvre de changements et d'additions intervenus dans la division du rubricateur de la BNVU «Techniques informatiques».

L'auteur expose les principales subdivisions et la structure hiérarchique. Sont examinées les particularités de la structure de la division et les moyens auxiliaires (le système des divisions spéciales typiques et la table alphabétique des vedettes-matières) qui donnent de nouvelles possibilités à l'effet d'améliorer les outils de référence de la vedette-matière de la bibliothèque scientifique.

Veressovska T. L'activité éditoriale et bibliographique de l'Institut démographique près l'Académie des sciences d'Ukraine (ASU)–Académie nationale des sciences d'Ukraine (ANSU) (1919–1928)

L'auteur de l'article parle de l'activité créatrice d'une institution unique dans les années 20 du XX-e siècle, qui a fonctionné dans une structure de l'Académie des sciences d'Ukraine: l'Institut démographique, unique dans le monde à l'époque; il parle aussi de matériaux peu connus même des larges cercles scientifiques, matéri-

aux extraordinairement précieux pour les chercheurs d'aujourd'hui et le développement actuel du domaine démographique.

Varava T. Les activités des Commissions lexicographiques de l'Académie nationale des sciences (1918–1933)

C'est à travers le prisme de l'actualité pour la science du nouveau millénaire qu'est examiné le monitoring en vue d'assurer en dictionnaires la recherche scientifique, mouvement engagé de la fin des années 10 jusqu'au début des années 30 du XX-e siècle au sein de commissions lexicographiques, spécialement créées près l'Académie des sciences d'Ukraine, qui ont posé des bases scientifiques solides pour le développement du système terminologique ukrainien, dont les traditions, demandent non seulement une étude attentive, que réalise l'auteur de l'article, mais aussi une poursuite conséquente par les chercheurs, les bibliothécaires et les spécialistes de l'information d'aujourd'hui.

Romaniouk M. Les succès scientifiques et la recherche créatrice de la Bibliothèque scientifique Stepanyk de Lviv près l'ANSU

A la lumière des problèmes bibliothéco-scientifiques existant à présent sont analysés les succès de l'une des principales bibliothèques scientifiques de l'Ukraine. On examine les particularités de l'activité de cet Institut de recherche scientifique, engagé dans des directions prioritaires de travaux visant à la création d'un répertoire complet des périodiques ukrainiens des XIX-e–XX-e siècles; Il est procédé au dépouillement des fonds de manuscrits et d'art, en collaboration avec d'autres bibliothèques du pays, on s'occupe des problèmes de la création d'une bibliographie nationale et d'autres problèmes.

L'article étudie les particularités des traditions créatrices de deux écoles scientifiques: celle des bibliographes attachés à l'étude du livre ukrainien et celle des chercheurs en matière de périodiques.

Louchyk A. Le rendu des équivalents d'un mot dans les dictionnaires de base de la langue ukrainienne

L'article étudie les particularités de la rédaction des dictionnaires de n'importe quelle langue, y compris ceux portant sur la bibliothéconomie, la bibliologie, l'informatique, etc., liée à l'accumulation de renseignements scientifiques théoriques sur la structure, les particularités sémantiques et autres. Sur la base de l'étude du développement de la pensée linguistique, l'auteur analyse le processus de la pratique lexicographique, qui reflète la spécificité de telle ou telle langue.

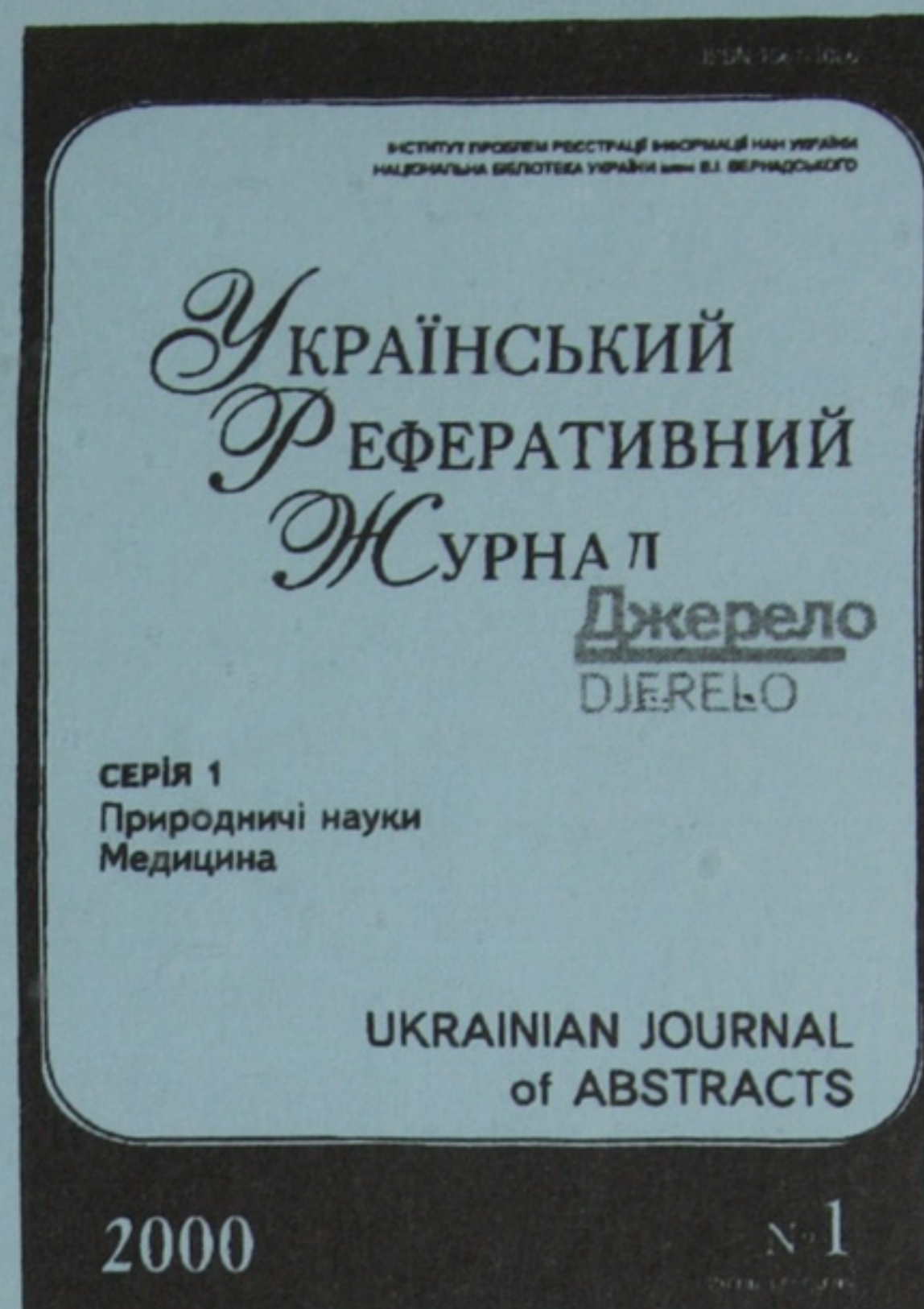
З 1999 р. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ) спільно з Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України (ІПРІ) розпочали видання оновленого за змістом та структурою Українського реферативного журналу «Джерело». Він виходить у трьох серіях і охоплює наукові видання, що вийшли друком в Україні, з усіх галузей знань:

Серія 1 – Природничі науки. Медицина

Серія 2 – Техніка. Промисловість.

Сільське господарство

Серія 3 – Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво

Крім публікацій з періодичних видань, в УРЖ «Джерело» відображаються монографії, збірники наукових праць, матеріали наукових конференцій, автореферати дисертацій, видання, що продовжуються.

Усі три серії включено в каталог передплатних періодичних видань України на 2000 р. Передплатні індекси:

Серія 1 – 74622

Серія 2 – 22411

Серія 3 – 22412

У роздрібну торгівлю РЖ «Джерело» не надходитиме.
Довідки за телефонами:

ІПРІ – 441-21-97

НБУВ – 264-31-16

Затверджено до друку рішенням Вченої ради Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського від 08. 04. 2000. (прот. № 4).

Підписано до друку: 18. 05. 2000 р. Офсетний друк. Формат 60x84 1/8. Ум.-друк. арк. 6,7. Обл.-вид. арк. 8. Тираж 1500. Зам. № 12.

Редактор Л. Сушко. Комп'ютерна верстка Л. Климова, Т. Павлюк. Технічне редагування та дизайн М. Притикіна.
Коректор Л. Вишневська. Комп'ютерний набір Л. Загородня, Т. Галемова. Переклад іноземними мовами Н. Стрішенець, М. Воробей,
Р. Кириченко

Адреса редакції — 03039, Україна, Київ-39, пр-т 40-річчя Жовтня, 3, НБУВ, тел. 267-48-62. V.Vernads'ky National Library of Ukraine,
Kyiv-39, pr. 40-richja Zhovtnja, 3

Свідоцтво про державну реєстрацію № 189. Передплатний індекс 74049
Друкарня Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського

Редакція виправляє мову і скорочує статті за згодою автора. Редколегія та редакція можуть не поділяти думок, висловлених авторами статей. Матеріали друкуються за рішенням редколегії журналу. В разі передруку посилання на «Бібліотечний Вісник» обов'язкове. Відхилені редколегією матеріали не рецензуються і не повертаються.

389/12

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського
Міжнародна наукова конференція
«Бібліотеки — центри науково-інформаційних ресурсів
XXI століття»

Шановні колеги!

Запрошуємо Вас взяти участь у роботі Міжнародної наукової конференції «Бібліотеки — центри науково-інформаційних ресурсів XXI століття», яка відбудеться в Києві 10 — 13 жовтня 2000 р.

Організатори конференції: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського; Асоціація бібліотек України; Рада директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук - членів Міжнародної асоціації академій наук.

На пленарному і секційних засіданнях, семінарах та круглих столах передбачається обговорити такі проблеми:

1. Формування інформаційних ресурсів: традиційні й автоматизовані технології.
2. Створення власних інформаційних ресурсів — перспективний напрям діяльності бібліотек.
3. Інформаційні ресурси електронних бібліотек. Становлення і розвиток.
4. Бібліотечна організація знання: класифікація, каталогізація, системи пошуку.
5. Новітні технології використання інформаційних ресурсів.
6. Національний бібліотечно-інформаційний ресурс: програми і технології збереження.
7. Міжбібліотечна кооперація в системі світового обміну інформаційними ресурсами.

У рамках конференції буде проведено засідання Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук - членів Міжнародної асоціації академій наук і щорічну конференцію Асоціації бібліотек України.

Заїзд та реєстрація учасників з інших міст і країн — 9 жовтня 2000 р.

Початок роботи конференції — 10 жовтня о 10 год. у конференц-залі Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського.

Заявки на участь у конференції, доповіді обсягом 10-12 стор. стандартного машинописного тексту з обов'язковим визначенням номера проблеми (бажано додати комп'ютерний файл у форматі ASCII) з короткими відомостями про авторів (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, звання, посада, місце роботи, телефон, факс, E-mail) надсилати до організаційного комітету до 1 серпня 2000 р. за адресою:

Україна, 03039, м.Київ-39, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, к. 336: факс: (044) 264-33-98; 264-17-70; 265-56-02;

E-mail: confer@csl.freenet.kiev.ua

Матеріали, що відповідають темі конференції та схвалені її оргкомітетом, будуть надруковані в збірнику «Наукові праці Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського».

Робочі мови конференції: українська, російська, англійська.

Координатори:

Солоіденко Галина Іванівна, вчений секретар координаційної групи
(044) 264 35 92

Баркова Ольга Валентинівна (044) 264-95-01

Кулаковська Тетяна Леонтіївна (044) 264-35-92

Свобода Алла Антонівна (044) 264-91-17

Стрішенець Надія Володимирівна (044) 264-15-94